

Alcuinum magis, cuius etiam nomen præfert, quam ad alium aliquem illius ævi scriptorem pertinere; nullamque causam seu rationem proferri posse, ob quam v. u. codicis scriptori, qui Albinum seu Alcuinum auctorem nominat, fides denegetur. Quæ duo momenta D. Mabillonius tam gravi argumento- rum ac testimoniorum pondere libravit, ut mirum sit virum alias doctum ac eruditum D. Basnagium adeo potuisse partium studio abripi, ut illa tomo II *Hist. Eccles.*, lib. xv, cap. 7, alleviare conaretur responsionibus certe levibus atque infirmis, quas suis locis diluimus.

DE CONFessione FIDEI, ID EST DE EJUS ANTIQUITATE ET AUCTORE Joan. Mabillonii Disquisitio.

anno 1656 Petrus Franciscus Chiffletius S. J. vir doctus, Divione typis mandavit Scriptorum veterum de Fide catholica opuscula quinque, in quibus primum locum tenet *Alcuini Confessio Fidei suæ*. In hoc opere auctor scriptis tradit quid sentiat de Deo uno et trino, de Incarnatione ac de sacramentis, deque aliis religionis nostræ principiis, et maxime quidem de Eucharistia, ubi fidem Ecclesiæ catholicæ clarissime explicat.

Ex hoc opere fragmentum de Eucharistia excerptum, qui officium sanctissimi sacramenti adornavit anno 1659, idque Alcuini nomine prætitulavit: sed tamen in notis suis varias protulit conjecturas, quibus sincere confitetur moveri se, ut ne opus istud Alcuino constanter ascribat.

Hanc dubitationem pro vera atque indubitata sententia exceperunt Calvinistæ: quos inter Joannes Dallæus Dissertatione singulari probare conatus est, hanc Confessionem non esse Alcuini, sed alterius auctoris sancto Anselmo posterioris, quæ Dissertatio posthuma hoc ipso anno Rothomagi prodiiit in lucem.

LECTIS argumentis quæ cum in notationibus prædictis, tum in Dallæi Dissertatione, ea de re proferruntur, visum est mihi ea omnia facili negotio dilui ac revinci posse, nimirum sola inspectione veteris codicis qui Chiffletio usui fuit: siquidem eum Alcuini ætate (ut ipse Chiffletius censet) manu exaratum, adeoque ipsius Alcuini nomine primitus insignitum fuisse constat. Quapropter, quia Confessio ista magni momenti est ad illustrandas Eucharistiæ controversias, dedî operam ut prædictum codicem nancisci et inspicere mihi liceret: tandemque diligentia R. P. domini Claudii Bretagne, in Divionensi sancti Benigni cœnobio prioris, repertus est in insigni bibliotheca illustrissimi Boerii, in supremo senatu Divionensi præsidis, quæ præclarum hoc antiquitatis testimonium nobis liberaliter commodavit.

371 Accepto hoc exemplari ac diligenter inspecto, quatuor adverti mihi penitus conspicua atque probata. Primum est, titulum seu inscriptionem operis, tum in primo folio vacuo, tum in fronte libri sic se habere: *Albini Confessio Fidei*. Alterum, hunc

His adnotationum signis revocatur lector ad *Ani madversionem Frobenii adversus Censuras Basuagii,*

titulum recentiori manu et atramento suppositum fuisse in locum alterius, qui minio descriptus erat, uti vestigia relicta testantur. Tertium, hujus codicis scripturam accedere ad ævum Caroli Magni, neque sæculo nono posteriorem videri; eamque per totam opus æqualem esse, præter duodecim extremos versus, qui diluitori atramento exarati sunt. Quartum, Chiffletii editionem optime cum exemplari convenire, si minuta quædam errata excipias, quæ in typographica opera cadere necesse est. Hic satis mihi fuerit agere de titulo ac de antiquitate operis, quæ duo potissimum in controversiam veniunt. Antiquitatem primum expedio, de auctoris nomine posteriori loco dicetur.

I.

Eam probat imprimis characterum elegantia, qualis Caroli Magni ævo recepta erat: tum scripturæ forma scribendique modus, quod utrumque sæculum nonum sapit (a). Hoc argumentum, tametsi unum sufficiat ad demonstrandam istius operis antiquitatem; id tamen habet incommodi, quod eo non æque moveantur omnes. Cum enim non ex communi sensu, aut ex ratione, sed ex oculorum judicio et librorum antiquorum usu atque scientia pendeat; fit ut ei fidem ægre accommodent sive rei antiquariæ periti, si codicem non viderint; sive qui in ejusmodi rebus versati non sunt, etiamsi viderint. Cui duplici incommodo ut occurram, unis codicem Boerianum, qui modo penes nos est, intuendum et examinandum offero: alteris exhibeo peritorum virorum testimonium qui de ipsius codicis antiquitate suffragium tulere: quatenus illi credant oculis suis; hi gravissimorum virorum auctoritati acquiescant. Nam unicuique in sua arte credendum esse facile concedent æqui rerum æstimatores, quibus solis hæc scribo. Utrisque vero insuper hic appono quasdam conjecturas probabilesque rationes, quibus ejusdem operis antiquitas magis illustrari possit.

Nimirum istius opusculi scriptor vivebat longe ante scholasticorum ætatem, ut probant quædam istius sententiæ non satis pro scholasticorum captu accuratæ. Qualis est in partis primæ cap. 2 in hæc quam ad calcem hujus Disquisitionis exhibemus. EDII.

verba: *Rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum sanctum per Patrem et Filium*, quod nemo scholasticorum ætate dixisset. Tum quod *ἁμούσιος*; vertit *coessentialis*; scholastici dixissent, *Consubstantialis*.

Deinde si vixisset auctor post exortam Berengarii hæresin, cavisset procul dubio ab his erroribus quos Berengariani propugnabant: ex quibus nonnulli assererent, panis et vini partem in carnem et sanguinem Domini transmutari propter dignos (b), partem vero propter indignos immutabilem retineri, testantibus Guilmundo in lib. III de Eucharistiæ Sacramento, et Algero in lib. I, cap. 21. Cum ergo Confessionis auctor (quod etiam Calvinistæ consentiant) eam professus sit de Eucharistia fidem, quam hodie nos catholici sequimur; multum abhorruisset ab ea doctrina quæ in Berengarianis nonnullis damnata est: ac proinde temperasset hæc verba quæ habentur in Confessionis parte IV, cap. 7: « Tanta est virtus hujus sacrificii, ut solis justis, [non] peccatoribus, corpus sit et sanguis Christi. » Quæ verba argumento sunt, auctorem ante hos Berengarii errores floruisse, tametsi alio in loco mentem suam recte explicat.

Ad hæc, Joannes abbas in libello precum, quem in gratiam Agnetis Augustæ, vivente Berengario, condidit, et ex Patrum sententiis defloravit, quamplura multorum versuum fragmenta refert ex Chiffletiana Confessione. Unum superius protuli ex eo libello, quod fragmentum Joannes ex fine primæ et initio secundæ partis Confessionis istius defloravit, ut in consequentibus amplius declarabo. Atqui non Confessionis auctor ex Joanne, sed Joannes ex Confessione hæc mutuatus est: tum quia Joannes omnes libelli sui sententiæ derivat ex Patribus, sicut ipse profitetur; tum quia Boerianus codex superat Joannis ætatem, et quidem annis bene ducentis.

Denique antiquitatem prædictæ Confessionis astruunt sententiæ seu dogmata quædam, quæ non nisi sæculo nono ventilata sunt (c). Nimirum auctor censet in part. III, cap. 28, catechumenos, si ante baptismum decesserint, non pervenire ad vitam æternam. Confessionis Chiffletianæ hæc verba sunt: « Nullum quidem catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere dicimus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta compleantur. Sanguine enim, vel igne, vel pomis aliis baptizantur confessores. » Eandem vero sententiam iisdem omnino verbis asseruit Rabanus in lib. IV de Universo, cap. 10, quam ex Alcuino præceptore suo accepisse non immerito videri possit.

Item ad ævum Caroli Magni pertinet controversia de duplici prædestinatione, una ad gloriam, altera ad poenam: quo ex dogmate adversarii consequi affirmabant, ut homines ad malum seu peccatum a Deo prædestinarentur (d). Nascentem hujus erroris opinionem designare videtur Chiffletiana Confessio in loco mox citato his verbis: « Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse, non solum non credo, sed etiam, si sunt, qui tantum mali credere

velint, cum omni detestatione anathema illis dico. » Hujus controversiæ fomitem primus excitavit Minguentius quidam in Hispania; tum Egila ipsius discipulus, regnante Carolo Magno, Alcuino vivente. Testis Adrianus papa in duabus epistolis, una « Egilæ episcopo, seu Joanni presbytero. » Altera 372 « omnibus orthodoxis episcopis per Spaniam commorantibus » directa. In quarum priori hæc leguntur: « Illud autem quod alii ex ipsis dicunt, quod prædestinatio ad vitam, sive ad mortem in Dei sit potestate. Alii iterum dicunt: ut quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate, quasi libertate arbitrii? » Eadem verba leguntur in posteriori epistola, sed cum additamento in hunc modum: « Illud quod alii ex ipsis dicunt, quod prædestinatio ad vitam sive ad mortem in Dei sit potestate, et non in nostra. Isti dicunt: ut quid conamur vivere, quod in Dei sit potestate! Alii iterum dicunt: ut quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate, quasi libertate arbitrii? » Hinc patet apud Hispanos tum fuisse duas factionum partes, aliis statuentibus duplicem prædestinationem, negantibus aliis: aliis item bonos et malos mores in humana libertate citra auxilium Dei reponentibus; aliis non in nostra, sed in Dei prædestinantis potestate: sive ita sentirent nonnulli, sive ita sentire crederentur. Certe Adriano papæ hoc persuasum fuisse, scilicet esse nonnullos qui dicerent homines a Deo prædestinari in malum, non solum ex superioribus verbis conficitur, sed etiam ex antidoto quod opponit Adrianus, adducta sancti Fulgentii auctoritate in hæc verba: « Adverte, quibus impletatis se nexibus ligant, si ad bonum prædestinatus sum, contra malum resistere necesse mihi non erit: si vero ad malum natus, bonum mihi exercere nihil proderit. » Eadem fere controversia quinquaginta post annis recruduit occasione Gothescalci: sed ab eo tempore penitus extincta est. Ergo Confessionis Chiffletianæ scriptor vivebat tempore vel Adriani papæ, vel certe Gothescalci, sanè potius tempore Adriani: cum Boerianus codex, qui autographus non est, ad Caroli Magni tempus proxime accedat.

Quæ hæcenus dixi, manifeste, ni fallor, istius operis antiquitatem demonstrant: nunc jam de titulo agendum est.

II.

Nomen auctoris vetus codex Boerianus præfert in hunc modum: *Albini Confessio Fidei*. Qui titulus tum initio codicis in folio vacuo, tum in fronte operis præfixus est. Posteriores tantum expendo, eo quod prius altero scriptus videatur, alter vero ad posterioris imitationem et fidem efformatus. Hic ergo titulus in fronte operis recentiori manu et atramento, ut jam dixi, substitutus est in locum alterius, qui minio scriptus erat. At quis ejus rei auctor, quove tempore id factum sit, non facile est divinare.

Hæc de re litteris pulsatus a me Chiffletius, qui in editionem suam hoc exemplari usus est, respondit se ante annos quinquaginta inventum codicem a

Lugdunensi bibliopola comparasse, ac bona fide et titulum et contextum operis, prout in eo codice habebantur, in editos libros retulisse. Sane omnem Joli mali aut fraudis suspicionem a religioso viro, optime de republica litteraria merito, amoliri par est. Nam quod pro *Albini* substituit *Alcuini*, nihil interest ad personam, quæ binominis fuit. Siquidem patrio nomine Alchwinus, Latino et ascititio Albinus Flaccus dictus est. Imo vero hoc facit ad removendam suspicionem. Si enim editor titulum supposuisset, eandem utrobique supposuisset inscriptionem. Fuerit ergo aliquis alius, qui incerto tempore recentiorum titulum veteri libro præfixit, quod non mala fide, sed ex æquo bonoque factum existimare licet. Nam cur in hacre mentitus sit quisquam, nulla causa fingi potest. Ergo id fecisse videtur, quicumque est ille, ad fidem alicujus veteris codicis, aut forte ipsiusmet exemplaris, cujus fugientes litteras novo atramento restituerit. At sive hoc, sive alio modo id commissum sit (quod certe commissum nollem) multa sunt in ea Confessione quæ ad opus istud Alcuino tribuendum inducant. Supponamus enim nullum operi præfixum titulum; sane probata ejus antiquitate, nullum Caroli Magni tempore auctorem invenio, quam Alcuinum, cui hæc Confessio merito ascribi possit. In eum siquidem apprime conveniunt indicia omnia quæ de auctore in ipsa Confessione leguntur.

1. In prinis auctor Deum precatur, ut « necessariis famulantium obsequiis, et impensa a fratribus reverentia » nunquam extollatur. Quod quidem apprime competit Alcuino, cui Elipandus Tolctanus episcopus exprobravit quod *viginti millia servorum haberet* (e) : nec Alcuinus ipse ditetur in responsione ad Elipandum.

2. Deinde, pag. 130, ingemiscit quod amiserit « locum dilectæ solitudinis, amicam mœroris, quietis et pœnitudinis, » quem ab ineunte ætate semper dilexerat. « Idcirco, inquit, in angustia et mœrore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans iudicium : quia secretum solitæ quietis et opportune ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro et quæro; sed præpedientibus peccatis meis reperire non valeo (f). » Eandem animi sui agitationem exprimit Alcuinus pluribus in locis, maxime vero in epistola 129, in qua hæc verba : « Fere ante hoc quinquennium occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi, sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, fidei catholicæ et ecclesiasticæ sanctioni donante Deo, proficuum. Non recessit tamen de corde meo prioris voluntatis affectus, sicut transacto anno vestræ pietati jam prædixi. » Hæc ad Carolum : cui aliam scripsit epistolam, nimirum 132, de eodem argumento. Voti compos factus, alias misit litteras ad fratres in Gothiæ partibus Deo servientes (*Epist.* 133) : « Ego vero, ait, sæculi tempestatibus turbatus, casso multis in locis labore desudavi : sed modo

quasi naufragus Deo miserante ad portum dejectus (sum) quietis.

3. Postremo easdem passim sententias, eademque verba reperias in hac Confessione, quæ in genuino ipsius Alcuini libro de Fide sanctæ Trinitatis (g). Confessionem controversam oritur 373 auctor ab his verbis : « Adesto mihi, verum lumen, Deus Pater omnipotens, adesto mihi, verum lumen de lumine, etc. » Eadem omnino verba habet Alcuinus in invocatione ad sanctissimam Trinitatem in Operum suorum columna 756 (*Patrologiæ* tomo CI, col. 54). Mitto alia ejusmodi quamplura.

His adde antiquitatem operis superius assertam : quod cum Caroli Magni tempore conditum sit, nulli potius quam Alcuino, ut jam dixi, assignari potest. Id vero amplius elucescet ex solutione argumentorum, quæ tum adversus operis antiquitatem, tum adversus Alcuinum adducuntur.

III.

Primum argumentum in Notis ad officium sanctissimi sacramenti, num. 70, proponitur in hunc fere modum : « Hæc Confessio maxima ex parte desumpta est ex Pelagii Confessione fidei, et ex libro Gennadii de Dogmatibus ecclesiasticis, tametsi loca illa quæ Pelagianam aut Semipelagianam doctrinam sapiunt, correctæ deprehenduntur. Deinde priores duæ partes præclaræ sunt et piæ; at tertia pars non cohæret cum duobus prioribus, ex quibus multa repetit ad verbum, quod in uno eodemque opere nullus auctor fecerit. » Huc fere conjecturæ illius anonymi rediguntur, qui nihilominus fatetur, stylum istius Confessionis accedere ad stylum Alcuini, atque ejus conditorem vixisse ante scholasticorum ætatem, ac proinde nihil certi ex his conjecturis confici posse.

Etsi hæc Anonymi Confessio fere sufficiat ad solvendas conjecturas quas adduxit, nonnulla tamen reponere juvat ad ampliorem veritatis confirmationem.

1. Nullus moveri debet quod Confessionis auctor usus sit Confessione Pelagii (h). Siquidem tempore Alcuini pro vero sancti Hieronymi fetu agnoscebatur. Id patet, tum ex libri tertii Carolini cap. 1, ubi hæc Confessio sub nomine Hieronymi adducitur; tum ex ms. Codice Cæsareæ bibliothecæ, qui codex psalms et cantica, variasque confessiones complectens, jussu Caroli Magni a Dagulfo notario scriptus, atque Adriano papæ oblatum est, testante Lambecio in Cæsareæ bibliothecæ tom. II, continetque inter alia ipsissimam Pelagii Confessionem cum hoc titulo : *Confessio fidei catholicæ sancti Hieronymi*. Tum subsequitur Confessio in hæc verba : *Credimus in Deum Patrem omnipotentem cunctorum visibilium et invisibilium conditorem*, etc., quæ ipsissima est Pelagii Confessio *. Nemini itaque mirum esse debet si Pelagii Confessionem transcripserit in suam Alcuinus, qui eam reputabat esse Hieronymi, quem in suis scriptis passim transcribere solet.

Neque mirum quod etiam usus est testimonio libri

* *Vid. part. III, n. 32*, quæ sane Pelagiana vel Semipelagiana non sunt.

de Dogmatibus ecclesiasticis, quem Gennadii Massiliensis, hominis Semipelagiani, fetum esse nunc constat apud eruditos; tum, quia liber iste olim sancto Augustino suppositus est, relatusque a posteris in ejus Operum Appendicem: tum, quia ante annos octingentos cum honorifica auctoris præfatione laudatus est, etiam ab his qui ejus parentem Gennadium agnoscebant. Hujus rei luculentus testis est Adrianus papa primus, Alcuini æqualis, in epistola ad Carolum Magnum de Cultu sanctarum imaginum: cui probando inter alias Patrum auctoritates etiam Gennadii sententiam adducit his verbis: « In sacris prædictis conciliis prædecessorum meorum sanctissimorum pontificum hæc oblata sunt testimonia, id est: sancti Gennadii Massiliensis episcopi, qualiter veneranda sint corpora vel reliquie sanctorum capitulo 40: *Sacrorum corpora, et præcipue beatorum martyrum reliquias ac si Christi membra, sincerissime honoranda, etc.* Quæ Gennadii verba habentur in ejus vulgato libro de Dogmatibus ecclesiasticis, cap. 73. Ubi vides non tantum Gennadium, sed etiam ejus librum de Dogmatibus ecclesiasticis ab Adriano laudatum: nec proinde mirum esse quod ab Alcuino in Confessione sua et liber et auctor itidem laudetur; neque inde sumi posse argumentum ut hæc Confessio detrahatur Alcuino, imo potius ut ipsi asseratur. Nam post controversias Gothescalci occasione exortas, jam tum demum suspectus ac Semipelagianorum errore infectus probatus est iste Gennadii libellus, ut patet ex Flori et Ecclesie Luglunensis scriptis in causa prædestinationis. Cum ergo tam Gennadii libellum quam Gennadium ipsum magni faciat Confessionis Chiffletianæ scriptor, inde consequens est ut is ante Gothescalci controversias vixerit.

Neque obstat quod tertia pars istius Confessionis cum duabus prioribus non satis cohærere dicatur, et ex illis nonnulla repetat. Nam in codice Boeriano duæ posteriores partes eadem manu, qua priores duæ, descriptæ sunt: et repetitio hæc non nisi recapitulatio præmissorum est.

2. Alterum objectum, quod ex Dalkeanis primum est, inde petitur quod in Chiffletiana Confessione multa de verbo excerpuntur tum ex tractatu de Speculo, qui inter notha Augustini opera relatus est, tum ex libro Meditationum eidem Augustino perperam ascripto: quod utrumque opus recentiorum esse temporum Dalkeus contendit. Et Speculi quidem tractatum Meditationibus posteriorem esse; Meditationum vero librum consarcinatum esse post sanctum Anselmum, ex cujus variis opusculis fere conflatus est.

Concedo hosce duos libros, id est Speculi et Meditationum, sancto Anselmo posteriores esse. At inde antiquitatis prærogativam sibi vindicat Confessio Chiffletiana, cum codex Boerianus annis minimum ducentis ante Anselmum exaratus sit, uti superius demonstravi (i). **374** Et quidem Meditationum librum ex Joannis abbatis opusculis fere totum constare paulo ante probatum est. Ad Speculum quod

attinet, si quis rem propius consideret, ex Chiffletiana Confessione desumptum sine dubio videbitur. Cum enim hic tractatus Confessionis Christianæ specimen promittat, solamque de Trinitate Fidem complectatur; imperfectum sane opus est; si a Confessionis secunda parte, quæ de Incarnatione agit, divellatur. Hinc consequens est ut potius Speculum ex Confessione, tanquam imperfectum opus ex perfecto, quam Confessio ex Speculo, derivatum dicatur. Ad hæc Joannes abbas libellum precum ordiatur a duplici fragmento, quorum unum est in fine partis primæ Confessionis (itidemque in fine Speculi Augustiniani), alterum initio secundæ, iterumque fusiis in cap. 10 quartæ partis. Posterius fragmentum decerpit ex Confessione, ac proinde prius, non ex Speculo. Denique qui de Speculi tractatu supersunt codices mss. recentiores sunt omnes. Nec mirum, cum post Anselmum seorsim editus sit tractatus ipse, uti etiam Dalkeus constat. At Confessionis Boerianum exemplar Caroli Magni tempore in membranis descriptum, fontem indicat ex quo Speculum, tanquam rivus, manavit.

3. Aliud opponit Dalkeus, nimirum in vulgatis Alcuini Operum indicibus nullam fieri mentionem de Chiffletiana Confessione. Namque quos indices Chiffletius huc adducit, de alia Confessione Alcuini esse interpretandos, quæ ab iisdem verbis incipiat ac Chiffletiana (k).

Ita sit vero: sed quis nesciat quam manci et mutili sint veterum scriptorum catalogi, quamvis ab auctoribus æqualibus ordinati. Opera sancti Augustini in numerum retulit Possidius; Anselmi Eadmerus; Beruardi abbatis Clarevallensis Gaufridus; omnes auctoribus ætate pares. Et tamen indices isti, quam in multis deficient, jam dudum eruditis viris persuasum est.

4. At, inquit, Dalkeus, scriptor Chiffletianus Alcuinum sæpius expilat, quod non commisisset Alcuinus. Non enim solent florilegi, vel defloratores, ex suis ipsi libris, sed ex alienis, ea decerpere quæ litteris mandant.

Imo vero hoc maxime arguit non alium esse auctorem hunc quam Alcuinum, ut qui pressius et suis ipsius verbis et sententiis inherat. Nam si Dalkei argumentatio valeret, Tertulliano abjudicandus esset liber ad Nationes (l), qui totus ex ejusdem Apologie (si tamen alius) verbis et rationibus constat. Quod etiam de Augustini nonnullis aliisque aliorum auctorum operibus dicendum est.

Sed video Dalkeum incumbere in nomen florilegi seu deflatoris. Verum nego Confesorem (sic loqui mihi liceat) merum esse florilegum seu deflatorem, cum propria verba propriasque sententias fusiis alienis intermiscat. Opus quidem suum *Deflorationem* vocat; at hoc vocabulo præ modestia usus est, rationem habens non tam eorum, quos seligit, auctorum, quam argumenti quod delibat; qui sane loquendi modus hoc in sensu hactenus familiaris est.

5. Quod subdit Dalkeus, levioris est momenti, uti

ipse fatetur, nimirum quæ habet vulgata Confessio in part. iv, cap. 7, initio, de panis et calicis oblatione, desumpta esse ex libro de divinis Officiis Alcuino perperam ascripto. Cur enim potius hæc a prædicto libro decerpisse dicatur Confessionis scriptor, quam libri consarcinator ex Confessione, nulla causa probabilis adduci potest.

6. Præterea prædictam Confessionem vexat disceptator hoc argumento, quod apud Chiffetianum Alcuianum occurrant nonnulla quæ a veri Alcuini sententiis discedant. Quippe ille, ubi de eo cœlo philosophatur (*Confessionis* p. 111, n. 37 seq.), quod Moyses in principio creatum a Deo fuisse cum terra dicit; duas quidem profert sententias, quas verus Alcuinus eidem adducit (*Interrog.* 28 in *Gen.*): sed eam præfert quam Alcuinus ipse secundo tantum loco, uno atque altero verbo indicare satis habuit. alia fusius exposita.

Verum et id argumento est utrumque unum et eundem esse auctorem, quod eadem uterque refert sententias. Quod vero auctor in Confessione unam alteri præfert, cum Alcuinus utramque reliquisset in medio, id ipsi contigit quod aliis auctoribus sæpenter contingere videmus, cum aliquod argumentum retractant. Fit enim ut cum ante accuratum rei propositæ examen in diversas fluctuassent partes, postea re maturius expensa, unam præ altera sententiam amplectantur, imo aliquando contrariam. Atqui Alcuinus in interrogationibus super Genesin leviter tantum propositas difficultates enodat, et maxime quidem istam, quam Confessionis auctor accuratius perpendit.

7. Subsequens oppositum continet communem locum a Calvinistis centies recantatum. Fatetur nempe Dallæus vulgatæ confessionis verba, ubi de Eucharistia tractat, valde ad catholicam fidem accedere; imo *vix posse* (quæ Dallæi ipsissima verba sunt) *vere quidem ac sincere aliter nisi ex ea explicari*. Sed hinc validum argumentum sumere sibi videtur, hunc Chiffetianum hominem plane alium esse a vero Alcuino, qui Christi corpus in terris toto hoc, quod decurrit, sæculo præsens haberi negat. Huc Alcuini verba torquet ex Commentario in Joannem, lib. v, cap. 28, ubi Alcuinus exponens hæc verba: *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis*, demonstrat non esse culpandos eos qui ei inter homines conversanti de facultatibus suis ministrarent: « Cum tam parvo tempore ipse apud Ecclesiam corporaliter mansurus; pauperes autem, quibus eleemosyna fieri posset, in ea semper essent habendi. » Hic vim facit Dallæus in voce *corporaliter*, quam majoribus litteris exhibet. Quasi vero nos jam catholici omnes id ipsum profert Alcuinus palam non profiteamur, contentes Christum Dominum 375 secundum externam speciem et conversationem in terris esse desiisse, tametsi vere in Eucharistia sub panis et vini specie residere credamus.

Quod de accidentibus subdit Dallæus, nimirum ex veri Alcuini mente ea necesse esse in qualibet sub-

stantia, refellere otiosum est, cum istic agat Alcuinus de naturali rerum statu, omnia vero in Eucharistia præter naturam sint.

8. Ad hæc minutias complures congeret Dallæus. Inprimis quod Confessionis scriptor *Patrem* Ambrosium, *Patrem* Gregorium dicat, quos Alcuinus *sanctos* aut *beatos*, more veterum, dicit; et alia hujus momenti nonnulla, quibus si immerer, nimius sim.

Miror vero quod ex tam levi causa vir doctus argumentum desumat. Si enim ex eo quod Confessionis auctor *Patrem* Ambrosium, *Patrem* Gregorium vocet, aliud dicondus est ab Alcuino, qui *beatos* appellat; conficiat etiam necesse est auctorem a seipso diversum esse, cum initio partis quartæ *beatum* Gregorium commemoret. Sed hæc jejuna et exilia sunt: at illud, quod longe gravissimum putat Dallæus, videamus.

9. Quippe objicit nonnulla in prædicta Confessione contineri, quæ ab Alcuini temporibus aliena sunt: quale est illud quod ejus auctor de suo sæculo, velut infelicissimo, flebiliter conqueritur, ac pene tragico exclamat (*Parte* III, n. 36): « O infelicia tempora nostra, inquit, quæ nec Deum timent, nec vim sacrorum canonum reverentur! Nullus modo sacrilegus vel criminis, ne ad sacri ordinis officium accedat, inhibetur. » Tum mox: « Heu miser ego! qualia tempora mihi contigit videre? » Hæc, inquit Dallæus, a Carolinorum temporum felicitate abhorrent, quibus se natum non dubito quin Alcuinus sibi gratulatus sit, nedum ut ingratus, tamque optimo principi ac Mecænatæ suo invidiosas voces chartis suis unquam illeverit.

En gravissimum illud argumentum, cujus pondere pressus Alcuinus jure suo cadat necesse est, si Dallæo credimus. Verum hoc levissimum esse quis facile concedet, qui naturæ humanæ corruptum statum attenderit. Quantumvis enim aurea Caroli Magni tempora fuerint, quam multa nihilominus vitia grassata sunt, quæ pio cuique justî doloris materiam præbere possint. Quis enim felicior unquam morum status fuit quam in primitiva Ecclesia? Et tamen quanta flagitia in primis illis Christianis carpit Paulus? Quanta alii istius ævi auctores? Age vero, videamus an Germanus Alcuinus in sinceris scriptis suis Caroli ævum ab omni labe immune fuisse crediderit. Imo vero longe contrarium docet in epistola 162, ad ipsum Carolum scripta: « Vidimus, inquit, aliquibus in locis altaria Dei absque tecto, avium stercoreibus, vel canum mictu sædata. Quod facile vestra veneranda in Deum voluntas per episcopos emendare valet, ut cum honore condigno maneat mensa Domini in loco suo, vel portetur in ecclesiam majorem, secundum sanctam sacerdotum Dei providentiam. Et honorifice tractetur seu altare Christi, seu consecratio corporis et sanguinis illius, et præcipuum nostræ salutis sacramentum omni veneratione consecratur, habeatur et custodiatur. » Quid censes, Dallæe? negabisne hæc a vero Alcuino dicta? Non ita comparatus es, ut id committas, An hæc leviora

putas? Neque id tibi veniet in mentem. Tametsi enim **A** in Eucharistia corporeis oculis viderent. Quod neque de Eucharistia non catholice sentias, tamen altaria et templa religiose tractanda esse ultro ipse fateberis; et qui eo usque proceperit, ut ea impluvio, ne dicam avium stercorebus vel canum mictui obnoxia reliquerit, violatæ religionis reum esse. Atqui id perpetrabatur non uno in loco impune aureo illo sæculo, regnante scilicet Carolo Magno.

Sed ne forte id unum fuisse reponas quod reprehenderet Alcuinus, audi non jam unum, sed *plurima*, quæ aureo illo sæculo emendanda eidem imperatori significat in carmine 232, ita Carolum affatus :

Plurima nempe tibi sunt emendanda per orbem,
O rex! o rector! o decus Ecclesiæ!
Simoniaca quidem pululat male pestis in orbe,
Muneribus dantur mystica dona Dei.
Quæ Deus æternus cunctis impendere gratis
Jusserat, ut gratis accipit ipse dator.
Stat quoque Judicium cau-æ sub munera dantis
Sportula justis iam vertit in ore senis.
Muneribusque datis veniunt ad pocula testes,
Impia tum purgat ebrietasque reum.
Opprimit et miseros quorundam sæva potestas,
Impleat ut saccos dives ab ore suæ.
Impune discurrunt facientes furta latrones,
Ultiores scelerum sunt etiam socii.
Falsa compestat tua, rex, veneranda potestas,
Rectorem regni te Deus instituit.

I nunc, et ingratum Alcuinum assere, si potes, qui *optimo suo principi et Mecænatu tam invidiosas voces* ingerere non veritus sit, nedum *chartis suis illinire*; aut si non audes, fatere tandem aliquando non esse alienum a vero Alcuino, quod memoratæ Confessionis scriptor in sæculi sui vitia exclamando invehitur. Plura hac de re legis apud Theodulfum **C** Aurelianensem episcopum in Parænesi ad iudices.

376 10. Aliud ex vulgata Confessione opponit Dallæus, quod Alcuini sæculo repugnare contendit: nempe hoc quod de Judæis legitur in parte II, cap. 3: « Quibus etiam nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur. » Quæ verba sic commentatur Dallæus: « Si vel Adriani, vel Constantini, et Christianorum principum qui ei in Oriente tribus quatuorve sæculis successerunt, vel Latinorum denique, qui Judæam anno 1100 armis quæsitam aliquandiu tenuerunt, temporibus vixit, veri speciem habet hæc oratio: ab Alcuini vero sæculo aliena est, quo Saraceni in omni Judæa imperitabant. »

Quid sibi velit hoc commentario Dallæus, non capio. Si enim Confessio per seolum impropertantis et corripientis hæc ingereret, speciem aliquam haberet Dallæi argumentum. Nunc vero de pœnis divinitus Judæis inflictis cum agat hoc loco, nihil continet quod non usurpare possimus hoc tempore, quo etiam infideles sacris locis dominantur.

11. Affine est huic argumento quod disceptator sumit ex Confessionis parte IV, cap. 4, ubi scribitur: « Eucharistici mysterii veritatem, id est realem corporis Domini præsentiam, nonnunquam divina revelatione aliquibus manifestatam esse. » Intelligit autem, inquit Dallæus, quibusdam divinitus concessam fuisse, ut carnem et sanguinem pro pane et vino

A in Eucharistia corporeis oculis viderent. Quod neque anteriori, neque Alcuini tempore accidisse Dallæus asseverat: sed hujus generis prodigia nono demum adulto sæculo, ad Paschasiani, ut putat, erroris commendationem spargi cœpta.

Si altercandi occasionem quærere esset animus, hic causari possem, non constare an Confessionis scriptor hoc loco de sensibili corporis Christi in Eucharistia visione agat, an de spiritali aliqua revelatione, qua vera Christi in sacramento præsentia confirmetur: quales sane revelationes ab auctoribus Alcuino superioribus huc adducere non esset operosum. Verum Dallæi commentarium lubens admitto: at ejus pace dixerim, ejusmodi prodigia longe ante Paschasii tempus legebantur, nempe illud quod de **B** Plegislo religioso sacerdote memorat idem Paschasius; quod certe non commentus est vir religiosus, sed ex antiquo auctore accepit. Aliud item Alcuini tempore Paulus diaconus, Casinensis monachus, litteris mandavit in Vita Gregorii Magni, quod ei accidit in facto matronæ Romanæ. Sed ante hoc aliud item in Vita sancti Basilii Cæsareæ episcopi, Amphilocho Iconii episcopo ascripta, legebatur de Hebræo quodam, cui communicantibus Christianis *infantulus membratim incidi* in manibus Basilii visus est. Hæc, inquam, legebantur ante Alcuini ætatem, quæ proinde præ oculis, cum Confessionem scriberet, habere potuit.

Basilii, inquis, Vita Latinis auribus incognita fuit ante Nicolai primi pontificatum, cum scilicet ab Urso **C** S. R. E. archidiacono Latinitate donata est. Imo vero ante Ursi versionem alia legebatur, quæ in Vitis Patrum edita est a Surio politiori stylo reddita. Cujus rei certissimum sumo argumentum ex *Ænææ Parisiensis episcopi libro adversus Græcos*, quæst. 2, ubi Vita sancti Basilii de Græco in Latinum a quodam Græco, vocabulo *Eveimio*, de verbo translata laudatur. Ergo regnante Carolo Calvo, hoc est medio sæculo IX, apud Gallos circumferretur hæc Vita, quam Alcuinus legisse potuit.

Ad hæc Alcuino suppetebat insigne exemplum, quod refertur in lib. V de Vitis Patrum, cap. 18, ubi legitur Arsenii dictum de quodam sene in Sciti habitante, ut habet ms. codex Corbeiensis; qui cum **D** secus quam Ecclesia catholica tradit, de Christi corpore in Eucharistia sentiret; idque *non naturale corpus Christi*, sed tantum *figuram ejus* esse crederet; tribus Patribus ob eam causam convocatis, et pro senis conversione orantibus, facta re sacra, tandem ad rectam fidem reductus est. « Nam quando positi sunt panes in altari, videbatur illis tantummodo tribus tanquam puerulus jacens super altare. Et cum extendisset presbyter manum ut frangeret panem, descendit angelus Domini de cælo habens cultrum in manu, et secavit puerulum illum; sanguinem vero illius excipiebat in calice. » Tum accedente sene, « ut acciperet sanctam communionem, data est ipsi soli caro sanguine cruentata; quod cum vidisset, pertimuit et clamavit dicens: Credo, Domine, quia panis

qui in altari ponitur corpus tuum est, et calix, tuus est sanguis. Et statim facta est caro illa in manu ejus panis secundum mysterium, et sumpsit illud cum honore gratias agens Deo. » Eximium hunc locum legisse potuit Alcuinus, sive ex codice Græco, qualem Photius laudat, sive ex versione Pelagii S. R. E. diaconi, qui hunc quintum librum Latini juris fecit.

12. Sed jam demum post vexatam variis artibus atque modis Confessionem, veniamus ad palmare argumentum, quo Dallæus sæpe dictæ Confessionis antiquitatem penitus labefactare sibi visus est; nempe, « quod idem Confessionis auctor de eorum sententia qui realem Dominici corporis in Eucharistia præsentiam negant, non aliter loquitur quam de doctrina publico Ecclesiæ judicio damnata et inter hæreses relata, atque ita cum ipsis agit ut cum hominibus sectariis et hæreticis. » Tum huic rei probandæ adducit hunc locum ex Confessionis parte IV, cap. 3: « Adverte jam tandem, o pravissimarum mentium perversa doctrina, et noli surda aure et incircumciso corde præterire quod dicitur: *Qui manducat me*, suam nimirum, non aliam carnem demonstrat. » Mox paucis interjectis: « Verum quia longe aliter se habet veritas tanti mysterii, quam tu hæretico deceptus spiritu arbitraris, recte dicitur mysterium fidei, » etc. « Quibus apertissime, inquit Dallæus, significat fuisse, quo ipse tempore scribebat, qui aliter quam ipse sentiebat, de Eucharistia **377** docebant, quique hæreseos ea de causa damnati erant. » Cujusmodi homines ullos ante Berengarii tempus exstitisse negat Dallæus.

Hoc argumentum colorem quidem habet præ aliis a Dallæo adductis; sed si fucum detrahas, inane prorsus, uti cætera, apparebit. Quod ut assequare, rem propius intueri necesse est ac demonstrare jam dudum ante damnatum Berengarium hæreticos habitos, eoque nomine affectos, qui secus quam modo catholica Ecclesia tradit, de Eucharistia sentirent.

Huic rei probandæ unus sufficit Deoduinus, seu Theoduinus Leoliensis episcopus (m), qui in epistola ad Philippum Francorum regem, scripta contra Berengarii errorem jam tum primum exoriri coeptum, censet Berengarium ejusque sequaces non esse audiendos, neque tam pro illis concilium convocandum, quam de illorum supplicio exquirendum; propterea, quod creberrimis SS. Patrum conciliis, tum etiam venerabilium doctorum clarissimis sententiis proscripti damnatique essent eorum errores. Ergo ante Berengarii damnatum errorem creberrima concilia catholicam de Eucharistia fidem definierant, ac secus sentientes pro hæreticis habendos decreverant, ut censet testaturque Deoduinus. Ex quibus conciliis, etsi unum Toletanum proferat in medium, plura tamen alia in Eucharistiæ causa congregata fuisse manifeste asseruit.

Et quidem regnante apud Francos Rotberto, id est anno 1025, indict. 8, Gerardus Cameracensis atque Atrebatensis episcopus fidem catholicam de

Eucharistia sancivit adversus hæreticos nonnullos, qui Dominici corporis et sanguinis sacramentum rejiciebant, uti legitur in synodo contra eos Atrebatensi habita, quam propediem typis editurus est noster Acherius in Spicilegii tom. XIII. Cum enim idem episcopus in ea urbe diebus Nativitatis et Apparitionis Domini de rebus ecclesiasticis tractaret, « relatum est ei quosdam ab Italiæ finibus viros eo loci advenisse, qui, quamdam novæ hæreseos sectam introlucentes, evangelicæ atque apostolicæ sanctionis disciplinam pervertere tentabant; et quamdam justitiam præferentes, hac sola purificari homines asserebant, nullumque in sancta Ecclesia aliud esse sacramentum per quod ad salutem pervenire potuissent. » Hi coram episcopo adducti, « referunt se esse auditores GANDULFI cujusdam ab Italiæ partibus viri, et ab eo evangelicis mandatis et apostolicis informatos: nullamque præter hanc Scripturam se recipere, sed hanc verbo et opere tenere. » Tum accuratius interrogati, sacri baptismatis mysterium negant, simulque Eucharistiæ, Pœnitentiæ et Matrimonii sacramenta. Pro erroribus singulis singula capitula condidit Gerardus, primum quidem de baptismo, secundum de corpore et sanguine Domini, in qua hæreticos compellat his verbis: « Jam nunc his omissis transitum faciamus ad illud sacrum et immutabile Dominici corporis et sanguinis sacramentum, quod vos ad vestram confusionem, nisi resipueritis, adversum divinam et apostolicam traditionem impugnantes evertere tentatis. » Tum ipsius sacramenti naturam explicans post aliqua hæc subdit: « Quod quidem sacrificium dum de pane et vino cum aqua mixto ineffabili sanctificatione, cruce et verbis illius in altari consecratur, dumque passionis et resurrectionis ejus atque in cælum ascensionis ibidem salutifera memoria agitur, verum ac proprium corpus ipsius Domini Jesu Christi, et sanguis verus et proprius efficitur, quamvis aliud esse videatur. Videtur namque panis naturalis, sed verissime efficitur corpus Christi, sicut ipsa eadem Veritate attestante didicimus. » Ex quibus intelligimus in synodo Atrebatensi assertam fuisse Eucharistiæ veritatem annis amplius 25 ante damnatum Berengarium. Hunc locum paulo fusius retuli, tum quia hæc synodus antehac, si non fallor, incognita fuit, tum quia rebus subsequentibus illustrandis plurimum conducit.

Sub idem tempus, hoc est anno 1017, testante Glabro Rodulfo in Hist. lib. III, cap. 8, in urbe Aurelianorum flammis traditi sunt ejusdem hæreseos assertores; quorum præcipui erant Herbertus atque Lisoius. Horum errores fucate sanctitatis simulacro palliatos detexit Arefastus, qui præsentem Rotberto regi, ut synodi acta probant in Spicilegii tom. II, inter cætera contestatus est ab eis se didicisse, panem et vinum, quod super altare manibus sacerdotum sancti Spiritus sanctificatione effici videtur sacramentum, converti non posse in corpus et sanguinem Christi. Quod cum illi confiterentur, nec ab eo errore

aliisque revocari potuissent, jubente rege extra urbem cremati sunt. Hic nullus canon nullumve decretum conditum legitur, sed tantum poena hæreticis infligta: ob eam videlicet causam quod communi Ecclesiæ catholicæ præjudicio proscriptus esset eorum error, qui veritatem corporis et sanguinis Domini in Eucharistia negassent, atque hujusmodi homines in hæreticorum classem amandati. Qua persuasione commoti prædicti hæretici, errorem suum publicis concionibus committere non audebant: sed occultis cuniculis furtivisque colloquiis in fidos probatosque quorundam animos inspirabant. Tantum apud eos prævalebat erroris sui præconcepta damnatio.

Mitius cum aliis ejusdem farinae hominibus egit sanctus Odo Cantuariensis episcopus circiter annum 950, quo tempore « quidam clerici, maligno errore seducti, asseverare conabantur panem et vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem in priori substantia permanere, et figuram tantummodo esse corporis et sanguinis Christi, non verum Christi corpus et sanguinem. Quorum *enormem perfidiam* beatus Odo destruere cupiens, dum quadam die in conspectu totius populi sacrosanctis missarum solemnibus devotus intenderet, expressis lacrymis Dei omnipotentis clementiam in suo ministerio adfore postulavit, quæ ad depellendos hominum errores substantivam divinorum mysteriorum declararet proprietatem. Cumque ad contractionem vivifici panis venum fuisset, confestim inter manus pontificis, fragmenta corporis Christi tenentis, sanguis guttatim defluere cœpit. » Cujus rei consideratione percussus omnes, **378** maxime vero clerici sectarii, errorem suum incunctanter abjecere. Ipse autem pontifex cum suis in magna gratiarum actione letitiam egit, « propterea quod omnis error de Dominico corpore in pectore suorum abolitus fuisset, nec ultra panem in altari positum verum Christi corpus esse diffident, qui verum sanguinem inde manare conspexissent. » Hæc verba sunt pervetustissimi auctoris, qui libellum de ipsius Odonis Vita nondum editam composuit: quem locum Wilhelmus Malmesburiensis monachus compendio retulit. Ergo eo tempore, id est medio sæc. x, *enormis perfidia errorque* censebatur, si quis de corporis Christi Domini in Eucharistia veritate dubitasset.

Sæculo præcedenti eadem fuit catholicorum sententia, qui hæreticos appellabant ejusmodi erroris sectatores. Testis imprimis Paschasius Radbertus in libro de Sacramento altaris, cap. 21: « Nos autem catholice sensum ipsius Domini requirentes, non *hæreticorum* nenas sequamur, sed ejus qui ait: Accipite et comedite ex eo omnes. » At novator erat Paschasius? Imo vero fidei catholicæ assertor: tum quia hoc nomine eum semper honoravit catholica Ecclesia; tum quia non solent novatores eos qui a se dissentiunt hæreticos appellare, sed prisæ fidei corruptores. Verum hic non agimus de re ipsa, sed de nomine hæretico, quod eucharisticæ veritatis inficiatoribus a Pas-

chasio diserte impactum est autem Berengarii censuram.

Cum Paschasio consentit Hincmarus Rhemorum archiepiscopus in prioris opusculi de Prædestinatione cap. 31, ubi loquitur in hunc modum: « Sunt et alia quæ vocum novitatibus delectantes, unde sibi inanes comparent rumusculos, contra fidei catholicæ veritatem dicunt, videlicet: quod trina sit Deitas: quod sacramenta altaris non verum corpus et verus sanguis sit Domini, sed tantum memoria veri corporis et sanguinis ejus. » Itaque censebat Hincmarus hujusmodi homines pugnare *contra fidei catholicæ veritatem*, ac proinde hæreticos esse.

Eundemmet errorem (ut id obiter observem) notasse mihi videtur Anastasius Bibliothecarius, cum ait Nicolaum papam primum fecisse in basilica Salvatoris, quæ Cæsaræa dicta, cruces de argento purissimo, « quæ pendent ante figuram, sive (ut apud Baronium ad annum 858 legitur) ante sacramentum substantiæ carnis ejusdem Domini nostri Jesu Christi. » Quasi diceret, ante figuram substantialem carnis Domini nostri Jesu Christi, eum ad modum quo Christus in epistola ad Hebr. dicitur figura substantiæ Patris: ad quem locum Anastasius hic allusisse videtur. Si vero Baronii lectionem sequare, alia, quam præferendam existimo, inconsulta non minus catholicæ fidei favet. Cur enim, quæso, addidit *substantiæ* vocem, nisi ut eam opponeret figuræ vocabulo, quo hæretici tunc temporis abutebantur? Nimirum hæc verba *sacramentum substantiæ carnis Christi*, opponuntur istis: *sacramentum figuræ carnis Christi*; tantumdemque sonant, ac si dixisset Anastasius, *sacramentum continens substantiam carnis Christi, non figuram*. Alias inanis et absurda esset ejusmodi vocabulorum geminatio.

Ex his omnibus liquido conficitur tempore Hincmari ac Paschasii Radberti, id est paulo post mortem Alcuini, hæreticos dictos fuisse eos qui de veritate corporis Christi in Eucharistia dubitassent: ac proinde immerito Joannem Dallæum Alcuino adjudicare Confessionem Chiffletianam ea ratione quod *hæretico spiritu deceptos* hujusmodi homines appellet.

Duplici vero ex causa eos ab antiquis hæreticos dictos existimo, nimirum quod eo nomine dignos aestimarent eos qui a recepta catholicorum fide recederent, et quod antiquorum Patrum decretis damnati crederentur. Scilicet hæc fuit veterum quorundam catholicorum persuasio, in concilio Ephesino (n) sancitam fuisse de Eucharistia fidem nostram, atque diris addictos qui contrarium dogma secuti essent. In hac sententia fuit Lanfrancus, ut patet ex Dialogo adversus Berengarium edito, ubi notat hæreses duas antiquis temporibus ortas fuisse, omnibus tamen tam consentientibus, « quod panis et vinum in veram filii hominis carnem, verumque ejus sanguinem converterentur; » sed quis esset ille filius hominis, aliis in alios pugnantibus. « Quidam enim, inquit, arbitrati sunt hunc oportere intelligi quemlibet hominem, sive justum sive peccatorem,

Alii non nunc esse de turba quemlibet hominem, sed virum justum, sanctificatum, a communi hominum vitâ per suæ vitæ celsitudinem segregatum. Tum subdit Lanfrancus damnatas in ea synodo « utrasque has lethales pestes, » decretumque Nestorio in hæc verba transmissum : « Ad benedictiones mysticas accedimus et sanctificamur, participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum Redemptoris effecti : non ut communem carnem percipientes, quod absit, nec ut viri sanctificati, et verbo conjuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem : sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam. » Tum addit Lanfrancus concilii canonem iis anathema dicentis qui secus sentirent. Ex quibus nemini dubium esse debet Lanfrancum in ea fuisse persuasione, Ephesinos Patres de Eucharistiæ fide adversus Novatianos statuisse, eosque pro hæreticis habuisse qui ab ea definitione recederent. Hic jam non inquiri an Lanfrancus concilii sensum assecutus sit. Certe Ephesini Patres hoc loco veram Christi corporis in Eucharistia præsentiam, si non definiunt, saltem manifeste supponunt. At permitto Lanfrancum in explicando concilii decreto falsum esse, eique plus quam verba præseferant tribuisse. Hic tantum expendo quid senserit de mente concilii, cujus decreto Sacramentarium errorem sine dubio damnatum fuisse persuasum habuit.

Atqui in eadem etiam persuasione fuit Herigerus Laubiensis abbas in libello de Eucharistia, qui sine auctoris nomine a Cellotio editus est in Appendice ad historiam Gothescalci. Cujus libelli auctorem esse Herigerum abbatem Laubiensem, qui anno 1007 mortuus est, certis 379 alias documentis, Deo dante, demonstrabo. Is quippe, inter argumenta quæ adducit ad probandam Eucharistiæ fidem, etiam hunc locum a Lanfranco relatum profert ex concilio Ephesino sub Cyrilli nomine, nimirum Alexandrini, cujus epistola ad Nestorium, ex qua Herigerus testimonium adducit, inter acta concilii Ephesini relata est. Quid si Chiffletianæ Confessionis scriptor, eodem præjudicio affectus, eodem modo Ephesini concilii decretum interpretatus est; atque ob id hæretico spiritu deceptos appellavit eos qui de hujus sacramenti veritate dubitarent? Certe ad hunc locum manifeste alludere videtur in hæc verba (Part. IV, num. 5) : « Adverte jam tandem, o pravissimarum nuntium perversa doctrina, et noli surda aure, incumciso corde præterire, quod dicitur : *Qui manducat me*, suam nimirum, et non aliam carnem demonstrat. » Cur enim dixit, *suam et non aliam carnem*, nisi ut excluderet errorem illum quem ab Ephesinis Patribus damnatum esse putabat? Hæc ergo causa est cur hæretico spiritu deceptos appellet hujusmodi erroris sectatores.

Verum fac scriptorem Chiffletianæ Confessionis non respexisse ad Ephesinum aliudve concilium, cur non potuit hæreticos appellare eos (o) qui contra Scripturæ sacræ seu Christi Domini manifestam as-

sertionem, contra majorum traditionem, ac demum contra receptam sui temporis fidem corporis Domini veram in Eucharistia præsentiam negarent? Certe qui adversus Claudium Taurinensem episcopum de cultu sacrarum imaginum scripsere noni sæculi auctores Gallicani, eum hæretici nomine afficiunt, quamvis hunc cultum nulla synodus eo tempore statuisset. Nam quod hac de re habitum est concilium Nicænum II, veluti profanum tum repudiabat Gallicana Ecclesia. Sic Batramnus eos qui Christum Dominum communi via ex beatissimæ Virginis utero prodiisse negabant, ut *novæ et inauditæ hæreseos* auctores non semel suggillat, nullo suffragante conciliorum decreto, propterea quod adversariorum sententiam a Scripturæ sacræ et Patrum auctoritate deflectere arbitraretur. Quidni potiori jure hæreticos Chiffletianæ Confessio dixerit eos, qui ab Eucharistiæ recta fide recessissent, reclamante non solum sacra Scriptura et Patrum Traditione, sed etiam communi catholicorum consensu? Adde, in ista Confessione hujusmodi homines non dici hæreticos, sed tantum *hæretico spiritu*, id est, diaboli hæreseos Auctoris instinctu *deceptos*. Quo nomine notare videtur, non quidem hæreticos ullos, qui errorem suum in vulgus spargerent, sed nonnullos dubiæ fidei catholicos qui, humanis ratiunculis et sensibus plus æquo addicti, de hoc divino sacramento non recte sentirent. Sit ergo hæc nostræ responsionis summa; nempe ante damnatum Berengarium realis, ut vocamus, in Eucharistia præsentia impugnatores hæreseos nota pœnisque affectos fuisse in concilio Cameracensi et Aurelianensi, eosdemque pro hæreticis sæc. X habitos ab Odone Cantuariensi; tum sæc. IX ab Hincmaro Rhemensi archiepiscopis; a Paschasio Radberto et aliis. Ad hæc visum fuisse Lanfranco, Herigero, et Confessionis Chiffletianæ auctori, eos itidem in concilio Ephesino diris addictos; ac denique merito in ea Confessione *hæretico spiritu deceptos* dici, quippe qui in fide Eucharistiæ a sanctæ Scripturæ Patrumque auctoritate deflecterent, quin etiam a recepta omnium tunc temporis catholicorum confessione.

13. Ino vero, inquis, nullus, non tantum superiorum temporum auctor, sed nec Alcuini tempore, hanc de Eucharistiæ veritate fidem tenuit docuit, qualem ipsa Confessio profitetur.

At hanc objectionem manifeste refellit Paulus diaconus in Vita Gregorii Magni, qui catholicam veritatem tam diserte exponit, ut nemo clarius hoc tempore explicare possit. Sic enim occasione facti quod matrona Romana in Eucharistiam perpetravit, Paulus Gregorium loquentem inducit : « Disce, inquam, veritati jam modo credere contestantis : *Panis quem ego do, caro mea est : et sanguis meus vere est potus*. Sed præscius Conditor noster infirmitatis nostræ, ea potestate qua cuncta fecit ex nihilo, et corpus sibi ex carne semper virginis operante sancto Spiritu fabricavit, panem et vinum aqua mixtum, manente propria specie, in carnem et sanguinem

suum, ad catholicam precem, ob reparationem nostram sancti Spiritus sanctificatione convertit. » Tum subdit Paulus : « Indeque universos jussit divinam precari potentiam, ut in formam pristinam sacrosanctum reformaret mysterium, quatenus mulieri ad sumendum fuisset possibile ; quod et factum est. Unde sæpe fata mulier plurimum in sancta religione et fide proficiens, participatione Dominici sacramenti consecrata est, et omnes qui viderant, in divino amore et orthodoxa credulitate excreverunt. » Hactenus Paulus in Vita sancti Gregorii Magni, quæ in sæculo i Benedictino typis edita est : quem locum adduxit Gerardus in prælaudata synodo Cameracensi. Ex quo intelligimus eam fuisse tum de Eucharistia receptam fidem, panem scilicet et vinum. *manente propria specie*, in carnem et sanguinem Domini converti, atque in ea persuasione *orthodoxam credulitatem* fuisse collocatam.

Eandem astruit Haimo Halberstadensis episcopus, Pauli et Alcuini suppar, in Tractatu de corpore et sanguine Domini, quem recens edidit noster Ache-rius in Spicilegii tomo XII : Hic enim suam, imo et Catholicorum sui temporis omnium fidem explicat in hunc modum : « Credimus itaque et fideliter confitemur et tenemus, quod substantia illa, panis scilicet et vini, per operationem divinæ virtutis, ut jam dictum est, id est natura panis et vini, substantialiter convertatur in aliam substantiam, id est in carnem et sanguinem. » Et infra : « Commutat ergo invisibilis sacerdos suas visibiles creaturas in substantiam suæ carnis et sanguinis secreta potestate. In quo quidem Christi corpore et sanguine propter sumentium horrorem sapor panis et vini remanet et figura, substantiarum natura in corpus Christi et sanguinem omnino conversa : sed aliud renuntiant sensus carnis, aliud renuntiat fides **380** mentis, » etc. Mitto plura hanc in rem hujusmodi testimonia, quæ jam adduxere eximii *perpetuæ de Eucharistia Fidei defensores*. Hunc vero Haimonis locum insignem hic visum est attexere, ut pote a nemine hactenus prolatum : quo luculentior nullum ad probandam Ecclesiæ fidem reperire fas est. Prædictum vero Haimonis tractatum inveni in bibliothecæ nostræ sancti Germani membraneo codice sexcentorum annorum, qui ejusdem Haimonis expositionem in Epistolas per totum annum in missa recitari solitas complectitur. Insertus porro est in eo codice tractatus iste post expositionem in Epistolam Cœnæ Domini, quæ Epistola de Eucharistiæ mysterio tota est : cujus Epistolæ expositionem subsequitur iste tractatus cum hoc titulo : *Incipit tractatus Haimonis de corpore et sanguine Domini*. Tum auctor tractatum suum cum Epistolæ prædictæ expositione continuando in hunc modum orditur : *Sed quoniam hujus Epistolæ oportunitas offert ut aliquid de tanto sacramento latius dicatur*, etc. Quod quidem hoc loco monuisse visum est operæ pretium. Itaque, ut modo dicebam, tempore Alcuini recepta erat ea, quam proferemus, de

A Eucharistia fides, qualem professus est Alcuinus ipse in Confessione controversa.

14. Cur ergo, inquis, *Paschasius* in Patrum testimoniis, quæ ad sententiam suam constituendam adducit, Alcuinum indictum et illaudatum prætermittit, siquidem hæc Confessio Alcuini fetus sit ?

Nempe quod Paschasius ab antiquis duntaxat Patribus auctoritatem sumit : Alcuinus vero tum, cum librum suum conderet Paschasius, ante paucos annos defunctus erat. Deinde multa alia veterum testimonia omisit Paschasius, ex sinceris eorum operibus facile repetenda : quæ quidem opera eadem ratione negare posset Dallæus, si ipsius argumentatio quid efficeret. Denique Alcuini Confessionem præternisit, fortasse quod in ipsius notitiam (quæ librorum tum inopia et difficilis communicatio erat) non venisset.

Hæc fere sunt argumenta quæ Dallæus congerit adversus Confessionis auctorem et antiquitatem, si nonnullas exceperis minutias, quas consulto prætermisi ; qualia sunt quæ profert de styli dissimilitudine a veris Alcuini operibus : cum alii docti viri eandem, cum in ipsa Confessione, tum in sinceris Alcuini operibus, orationis æqualitatem agnoscant. Hæc, inquam, quæ *minuta, neque satis certa* ipsi Dallæo visa sunt, prudens dissimulavi, ne longius progredierentur nostræ concertationes.

Hæc pro modulo dicta sunt de hujus operis auctore et antiquitate ; quorum unum ita propugnandum suscepimus, ut alterum tanquam certissimum demonstrari posse confidamus. Quod si non penitus assecutus sim, vel id mihi satis erit pro fructu operis, quod hanc provinciam studiosis aperuerim, reperto exemplari, cujus sola inspectio operis antiquitatem persuadere potest. Huc eruditorum omnium oculos et judicium appello, quibus codicem Boeriani inspicere licet, sive in monasterio sancti Germani, quando penes nos erit ; sive Divione in bibliotheca Boeriana, quo brevi remittendus est.

Quæ de auctore protuli argumenta, si rem penitus non evincunt, saltem maxime probabilem efficiunt. Hæc si quis refutare velit, non ita mecum agat, quasi hac in re controversiæ caput constituam : sed Confessionis impugnet antiquitatem, quam potissimum defendo. Certe haud multum interest reipublicæ Christianæ quis istius operis auctor sit, Alcuinus an alius, si modo eum Alcuini æqualem agnoscant omnes. Neque tamen Alcuini patrociniū deserere est animus, sed justos controversiæ limites definire.

Cæterum, quod in me receperam, hoc loco apponendum duxi virorum peritorum testimonium de codicis Boeriani antiquitate, ut illi quibus codicem istum videre non licet, hominum in republica litteraria clarissimorum auctoritati acquiescant.

TESTIMONIUM

De Boeriani codicis antiquitate.

Nos infra scripti omnibus, quorum intererit, no-

tum facimus, visum a nobis ac diligenter inspectum membraneum codicem pervetustum, cui titulus est recentiori manu in primarii locum substitutus : ALBINI CONFESSIO FIDEI. Quæ ipsissima est Confessio sub nomine Alcuini a R. P. Petro Francisco Chiffletio typis edita; testamurque istius codicis scripturam proxime accedere ad tempus Caroli Magni, nec sæculo nono posteriorem videri. In quorum fidem huic instrumento subscripsimus Idibus Decembr., anno Domini 1674.

Subscripserunt in originali :

A. FAURE, *Doctor ac socius Sorbonicus. JOANNES GARNIER, Societatis Jesu presbyter, ac theologiæ professor. CAROLUS LE COINTE, Oratorii presbyter. DE VYON d'HEROUVAL, cameræ computorum auditor. DU FRESNE DU CANGE, quæstor Ambianensis. HADRIANUS VALESIIUS, historiographus regius. STEPHANUS BALUZE, bibliothecæ Colbertinæ præfectus. B. COTELIER, Societatis Sorbonicæ. DE LAUNAY, in supremo Parisiensi senatu advocatus.*

381 ANIMADVERSI O

IN

CENSURAS CELEBERRIMI BASNAGII,

Quas adversus præcedentem D. Mabillonii Disquisitionem tulit tom. II Hist. Eccles., lib. v, cap. 7, pag. 899 et seq.

Senserat D. Basnagius quantum Calvinisticæ sectæ rationibus noceret, si vetusto ac genuino scripto insignis cujusdam doctoris (qualem Alcuinum fuisse ipse censet) ostendi posset, fidem eandem circa Eucharistiam, quam nunc catholica proficitur Ecclesia, jam sæculo VIII viguisse. Hinc, postquam breviter enarrasset diversas circa Alcuini Confessionem fidei, a R. P. Chiffletio editam, opiniones diu ventilatas, concludit : « Lis tam longa de scripto in quo tam manifeste traditio Ecclesiæ circa Eucharistiam firmatur, meretur ut momento saltem illius discussioni immoremur. » Pergit deinde et ait : « Permissum nobis erit asserere, inter argumenta quæ Mabillonius protulit, ne unum quidem esse quod probet illam Confessionem esse Alcuini. » Quod suum assertum quomodo probet vir doctus, inspiramus. Citabimus loca Disquisitionis Mabillonianæ quæ D. Basnagius refutare voluit; referemus deinde illius responsa, quæ demum breviter diluemus.

(a) *Sæculum novum sapit.* Respondet Basnagius, « quod auctoritas unici codicis ms. tanta non est, ut aliquid probet, cum monachus aliquis poterit imitari characterem : et nihil sit facilius quam in iudicio circa antiquitatem mss. aberrare. » Verum sola de causa sua desperatio hanc in monachos calumniam suggererit D. Basnagio. Et si ita ratiocinari licet, facile everti poterunt plurima antiquitatis monumenta, quorum non nisi unicum restat exemplar. D. Basnagius igitur afferre debuisset suæ suspicionis solidas rationes, antequam monachum, nescio quem, censura notaret. Enim vero monachus ille hanc suam Confessionem vel scripsit pro suo privato usu ac devotione : et, cur fingeret characteres suo ævo anteriores? Vel scripsit ad fucum faciendum hominibus suæ ætatis (de iis enim qui post aliqua sæcula victuri essent, cigitasse quis credat?). Sed illi facile utique detexissent fraudem ex charta manique recentioribus. Equidem homines modernos facile est aberrare in iudicio circa antiquitatem mss., homines, inquam, qui in iis tractandis minus sunt exercitati, et minus arte critica discernendi spurias scripturas a genuinis informati, et in ferendo iudicio minus cauti; id, quod nemo, et ne ipse qui-

dem D. Basnagius dixerit de magistro illius artis magno Mabillonio, aut de Carolo Cointio, du Fresnio, Valesio, Baluzio, Cotelerio aliisque ab ipso in testimonium adductis. « At enim, reponit Basnagius, M. Dalkeus, in dijudicando stylo veterum auctorum exercitatus, et qui optime novit discernere opera vera auctorum a falsis, hujus Confessionis suppositionem detexit, et rationibus firmavit. » Atqui has rationes Mabillonius evertit, et ad antiquitatem codicis provocavit; quam, inspecto codice, viri artis diplomaticæ peritissimi probarunt; Dalkeus vero, illo forte non viso, ex levi suspitione, quod manu monachi falsarii forma veterum characterum effingi potuerit, impugnavit. Cui ex his magis credendum sit, videant eruditi. Certe D. Ceillier, *Histoire des Auteurs sacrés*, tom. XVIII, cap. 21, num. 18, pag. 342, contestatur, se per decursum suæ Historiæ deprehendisse, Dalkeum in dijudicandis veterum Patrum genuinis operibus multoties fuisse deceptum; quod in Mabillonio nemo facile deprehendit.

(b) *Propter dignos.* Basnagius ait : « Auctorem Confessionis non convenire cum iis Berengarianis, qui de celant panis et vini partem mutari, partem non mutari. » Sit ita. Attamen si post Berengarium scripsisset hic confessor vere catholicus, temperasset verba quæ citat Mabillonius, ne in suspicionem erroris Berengarianorum veniret : ergo Berengario est antiquior, quod vult Mabillonius.

(c) *Non nisi sæculo nono ventilata sunt.* Respondet Basnagius, « hanc doctrinam etiam ad sequentia sæcula transiisse. » Sit ita. Verum Mabillonius non loquitur de doctrina, sed de disceptatione circa illam doctrinam, et illam non transiisse ultra novum sæculum affirmat.

(d) *Ut homines ad malum seu peccatum a Deo prædestinarentur.* « Imo, ait Basnagius, hic ipse locus sufficit ad monstrandum quod auctor Confessionis non potuit scribere tempore Alcuini. Primo namque controversia quæ in Hispania agitabatur anno 790, non tangebatur prædestinationem ad malum. » Atqui hanc tangebatur, prout Mabillonius hic probat, et ad quod Basnagius nil respondet. Secundo, ait Basnagius, hæc (opinio de prædestinatione ad malum) in Galliam non penetravit, ubi tunc circa gratiam nulla concertatio fuerat : sed primum annis 40 vel 50 post obitum Alcuini hæc quæstio i. i. agitari cœpit. » 382 Verum hæc responsio sane infirma est. Demum vivente Alcuino illam de prædestinatione ad malum controversiam in Gallia non fuisse agitatum; illius tamen erroris notitia cur ex Hispania in vicinam Galliam non potuit penetrare ad homines de puritate doctrinæ sollicitos, quam doctrinam Alcuinus in sua Confessione damnaret? Deinde hæc controversia, post 50 annos in Gallia agitata, etiam tunc decisa et penitus extincta fuit, ait Mabillonius, et exinde infert, Confessionis Chiffletianæ scriptorem vixisse vel Adriani papæ I vel certe Gothescalci tempore : sane potius Adriani, cum Boerianus Codex, qui autographus non est, ad Caroli Magni tempus proxime accedat. Cur hæc tam leviter prætergressus est D. Basnagius?

(e) *Quod viginti millia servorum haberet.* « Quasi vero, ait Basnagius, non posset quisquam etiam ob minorem famulorum numerum superbere. » Id profecto fieri potest; verum Mabillonius nil aliud petit quam hanc precationem Alcuino apprime competere, et non facile alteri illius temporis quo libellus ex demonstratis scriptus est, scriptori.

(f) *Reperire non valeo.* « Alcuinus ergo, respondet Basnagius, auctor Confessionis hujus censendus est, qui similes querelas movit? » Nunquid vero ejusmodi querelæ Alcuinum in memoriam revocant? cum non æque alteri illius ævi scriptori ac Alcuino possint attribui, quæ mens est Mabillonii.

(g) *Libro de Fide S. Trinitatis.* « Hoc argumentum, ait D. Basnagius, adeo pro Alcuino non pugnat, ut potius serviat Dalkeo, qui ex hoc ipso quod

Scriptor Confessionis sæpius aliquas sententias ex Alcuino proferat, colligit hunc non esse verum illius fetus parentem. » Verum Mabillonius argumentum hoc Dallæi quarto loco supra satis diluit.

(h) *Nullus moveri debet quod Confessionis auctor usus sit Confessione Pelagii*, etc. Reponit huic argumento Mabillonius D. Basnagius : « Nunquid nomen Augustini vel Hieronymi Confessionis fidei præfixum, reddit illam orthodoxam ? » Minime certe : verum tanta nomina, si debita attentio, quod humanum est, defuerit, facile quæpiam in deceptionem agere possunt. Quamvis scriptor Confessionis ipsos Pelagii aut Cassiani errores haud adoptaverit, imo, quod legitibus manifestum sit, aperte illis contradixerit. Pergit vero Basnagius : « Scimus Alcuinum fuisse defensorem gratiæ et discipulum sancti Augustini : quod solum sufficit ut eam Confessionem illius non esse judicetur, cui inserta est Confessio Pelagiana. Imo, ait, auctor Confessionis utitur Confessione Pelagii, ut facilius profundat errores Semipelagianorum, quod de Alcuino æstimari minime potest. » Ast fallitur vir eruditus ; non enim scriptor hic errores Pelagii sæpe Confessionis inseruit ; aut ea quæ in illa minus orthodoxa sunt, adoptavit ; de gratia enim prorsus catholice sentit part. III, n. 31 et alibi passim. Quapropter calumniam infert D. Basnagius huic scriptori omnium iudicio vere catholico, dum nulla reddita ratione scribit illum Confessione illa Pelagiana usum fuisse, ut facilius profundat errores Semipelagianorum, quibus tamen ipse multipliciter contradicit. Neque vero etiam mirum censeri deberet, si Confessio Pelagii falso Augustini aut Hieronymi nomine insignita, Alcuino imposuisset. Pelagius siquidem errorem suum tam scite obtegere novit, ut dum Romæ publice legeretur, omnes præsentem cum Zosimo papa Confessionem Pelagii orthodoxam esse censerent, ut norunt historiæ Pelagianismi non ignari.

(i) *Uti superius demonstravi*. « Imo, inquit Basnagius, ex hoc ipso quod multa ex Speculo et libro Meditationum excerpta sint, patet, Cod. ms. Boerianum non esse tam vetustum quam persuadere vult Mabillonius, sed sæculum XI haud excedit. » Mira profecto responsio ! Negat Mabillonius quod aliqua ex Speculo et libro Meditationum excerpta sint, et probat ea quæ in Speculo et libro Meditationum simulque in Confessione habentur, potius ex hac in illos libellos fuisse derivata, quam ex illis in istam : nec D. Basnagius ullo verbo probat contrarium ; et tamen id quasi confessum assumit, atque quin aliquid rationibus Mabillonii opponat, inferre audet codicem Boerianum esse Speculo et libro Meditationum recentiorem. Quod a viro tanti nominis nemo exspectasset.

(k) *Ad tertium argumentum Dallæi quod Mabillonius refutat*, D. Basnagius addit : « Si Confessio Alcuini genuina esset, scriptores illi qui tam studiose inquisivere veterum testimonia pro reali præsentia, pro sua sententia illam excitassent : et Paschasius certe hoc scuto usus fuisset contra suos adversarios, nec huius subsidii debuisset, ut fecit, oblivisci. » Huic argumento jam ipse Mabillonius satisfecit supra N. 14, quod propterea D. Basnagius, præterita Mabillonii solutione, repetere non debuit.

383 (l) *Tertulliano abjudicandus est liber ad Nationes*. « Exemplum Tertulliani, ait Basnagius, non quadrat ; nam liber ad Nationes idem est ac Apologia, diverse solum editionis, ita ut una sit magis expolita et auctior quam altera : cui comparari non iæretur Confessio Chiffletiana, segmentis solum quibusdam Alcuini conspersa. » Verum librum ad Nationes eundem esse cum Apologia Tertulliani nondum expeditum est. Lege D. Remig. Ceillier, *Hist. gén. des Auteurs sacrés*, etc., tom. II, pag. 408, num. 3. Interim tamen ipsemet Mabillonius agnovit posse utrumque eundem esse, dum ait : *si tamen alius*.

(m) *Theoduinus Leodiensis*. Ad hoc et subsequen-
tia testimonia D. Basnagius respondet, « facta, quæ D. Mabillonius magna cum fidelitate recenset, vera esse ; nihil tamen probare existimat, quia nullum eorum est quod non sit 150 annis Alcuino posterius. Et ex his ipsis, ait, persuademur quod ne unus quidem reperiri possit hæreticus in hac materia ante sæculum decimum... et qui se opposuerunt Paschasio Radberto, suamque opinionem publice propagarunt, non fuisse habitos pro hæreticis. » At enim nunquid ignoravit D. Basnagius Paschasium Radbertum, Hincmarum, Haymonem Halberstadensem, Anastasium, quorum testimonia profert Mabillonius, vixisse ante sæculum decimum, et Paschasium quidem pene cum ipso vixisse Alcuino, atque magistrum habuisse beatum Adalhardum abbatem Corbeiensem, in schola Alcuini formatum : librumque de Sacramento altaris, in quo negantes præsentiam realem *sectatores hæreticorum* appellantur, prima vice anno 831 a Paschasio fuisse editum ? Ergo ante sæculum decimum, et ipso tempore Alcuini hæretici esse censebantur, qui illi dogmati contradicebant, quos propterea et ipse Alcuinus dicere potuit *hæretico spiritu deceptos*. Cur vero contradictores Paschasii non fuerint pro hæreticis, ut aiunt, formalibus habitis, causa est quod non errarint circa substantiam dogmatis, seu circa ipsam realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia : solum enim reprehenderunt modum inusitatum quo illam præsentiam exponebat Paschasius, dicens corpus Christi in Eucharistia illud idem esse quod natum est ex Maria virgine, passum in cruce, et resurrexit a mortuis. De qua re haud opus est diutius hoc loco disserere, quod copiose præstitit Mabillonius ipse in Præfat. Act. SS. Bened. sæc. IV, cap. 1, § 4.

(n) *In concilio Ephesino*. Ad hæc Basnagius : « Sentiens Mabillonius, inquit, debilitatem priorum argumentorum, volensque illorum vim reparare confugit ad concilium Ephesinum, quod præsentiam realem statuisset, et oppositum damnasset errorem. Saltem Lanfrancus et Anonymus Cellotii ita crediderunt, ait Mabillonius. Verum isdem hos fuisse deceptos agnoscit et confitetur. Duo homines isti, pergit Basnagius, nati post stabilitam transsubstantiationem, avidi probationum aliquid sibi favens reperire cupiunt in concilio Ephesino ; qui tamen, haud repugnante Mabillonio, decepti sunt... An ex simili-
bus suppositionibus inferri potest Alcuinum esse auctorem Confessionis, in qua negantes realem præsentiam tractantur tanquam hæretici ? » Ast fallitur vir doctus ; non enim utitur Mabillonius argumento hoc, ducto ex concilio Ephesino, ad probandum quod Alcuinus sit auctor Confessionis Chiffletianæ, sed ad infirmandum argumentum Dallæi, qui ea ratione Alcuino abjudicat illam Confessionem quod homines præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia negantes *hæretico spiritu deceptos* appellet : et causam reddit Mabillonius, cur non tantum ii qui aperte sese dogmati ab Ecclesia tunc temporis recepto opposuissent, sed etiam nonnulli dubiæ fidei catholici qui, humanis ratiunculis et sensibus plus æquo addicti, de hoc divino sacramento non recte sentirent, hæretici, vel saltem, ut Chiffletianæ Confessionis auctor sese exprimit, *hæretico spiritu decepti* potuerint dici et appellari. Quia, inquit, veterum quorundam, Lanfranci, Anonymi Cellotii persuasio fuit, in concilio Ephesino sancitam fuisse de Eucharistia fidem nostram, atque diris ad dictos qui contrarium dogma secuti essent. Sed isti, inquis, decepti sunt : Sit ita ! Demus vero viros doctos ævi Caroli Magni et inter illos Alcuinum eodem præiudicio laborasse : nulla enim causa rekk potest cur id fieri non potuerit : habet ergo Dallæus causam ob quam negantes præsentiam realem hæretici aut hæretico spiritu decepti ab ipso quoque Alcuino dici potuerint et appellari. Inanis ergo est crisis D. Basnagii. Lege etiam, si lil et, de hac definitio-

tione concilii Ephesini, quod veram corporis Christi in Eucharistia presentiam si non definivit, saltem manifeste supponit, Mabill. Act. SS. sæc. iv Præfat., cap. 1, § 2, pag. 13.

(o) *Cur non potuit hæreticos appellare eos, etc.* Agnoscit D. Basnagius quod Alcuinus errorem circa presentiam realem in Eucharistia potuisset arguere tanquam hæreticum, etsi antea nunquam ab aliquo concilio damnatum. « Verum, inquit, oportet prius ostendere, tempore Alcuini fuisse hæreticos qui id negassent; nam hoc ipsum, quod hujusmodi hæretici tunc exstiterint, negatur, et quidem optimo jure, quia id ne quidem possibile est: nam de presentia reali corporis Christi in sacramento tunc nemo somniabat. » Credamne D. Basnagium, Mabillonii argumenta, quibus sub num. 13 **384** ex Paulo diacono et Haimone Halberstadensi episcopo invicte probat, tempore Alcuini receptam fuisse eam quam auctor Confessionis controversæ professus est, fidem, vel legisse, vel perpendisse? Si non legit, oscitantia fuit. Si legit, cur non allata a Mabillonio testimonia elisit antequam sententiam ferret, tempore Alcuini de presentia reali corporis Christi in sacramento somniasse neminem?

Vides, erudite lector, quam ineptæ atque infirmæ sint responsiones, quibus D. Basnagius argumenta D. Mabillonii pro antiquitate et auctore Confessionis Chiffletianæ infirmare voluit, et quam parum is in iis referendis fidelis fuerit.

Ejusdem farinae est crisis laudati D. Basnagii, quam adnexit epistolæ 87 edit. Canisianæ (nunc 90), ad Lugdunenses, ut Alcuinum in partes Calvinianas traheret, ubi inter notas hæc habet: Alcuinus ait: « Hujus quoque mysterii sanctificatio nostræ salutis portendit effectum: in aqua populus intelligitur credentium: in granis tritici, unde farina efficitur, ut panis fiat, adunatio totius Ecclesiæ designatur, quæ igne sancti Spiritus in unum decoquitur corpus; ut suo capiti membra compagentur. Item in aquis, quæ vino miscentur, figura, ut diximus, gentium designatur: in vino autem sanguis Dominicæ passionis ostenditur, atque ita dum in sacramentis aqua tritico vel vino miscetur, fidelis populus Christo incorporatus adjungitur. » Hæc omnia, inquit Basnagius, mystice

flunt. Cur vero vir eruditus ea non recensuit verba Alcuini, quæ eodem loco paulo ante citata leguntur, ex quibus fides Alcuini de transsubstantiatione clare satis elucet: *Sic et panis*, inquit, *qui in corpus Christi consecratur*, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus. Et iterum: *Ex aqua et farina panis fit, qui consecratur in corpus Christi; aqua et vinum in sanguinem consecrabitur Christi.* Demus ergo Basnagio, per aquam et panem in sacrificio adhibendum Ecclesiæ unionem; per vinum nondum consecratum, pariter pro sacrificio præparatum, sanguinem Dominicæ Passionis, atque per aquam tritico et vino mixtam fidelem populum Christo incorporatum ex mente etiam Alcuini in antea a se citatis verbis, non nisi mystice significari, hanc tamen interpretationem verba paulo ante a nobis citata minime admittunt. Non enim ita loqueretur, quisquis in pane et vino consecratis non nisi figuram corporis et sanguinis Christi exhiberi credit. Serpentem æneum erigas in figuram Christi crucifixi; quis dicere velit hunc serpentem fuisse consecratum in corpus Christi crucifixi? Nugæ! De mente vero Alcuini circa realem presentiam corporis et sanguinis Christi seu veram transsubstantiationem panis et vini, ne ullum dubium supersit, juvat afferre verba illius in epistola 41 ad Paulinum Aquileiensem patriarcham litteris aureis inscribenda: « Ne quæso, inquit, obliviscaris in tuis sanctis orationibus nomen amici tui Albini: sed in aliquo memoriæ gazophylacio reconde illud, et profer eo tempore opportuno, quo panem et vinum in *substantiam corporis et sanguinis Christi consecraveris.* » Qui tam perspicuis verbis, dicam cum Mabillonio lib. 1 de Liturgia Gallicana, cap. 9, num. 25, in fine, detrahit fidem, is non veritatis; sed contentionis, sed erroris, sed schismatis amator est.

Manent igitur argumenta Mabillonii pro antiquitate Confessionis Chiffletianæ immota; quod primum punctum constituit vir celeberrimus suæ Disquisitionis. Manet quoque firma, summa probabilitas de auctore prædicti operis, nimirum Alcuino; quod nobis sufficiat, ut præfatæ Confessionis locum demus inter opera Alcuini dubia.

385 ALBINI CONFESSIO FIDEI,

QUAM

P. F. CHIFFLETIUS S. J.

Ex codice Lugdunensi, cujus tam antiqua est manus, ut Alcuino ipsi aut æqualis videatur aut saltem suppar, et qui opusculi titulum exhibuit et prodidit auctorem, descripsit atque inter v opuscula Scriptorum veterum de Fide catholica primum edidit Divions anno 1636 a.

PARS I.

DE DEO UNO ET TRINO.

I. Adesto mihi, lumen verum, Deus Pater omnipotens. Adesto mihi, verum lumen de lumine Verbum, Filius Dei, Deus omnipotens. Adesto mihi, vera illuminatio sancte Spiritus, Patris et Filii unitas, sanctitas et charitas, Deus omnipotens. Adesto mihi, o Trinitas, et trina Unitas, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus Deus omnipotens. Invocat te,

D Domine, fides mea, quam dedisti mihi propter bonitatem tuam ad salutem meam. Invocat te, Deus meus, casta scientia et suavis amor fidei meæ, quam de cussis ignorantiaæ mez tenebris ad veritatis intelligentiam perduxisti, quem tulta [*Leg. sublata*] sæculi amaritudine et adhibita tuæ charitatis dulcedine saporam mihi et mellifluam reddidisti. Invocat te,

a Vide eundem editorem in duplici præfatione opusculo huic præfixa.

Trinitas beata, vox clara et sincerus clamor fidei meæ, quam ab ipsis mihi enutrens cunabulis, illuminasti semper per inspirationem gratiæ tuæ, quam adaugens confirmasti in me per ministerium prædicationis matris Ecclesiæ. Quam dulcis facta est in ore cordis mei! quam suaviter sapit in ipso palato gaudiorum animæ meæ! quam fortiter, quam crebro pulsat mentem meam, et movet, monens omnia sensa spiritus mei, ut te laudare delectet; quia fecisti nos ad laudandum te; sed inquieta est mens nostra, donec requiescat in te, et increpitans meæ desidiæ, ac colligans a dispersione, qua frustatim discindor, dum ab uno te aversus in multa evaneo, ut reversus in me, et surgens supra me, atque cunctis transcensis perveniens ad te, exsultem tibi cordis júbilo, et laudes promam oris officio; quatenus in meditatione confessionis gloriæ tuæ incalescat cor meum, et inhiet tibi spiritus meus, atque ardeat mens mea in amore tuo, oblita vanitatis et miseræ, dum tibi soli intendit, dumque attonita et stupens adhæret incommutabilitati gloriæ tuæ, oculisque fidei intuetur te, solem justitiæ, sicut scriptum est : *Qui adhæret Domino, unus Spiritus est (I Cor. vi).*

II. Fugiam itaque, Domine, et libenter fugiam obstrepentes tumultus omnium vanitatum. Sed quo fugiam, ut illos declinem, illos calcem sub pedibus, et procul pellam a serenitate jucundi intuitus? Ad te, qui es solus confugium et unica spes miserorum. Ad te, gloria mea, et exaltans caput meum. Ad te consurgam de lacu miseræ et de luto fecis : tibi inhæream, prout ipse dederis, suavitas melliflua; ut tu dulcescas mihi, dul. edo non fallax, dulcedo felix et segura. Quæram ergo te, Domine, invocans te; et invocabo te, credens in te; ut quærens te, inveniam te, et inveniens benedicam te, qui benedixisti nos omni benedictione. Deus meus, una spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim quærere te, sed quæram faciem tuam semper ardentem. Tu da quærendi vires, qui invenire te fecisti et magis magisque inveniendi te spem dedisti. Illumina, Domine, cordis mei oculum intimæ visionis perspicua luce : velatus enim et cæcus est tetra caligine peccatorum et ignorantæ. Illumina eum lumine gratiæ tuæ, ut sinceris fidei oculis, et puro lumine cordis, inspiciam mysteria regni tui. Verum quia non est pulchra laus in ore peccatoris, et fides sine condignis operibus non laudatur, rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum sanctum per Patrem et Filium^a, ut et omnia vitia elongentur a me, et omnes sanctæ virtutes plantentur in me, quatenus acceptabile tibi fiat sacrificium laudis fidei meæ, Deus meus, et ascendat ad te in odore suavitatis.

III. Obsecro, et misericordiam tuam supplex imploro, cunctarum fons et origo, largitor et conservator virtutum Deus, adauge mihi semper fidem; fidem sanctam, rectam, et immaculatam; fidem eruditam, catholicam et prudentissimam; fidem fer-

^a Hæc sapiunt stylum ætate scholasticæ theologiæ antiquiorem.

ventem, insuperabilem et orthodoxam, quæ in me omne quod tibi placet, per dilectionem et humilitatem operetur, quæ nec queat vinci inter verba altercationis in tempore persecutionis, vel in die necessitatis. Scrutans corda et renes Deus, coram te est sanitas et infirmitas mea : illam precor serva, istam sana, Coram te est scientia et ignorantia mea. Ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem : ubi clausisti, aperi pulsanti; ut audiens intelligam te, et intelligens diligam te, et diligens laudem te, atque in toto corde meo desiderem visionem pulchritudinis tuæ semper. Audio qui nobis intimare vult Scriptura tua, quam sanctificasti et misisti in mundum. Audio et credo ei; dicit enim : *Spiritus est Deus, et eos qui colunt eum, oportet in spiritu et veritate credere et adorare (Joan. iv, 24)*. Sed spiritus incomprehensibilis et incorporeus, incommutabilis et incircumscriptus, ubique totus, nusquam divisus, secundum ipsius veridicum Scripturæ testimonium. Hoc enim modo discernis Creator a creatura, in qua sunt, qui et spiritus dicuntur.

386 IV. Si ita est, imo quia ita est^b, et quomodo invocabo Deum meum, Deum et Dominum meum? quoniam utique in me ipsum invocabo eum, cum vocabo eum. Et quis locus est in me, quo veniat in me Deus meus, quo veniat Deus, qui fecit cælum et terram? Itane, Domine Deus meus, est quidquam in me, quod capiat te? An vero cælum et terra quæ fecisti, et in quibus me fecisti, capiunt te? An quia sine te non esset quidquid est, fit ut quidquid est capiat te? Cur itaque ego peto, ut venias in me, qui non essem, nisi esses in me? Non enim ego jam sum in inferis, et tamen tu ibi quoque es. Nam etsi descendero ad infernum, ades. Non ergo essem, Deus meus, non omnino essem, nisi esses in me. An potius non essem, nisi essem in te, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam sic, Domine, etiam sic. Quo ergo te invoco cum in te sim? aut unde venies tu in me? quo enim recedam? quo ibo? extra cælum et terram fortasse, ut inde veniat in me Deus meus, qui dixit : *Cælum et terram ego impleo (Jer. xxiii, 24)*? Capiunt ergone te cælum et terra, quoniam tu impleas ea? an imples et restat, quoniam non te capiunt? Et quo refundis quidquid impleto cælo et terra restat ex te? Annon opus habes, ut a quoquam continearis, qui continet omnia : Quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vasa, quæ te plena sunt, stabilem te faciunt; quia etsi frangantur, tu non effunderis; et cum effunderis super nos, non tu jaces, sed erigis nos : nec tu dispergeris, sed colligis nos. Sed quæ [Aug., qui] imples omnia, te toto imples omnia. An quia non possunt te totum capere omnia, partem tui capiunt? Et eandem partem simul omnia capiunt? An singulas singula, et majores majores, et minores minores capiunt? Ergone est aliqua pars tui major, aliqua minor? An? ubique totus es, et res nulla te totum capit?

^b Ex Aug. Confessionum libro 1. cap. 2.

V. ^a Quid ergo es, Domine Deus meus, quid ergo [Aug., Quid rogo], nisi Dominus Deus? *Quis enim Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum (Psal. xvii, 32)?* Nemo plane, nemo. Non enim est Deus alius præter te trinum et unum, unum et trinum, neque in cælo sursum, neque in terra deorsum. Quis tui similis? quis magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis in omni virtute, sicut tu Deus noster, qui facis magna et mirabilia, et inscrutabilia, quorum non est numerus? Te cuncta magnificant, te omnis spiritus laudat. Te adorant et benedicunt cuncta illa beatorum spirituum et superiorum civium agmina. Tibi mater Ecclesia in toto orbe offert preces, et incessanter dicit laudes. Te ego ultimus servorum tuorum laudo et benedico. Tibi mens mea jubilat, tibi omnia ossa mea clamant: **B** Quis similis tui, Domine? Et merito cuncta quæ operatus es, tibi Creatori obediunt, serviunt, et tremunt ad nutum tuum. Facis quæcumque velis. Tu es enim vere Dominus solus, Deus invisibilis, inæstimabilis, incircumscriptus, illocalis, immensus, et incomprehensibilis, ubique totus, ubique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, et universa gubernans. Totus in cælo, totus in terra, totus etiam ubique, et non est alius Deus præter te Deum nostrum, in quem credit et quem adorat mater Ecclesia, apostolica et universalis. Tu es jure colendus et venerandus, timendus et amandus, cum omni semper devotione, Domine Deus noster; qui cum non essemus, potenter fecisti nos, et cum perditii fuissetus culpa nostra, pietate et bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. Unde confiteor tibi, Rex cæli et terræ, et honorifico te sacrificio laudis: et quia exteriora munera desunt, totis medullis cordis, quæ in me sunt, vota laudationis reddo tibi.

VI. Sed quia nihil nisi de tuo acceptabile tibi offerri potest, tu Deus, in cujus lumine lumen videmus, da quæso lucem in corde, da verbum in ore, da menti cælestem conscendere sedem, da fontem lustrare boni, da luce recepta in te conspicuos animi defigere visus. Et quoniam altera pars sumus cæli, altera terræ, unde *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et terræ inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15)*, disjice terræ nebulas et pondera molis, atque tuo, quæso, splendore illumina obscuram interioris hominis faciem. Siste vagas mentes per devia multa ruentes. Subde carnem spiritui, appetitus rationi, vitia virtutibus, corpus animo, atque tuæ me intus exteriusque subde per omnia voluntati, ut universis suo bene compositis ordine per gratiam tuam et perfecte te diligere, et digne te laudare merear, labiis et corde, omnique qua valeo virtute clamans ad te atque ita dicens: Summe, omnipotentissime, misericordissime, justissime, secretissime, præsentissime, pulcherrime, fortissime, suavissime, invictissime Domine Deus noster, stabilis es et incomprehensibilis, immutabilis mutans

^a Aug., loc. cit., cap. 4.

A omnia, invisibilis videns omnia, immortalis, illocalis, interminus, incircumscriptus, nusquam finitus, ineffabilis, inæstimabilis, indicibilis, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, investigabilis, metuendus atque terribilis, honorandus atque verendus, ^b c nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia, et in vetustatem perducens superbos, et nesciunt. Semper agens, semper quietus, colligens et non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans et protegens, nutriens et perficiens, quærens, cum nihil desit tibi; amas nec æstivas, zelas et securus es, pœnitet te et non doles. Irasceris et tranquillus es, opera mutas, sed consilium nunquam, recipis quod invenis, et nunquam amisisti; nunquam inops et gaudes lucris, nunquam avarus et usuras exigis: supererogatur tibi, ut debeas; et quis habet quidquam non tuum?

VII. Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens: qui solus vivificas omnia, qui creasti omnia, qui ubique es et ubique totus, qui sentiri potes et videri non potes, qui nusquam dees, et tamen ab iniquorum cogitationibus longe es; qui nec tibi dees ubi longe es: quia ubi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui omnia tangis, nec tamen æqualiter omnia tangis; quædam enim tangis ut sint, nec tamen ut vivant et sentiant; quædam tangis ut sint, vivant et sentiant, nec **387** tamen ut discernant; quædam tangis ut sint, vivant, sentiant atque discernant. Et cum tibimetipsi nunquam dissimilis sis, dissimiliter tamen tangis dissimilia. Qui ubique præsens es, et inveniri vix potes: quem stantem sequimur et apprehendere, non valeamus: qui tenes omnia, imple omnia, circumplecteris omnia, superexcedis omnia, sustines omnia; nec ex alia parte sustines, atque alia superexcedis; neque ex alia parte imple, atque alia circumplecteris; sed circumplectendo imple, et implendo circumplecteris, sustinendo superexcedis, et superexcedendo sustines. Qui cor la stultum doces sine strepitu verborum, qui attingis a fine usque ad finem fortiter, et disponis omnia suaviter (Sap. viii, 1). Qui locis non distenderis, nec temporibus variaris, neque habes accessus et recessus. Qui habitas lucem inaccessibilem (I Tim. vi, 16), quam nullus vidit hominum, sed nec videre potest. In te manens quietus, ubique circuis totum. Nec enim scindi vel dividi poteris, quia vere unus es. Nec in partes efficeris, sed totus totum tenes, totum imple, totum illustras et possides. Hoc mysterium mens humana concipere non potest, nec oratoria lingua enarrare, neque diffusi sermonis bibliothecarum volumina queunt explicare. Si totum mundum libri repleant, tua scientia inenarrabilis non potest enarrari. Quoniam vere indicibilis es, nullo modo scribi poteris, neque concludi, qui es fons lucis divinæ, et sol claritatis æternæ.

VIII. Magnus enim es sine quantitate, et ideo immensus: bonus sine qualitate, ideo vere et summe bonus, et nemo bonus nisi tu solus, cujus voluntas

^b Aug., loc. cit., cap. 7.

opus est, cui velle posse est, qui omnia quæ ex nihilo creasti, sola voluntate fecisti, qui omnem creaturam tuam absque indigentia aliqua possides, et sine labore gubernas, et absque lædio regis, et nihil est quod perturbet ordinem imperii tui, vel in summis, vel in inis. Qui in omnibus locis sine loco haberi, et omnia continere sine habitu, et ubique præsens es sine situ et motu. Qui nec mali auctor es, quodque facere non potes, qui nihil non potes. Nec unquam te quidquam fecisse pœnituit, nec illius commotionis animi tempestate turbaris, nec totius terræ particula regnum tuum est. Nulla flagitia vel scelera probas aut imperas. Nunquam mentiris, quia æterna veritas es, cujus unius bonitate facti sumus, et iustitia pœnas lumus, et clementia liberamur. Nam nihil cœleste, nihil igneum, nihil terrenum, nihilque quod corporis sensus attingit, pro te colendum est. Qui vere es quod es, et non mutaris, cui maxime ac specialiter illud convenit, quod Græci dicunt *ὄν*, Latini *est*; quia *semper idem ipse es, et anni tui non deficient* (*Psal. xc, 28*). Hinc etenim patenter datur intelligi, quia tu Deus noster quæm colimus, Deus verus et Omnipotens es sine dubio: invisibilis, etsi intellectu pio videaris, incomprehensibilis, etsi per gratiam repræsentaris: inestimabilis, etsi humanis sensibus pie credaris, sancte cogiteris: ineffabilis, etsi humanæ locutionis usualibus verbis abusive utcumque dicaris; ideo verus et tantus. Cæterum quod sciri, quod comprehendi, quod cogitari, quod dici de te potest, minus est: quod vero incomprehensibile est et immensum, indicibile et infinitum, tibi soli duntaxat notum est. Hoc namque est, quod omnem sperat sensum.

IX. Hoc quoque est, quod te facit æstimari, et pro certo credi Deum, dum ad perfectum usque reperiri non vales, dum totus intelligi, capere non potes. Ita te vis magnitudinis et notum nobis objicit et ignotum. Et hæc est summa delicti sperantium te scire, nolentium tibi Creatori servire. Habent quod scientes venerentur, habent quod ignorantes mirentur, habent quod timeant, habent quod diligant. Si enim totus nostræ pateres cognitioni, Deus vivus et verus minime potuisses credi. Ideo falsi reperti sunt, qui putabantur dii, quoniam sciri per omnia potuerunt, qui et quales fuerunt. Ast tu, Deus noster, mirabilis et potens, qui totam istius mundi molem cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo jussisti, ratione qua disposuisti, virtute qua potuisti, ex nihilo expressisti, in ornamentum majestatis et gloriæ tuæ. Qui tempus ab ipso tunc ævo ire jubes, stabilisque manens das cuncta moveri. Qui terram multiplici germine fructuum, et cælum pulchro decorasti lumine siderum, quorum tu solus nomina, signa, potestates, cursus et tempora nosti. Tu mitis et benigne, fortis Zelotes, et Sabaoth invictissime, visitans peccata patrum in filios usque in tertiam et quartam generationem, et faciens misericordiam in mille millia his qui diligunt te et timent nomen tuum

PATROL. CL.

A Si opera tua ita sunt magna et inscrutabilia, pulchra atque stupenda, dicant, qui volunt, quomodo cepi poteris tu pulcherrimus Creator eorum. Constat enim epificem omnium longe aliter se habere, quam ea quæ a se fieri voluit: ex pulchritudine tamen circumscriptæ naturæ, et mundalium rerum mirabili specie, pulchritudo tua, quæ tu ipse es, quia simplex es, ex excellentia gloriæ tuæ, quæ circumscribi non potest, intelligi aliquatenus valet. Quanquam magnitudinem civinitatis tuæ infinitam et incomprehensibilem nullus possit sensus attingere, neque etiam illorum quoque supernorum civium; miro tamen modo essentia tua scitur, dum esse creditur.

X. Quotiescunque recolo vel audio duas breves syllabas, et quatuor litteras quibus scribitur Deus (hoc enim nomen tibi soli, omnipotens, jure debetur), atque intueor tuæ virtutis magna et mirabilis cosmopœiæ decorem considero, simulque mecum tacitus reputo miserationes tuas, quæ a sæculo sunt, (mirentur enim, qui volunt, potentiam tuam, sed ego plus stupeo animadvertens misericordias tuas) profecto his quatuor in litteris et duabus brevibus syllabis, infinitum quid et incomprehensibile, immensum et inenarrabile mentis intuitu, et sinceris fidei oculis pro scire et posse, quod mihi tantillo dignaris largiri, contemplan. Nunquid enim duæ breves syllabæ tu Deus noster es? aut duas breves syllabas adoramus, vel ad duas breves syllabas pervenire desideramus, quæ pene ante desinant sonare quam cœperunt; nec in eis secunde locus est, nisi prima ante transierit? Manet quippe magnum aliquid, et vere summeque est, quod incomparabile et omnium præcellentissimum, cunctisque dissimillimum, quod dicitur Deus; quamvis non maneat sonus cum dicitur Deus. Verum quia caro nescit spiritum, et invisibilia a visibilibus non videntur (*per fidem anim ambulamus, non per speciem* [*II Cor. v, 7*]); humanæ tu, Deus noster, nimis bonus et pius, consulens infirmitati, dignaris te nobis insinuare, non tua proprietate, sed alia quadam similitudine. Unde et nostrorum qualitatem membrorum habere describeris, volens passionum indigna de te ipso ad hoc proferri, ut quia sicut es, te nequimus scire in præsentem miseria, per nostra ad tua nos trahas; et nos, dum condescendis nobis, facilius consurgamus tibi. Multis siquidem modis ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem revera juxta propriam naturam, invisibilem constat esse, et incorporeum, incomprehensibilem atque incircumscriptum; ac per hoc nunquam alicui apparuisse secundum propriam essentiam, sed modis quibus voluisti per assumptam creaturarum speciem ad efficientias causarum.

XI. Falluntur itaque Anthropomorphositarum hæreseos sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum, asserunt stulta temeritate, te speciem humanam habere; cum illo in loco crederis mentem, non carnem, ad imaginem

tuam creasse. Enimvero nihil dignum humanis de te loquitur sermo, quia nec secundum qualitatem aut quantitatem, situm vel habitum, seu motum aliquid digne dicitur: et tamen latitudo, et longitudo, altitudo, et profunditas tibi quodammodo inesse legitur. Sed latitudo quidem charitatis, qua nos ab errore colligis, et contines in veritate: longitudo vero, qua nos longanimiter malos portas, donec emendatos futuræ patriæ restituas: altitudo autem, qua omnem sensum et hominum et angelorum immensitate scientiæ superexcellis: profunditas quoque, qua damnandos inferius juxta æquitatem disponis, atque recto judicio Judex justus præordinas. Omnem igitur supergrediatur creaturam, et mentis intuitum ultra omnia dirigat, qui aliquid voluerit de tua prælibare proprietate, summa Dei bonitas. Tunc enim homo procul positus a vanitate, plenius in veritate tenetur, quando in corde ejus quidquid est Deus, reliquis cunctis ab intuitu dimotis pacifico, et pie creditur et sancte cogitatur. Sed licet nemo sit, qui te in hac convalle lacrymarum valeat efficaciter comprehendere vel deservire, magnum tamen et mirum valde nostræ ætati datum est scire de te summo bono, tua nimirum nobis gratia revelante.

XII. Quis ante nos, in quos fines sæculorum devenerunt, talia et sic manifesta audire potuit vel cognoscere de Trinitate et Unitate, de personis et substantia? de te quidem, Pater Deus, quod sis a nullo, et ideo ingenitus dicaris; de Filio autem tuo, quia genitus et a te sit, non a se, de Spiritu namque sancto, quia procedens, et a se non sit, sed a te et Filio, quorum est Spiritus. Ita tenus, ut sicut tu Pater nec genitus, nec procedens dici potes; sic Filius nec ingenitus, nec procedens; sic Spiritus sanctus nec ingenitus, nec genitus dici debeant: quatinus personarum proprietates te unum Patrem simul cum uno Filio, et uno sancto Spiritu nobis patenter ostendat. Quis prioribus sæculis in te unum credere Deum, et te confiteri trinum, neque substantiam separans, neque personas confundens, sic prudenter intellexit, sic palam sapuit, sicque vere cognovit? Filius sane tuus missus ad publicum nostrum de sinu tuo hanc rectæ fidei normam evidentius huic ultimæ patefecit ætati. Priusquam creaturæ ostenderes Creatorem, in sola notus eras Judæa Deus, et in Israel magni nominis tui fama et cultus audiebatur; sed nunquid sic liquido, aut tantum quantum apud nos sub gratia constitutos? De Trinitate vero individua parum quid perpauca tunc senserunt. Legislatores enim filii, quid de una Trinitate, vel trina unitate scire debeant, digna percussis cæcitate adhuc ignorant; aliud præter unum Deum confiteri miseri nolentes, et garrientes in nos verbis malignis, dum dicitur te habere Filium. Nobis autem, qui ex gentibus venimus, quam multa et vera de trino unoque Deo datum sit sapere, probant corda, quæ credunt, nec non et ora, quæ confitentur; atque nihilominus flagella ipsa et mors, quæ pro hæ

ipsa Confessione illata sunt; scriptum est enim: *Super senes intellexi (Psal. cxviii, 100)*.

XIII. Domine Deus noster, Deus vivus et verus, nisi tu trinus esses, non diceretur voce Veritas: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)*. Neque enim baptizari juberemur, Domine Deus, in ejus nomine qui non esset Dominus Deus. Et rursus nisi tu Trinitas unus procul dubio Deus esses, nequaquam diceretur voce tua: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est (Deut. vi, 4)*. Ergo nisi tu Deus Pater ipse, et Filius Verbum tuum Jesus Christus ipse esset, et donum vestrum Spiritus sanctus ipse esset, non legeremus in litteris veritatis: *Misit Deus Filium suum (Gal. iv, 4)*. Nec tu Unigenite diceres de Spiritu sancto: *Quem mittet Pater in nomine meo (Joan. xiv, 26)*; et: *Quem ego mittam vobis a Patre (Joan. xv, 26)*; et alibi: *Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30)*; et: *Qui videt me, videt et Patrem: ego in Patre et Pater in me (Joan. xiv, 9)*; et: *Pater in me manens, ipse facit opera (Joan. v, 40)*. Quid enim his verbis aliud nisi trinum et unum Deum doces nos credere, tu magister veritatis, in cujus pectore reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ? Dicis quoque: *Mea doctrina non est mea (Joan. vii, 46)*; et: *Sermonem, quem audistis, non est meus (Joan. xiv, 24)*. Res mira! Dic, rogo, Verbum Patris. Responde, quæso, virtus et sapientia summi principii, sed tu ipse principium de principio; non duo principia, sed unum certe principium. Dic, Verbum semper manens, doce servum humiliter interrogantem. Quid enim tam tuum quam tu? Sed tu tuus et non tuus, quia non es a te ipso, sicut in multis sæpe locis testaris, sed a Patre, cujus es Verbum, non sonabile per syllabas et volatile, sed semper ens, vivens atque manens; et ideo Verbum, non quod desinit prolatum, sed quod permanet natum; non transitorium, sed æternum: non factum, sed genitum; nec solum genitum, sed etiam unigenitum, cui ratio adest disponenti, et virtus præsto est perficienti, ut pote vero Deo et summo Domino.

389 XIV. Te quippe unigenitum Verbum Pater genuit de se ipso, per quod omnia creavit ex nihilo: et idcirco indubitanter credimus, quia nisi tu, omniscium et cunctipotens Verbum, Deus esses, nullo modo per te omnia facta fuissent. Quomodo creatura creare aliquid potest? Creare certe solus Deus valet, qui creatus non est. Nihil enim, excepto Deo, non creatum est. Absit ab intellectu nostro, ut aliquid fateamur ex Patre nisi Filium; et ideo non nisi Deus nasci potuit ex Deo. Unde mihi te Patris Verbum considerare volenti nulla sufficiunt verba, quibus te valeam explicare. Quando autem abunde vel digne loqui potero? Quis? de quo? Homo de Deo, opus de opifice, mortalis de immortalis, creatura de Creatore, parvus de immenso, temporalis de æterno; cujus est venerabilis omnipotentia, qua nos gratuita bonitate fecisti: nec minus tamen inenarrabilis gratia, qua nos omnipotentissima misericordia salvasti.

Qui et opus creatricis omnipotentiae gratis fecisti, et opus gratiae salvatricis omnipotenter implesti: habens nimirum perpetem potestatem, et condendi in condita, et perdita reparandi. Nec igitur ille praecipuus theologorum, summa profundius caeteris aquilinis contemplatus obtutibus, scriptitans eructaret: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum (Joan. 1, 1)*; nisi tu Deus Verbum semper apud Patrem, semper cum Patre, semper de Patre, semper esses in Patre: non sicut vas in vase, vel civitas apud urbem; sed uti sapientia in sapiente, veritas in verace, bonitas in bono, aeternitas in aeterno; quia nihil aliud in Patris substantia nisi Deus, aequalis, et coaeternus illi, a quo genitus es, esse potes. Obmutescat itaque et cum suis auctoribus pereat omnis haeretica pravitas, qua inimica semper lite nunc substantiam dividit, nunc personas confundit. Crescat, rogo, fide, et magis magisque piis secundetur actibus mater Ecclesia, quae tres deos colere, trinitatem in personis non distinguere, profanum et nimis impium judicat. Haec denique caelestibus erudita disciplinis credit, constitetur et docet unam procul dubio substantiam et tres personas, sciens omnia quae ad fidei regulam pertinent.

XV. Hujus magisterio et doctrina caelitus inspirata a puero doctus, corde credo, ore confiteor te, o summa Trinitas, virtus una, et indiscreta majestas. Confiteor te Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, in personis trium, in substantia unum verum Deum omnipotentem, visibilium et invisibilium conditorem. Non corpus aut in corpore positum, neque ex diversis speciebus ammixtum, aut membrorum compaginibus effligatum, sed unius simplicis et incorporeae, invisibilis et incircumscriptae naturae. Te quidem verum Patrem, summam bonitatis et totius Deitatis principium, incircumscriptam et ingenitam majestatis Deum, ex nullo ducentem initium, sed omnibus initium dantem, credo et confiteor; non corporali progenie, neque extrinsecus, non necessitate, neque voluntate, sed natura Filium generantem. » Confiteor et te verum Filium, ex Patre sine initio ineffabiliter natum, verum Deum unigenitum, per quem facta sunt omnia, et verum Patris Verbum; non factum, non creatum, non adoptivum, sed genitum et unius cum Patre substantiae, atque ita per omnia aequalem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate esse possis inferior. Tantumque esse confiteor te, qui genitus es, quantus est ille, qui te genuit. Non autem quia dico genitum a Patre Filium, divinae et ineffabili generationi aliquod tempus ascribo: sed nec Patrem dico aliquando incepisse, nec te ejus Filium. Non enim aliter confiteri possumus aeternum Patrem, nisi confiteamur etiam te coaeternum Filium. Ex Filio enim Pater dicitur, et qui semper Pater fuit, semper habuisse Filium non dubium est. » Te quoque credo Spiritum sanctum, verum Deum, non factum, nec

» Apud Pelagium, initio Confessionis suae.

creatum, nec genitum, neque ingenitum, sed ex Patre Filioque inenarrabiliter procedentem, et in Patre, simulque Filio substantialiter permanentem: atque ita per omnia Deo Patri et Filio aequalem, coaeternum, et consubstantialem, ut neque voluntate, nec potestate, neque aeternitate, neque substantia differri possis ab eis, vel praecedi, a quibus procedis. Igitur aeternum Patrem sine nativitate, aeternum Filium cum nativitate, aeternum Spiritum sanctum cum processione, sine nativitate. Totum Patrem in Filio et Spiritu sancto, totum Filium in Patre et Spiritu sancto, totum Spiritum sanctum, in Patre et Filio manentem. Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum, omnipotentem, una potestate unoque regno, una majestate, unaque aeternitate ex tunc, et nunc, et semper ubique regnantem, corde credo et ore confiteor.

XVI. Ad hanc fidei regulam dirigens intentionem meam, quantum me posse fecisti, Deus meus, quaesivi te et desideravi intellectu videre quod credidi. Hujus rei gratia ingressus sum multarum apothecam deliciarum, quibus pascitur mater Ecclesia: ubi consideravi plurima, et coepi explorare singula. Et cum huc illucque anxius avidusque discurrerem, tu bonus adjuvare cupiens desiderium quod dedisti, misisti manum pietatis tuae, et solvisti nodum ambiguitatis meae; et ideo delectat me jam valde de te cogitare, de te loqui, laudesque tuas pro modulo exiguitatis meae desideranti corde depromere; ut in praesenti quidem miseria solo corpore, tecum autem mente, et omni aviditate tenear. Mi Domine, Deus trine et une, scientiae lumen accende in me, per quod te intelligere merear trinum et unum Deum, sicut es trinus et unus Deus: et ignorantiae tenebras magis magisque, sicut coepisti remove a me; ut spiritualia spiritualiter videam, quantum possibile est humanae fragilitati. Da mihi in via hac, qua te duce gradior, intellectum, atque inspira mihi et semper doce per gratiam tuam, qualiter in te irreprehensibiliter sit credendum, ut te unum Deum essentialiter sapiam, et incomprehensibiliter trinum personaliter capiam, Patrem ingenitum, de Patre unigenitum, de utroque procedentem et in utroque permanentem Spiritum sanctum. Nullum tribus anticipationis vel posteritatis intervenire momentum, nec habere indispartitum imperium. Non in creandis consilium, regendis perficiendisque creaturis auxilium, opusque divinum. **390** Quidquid illic naturale est indisruptum; quidquid personale est inconfusum. O mysterium ineffabile et praeceteris intellectu difficile!

XVII. Reliqua vero sacramenta, quae tenentur in Ecclesia tua, Domine, stupenda sunt et veneranda; sed istud tui sacramentum praecellit universa. Hoc nempe tui individuae Trinitatis mysterium, et illud caelestis mensae sacramentum, quae fideles et piis animas pascit carne, et potat sanguine, ne esuriant neque sitiunt in aeternum; fac me, Deus meus, pura et simplici conscientia praecipue inter caetera sentire

et credere, sumere et retinere. Ne sinas, quæso, Domine, fidem in eis meam aliquatenus vacillare, sed ita semper de illis pro tua tribuas pietate mihi credere ac intelligere, sicut veritas eorum se habet. Intret in cor meum gratia tua, quæ sonet sine sono, et sine strepitu loquatur tantorum omnium veritatem mysteriorum. Luce et dulcedine intus ubique, et foris undique perfundat animam meam illa magistra virtutum et index omnium veritatum: et sic irradiando et saporando eam, in ipso veritatis centro stabiliat atque confirmet, ut nec velim nec possim de tantis mysteriis aliter sentire, nisi sicut oportet et decet. Mirum est quod gestio dicere, sed lingua non explicat quod mens optat. Omnipotens bonitas, cujus pietatis aures ipsis pauperum tuorum desideriis patent, intellige clamorem cordis servi tui, et fave votis meis. Præsta, Domine, ut ipso mentis palato sentiam, gustem et sapiam hæc ineffabilia sacramenta. Magna enim sunt et mira valde: et ego parvulus in eorum consideratione deficio, quotiens ad intuenda ea fidei oculos attollo. Sed quia uno modo utraque nobis necessaria sunt ad salutem, Deus auctor omnium, invisibilis Creator, qui es in substantia summa et una divinitas, atque in personis vera et perfecta Trinitas, te Deum Patrem exoro, ex quo omnia, et Filium tuum, per quem omnia, simulque Spiritum sanctum, in quo omnia. Te Dominum meum, quem unum et verum in Trinitate confiteor Deum, quo creati, liberati et illuminati sumus, supplex rogo, tantorum avidus mysteriorum, lacta me, nutri me, et in mensuram ætatis usque perfecti viri meam extende exiguitatem, ut solidum hunc et perfectorum cibum capere valeam. *Imperfectum enim meum vident oculi mei (Psal. cxxxviii, 16).*

XVIII. Dator omnium bonorum Deus Pater, cui nunquam sine spe misericordiæ supplicatur, cum Filio tuo, et Spiritu sancto, da quod desiderat et a te postulat anima mea. Quorum enim una est substantia, unum est et datum, et adeo una operatio, unum donum, unaque potestas, ut in ipsa quoque personarum proprietate juxta profundiorum intellectum quædam unitas sentiatur. Inseparabilis nimirum naturæ tuæ unitas non potest separabiles habere personas, quia sicut Trinitas es in unitate, et unitas in Trinitate, sic separationem non potes habere personarum. Nominantur quidem illæ personæ aliquando singulæ; sed ita voluisti te, Trinitas Deus, inseparabilem ostendere in personis, ut nullum ibi nomen sit in qualibet persona, quod ad aliam personam secundum relationis regulam non referatur, sicut Pater ad Filium, et Filius ad Patrem, vel Spiritus sanctus ad Patrem et Filium verissime referatur. Ea vero nomina, quæ substantiam vel potentiam, vel essentiam tuam significant, vel quicquid proprie dicitur Deus, omnibus personis æqualiter conveniunt; ut Deus magnus, bonus, æternus, omnipotens, et omnia quæ naturaliter de te Deo dicuntur. *Non est igitur aliquod naturæ nomen, quod sic*

tibi Deo Patri possit convenire, ut aut Filio tuo, aut Spiritui sancto convenire nequeat. Dicimus te Deum Patrem naturaliter esse Deum; sed naturaliter est et Filius Deus, naturaliter est et Spiritus sanctus Deus: non tamen tres Dii, sed unus naturaliter Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Hæc insep-arabilis es sancta Trinitas Deus in personis sensu intelligenda, quamvis in voce separabilia habes nomina, quia pluralem numerum in naturæ nominibus nullatenus recipis. In hoc enim ostenditur personas non posse dividi in sancta Trinitate, quæ unus verus Deus es, quia cujuslibet personæ nomen semper ad alteram respicit personam. Si Patrem dico, Filium ostendo; si Filium nomino, Patrem prædico; si Spiritum sanctum appello, alicujus esse spiritum necesse est intelligi, id est, Patris et Filii.

XIX. Tu vero unitas Deitatis personarum pluralitate multiplex, numerabiliter es innumerabilis, ac ideo mensurabiliter immensurabilis, et ponderabiliter imponderabilis. Non enim summæ bonitatis, quæ tu ipse es, profiteamur originem, ex qua omnia, per quam omnia, in qua omnia, sed ejus participatione dicimus bona omnia. Nam tua divina substantia semper caruit ac caret materia, licet non careat forma, quam dum imprimis quasi sigillum rebus singulis, eas sine tui augmenti aut detrimenti mutabilitate procul dubio a te facis differri. Quidquid in natura creaturarum est, creatura tua est, o trina Unitas, et una Trinitas Deus, cujus omnipotentia omnia gubernat, regit et implet quæ creavit. Nec ideo te omnia implere dicimus, ut te te contineant, sed ut ipsa potius a te contineantur. Nec particulatim impleas omnia: nec ullatenus ita putandum est, ut unaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat te; id est, maxima majus, et minima minus; dum sis potius ipse in omnibus, sive omnia in te. Cujus omnipotentia omnia concludit, nec evadendi potentiam tuam quis aditum invenire poterit. Qui enim te non habet placetum, nequaquam evadet iratum. Immensitas quippe divinæ magnitudinis tuæ ista est, ut intelligamus te intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. Et ideo interior es, ut omnia contineas; ideo exterior es, ut incircumscriptæ magnitudinis tuæ immensitate omnia concludas. Per id ergo quod exterior es, ostenderis esse Creator. Per id vero quod interior es, omnia gubernare et regere demonstraris. Ac ne ea quæ creata sunt sine te essent, tu intra omnia es. Verum ne extra te essent, tu exterior es; ut omnia concludantur a te, non locali magnitudine, sed potenciali potentia, quia ubique es præsens, et omnia tibi præsentia; quamvis quidam hoc intelligant, quidam vero non intelligant.

391 XX. Hæc et alia multa docuit me mater Ecclesia, mater sancta, universalis et orthodoxa, cujus me fieri membrum voluisti per gratiam tuam, et de cujus cœlesti doctrina me ita certum atque securum in omnibus pro tua reddere pietate dignatus es, Domine, per assiduam tuæ inspirationis

illuminationem, ac si multa, quæ clausa mysteriis latent, non per speculum, sed facie ad faciem intuerer. Docuit igitur, te solum vivum, et verum Deum, non esse corporeum, vel passibilem, aut palpabilem: nullam tui partem corporeis oculis posse sentiri: nihil de substantia tua atque natura ullo modo esse violabile, aut compositivum, aut fictum. Nihil in te majus aut inferius habentem; sed per omnem modum ex omni parte sine deformitate perfectum, sine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine tempore sempiternum, sine morte vitam, sine infirmitate fortem, sine mendacio veritatem, sine loco ubique totum, sine situ ubique præsentem, sine extensione omnia implentem, sine contractione ubique occurrentem, sine motu omnia transcendentem, sine statu intra omnia manentem, sine indigentia omnia creantem, sine labore omnia regentem, sine tui initio omnibus initium dantem, sine tui mutatione omnia mutabilia facientem, atque semper et ubique sine fine regnantem.

XXI. Domine Deus une, Deus Trinitas, quæ incomprehensibiliter rebus omnibus antecellis, adeo es ineffabilis, infinita, et incomprehensibilis, ut parvissimum sit valde omne, quod de te dici potest. Multa enim dicimus, sed plene id, quod es, dicere non possumus, et quia universorum consummatio sermonum ipse es. Cum ergo pervenerimus ad te, cessabunt procul dulo multa ista quæ dicimus, et nanebis unus omnia in omnibus, et sine fine dicemus unum, laudantes te unum, et in te facti etiam nos unum; videntes te jugiter sine fine incorruptibilem, summe inseparabilem, vereque immutabilem Trinitatem; et in te omnia scientes, et omne gaudium in te perpetualiter mansurum habentes ab omni sanati languore et in illam immortalitatis gloriam transformati, cum venerit visio hæc, quæ danda facie ad faciem promittitur, quando palam nobis de cunctis annuntiabitur mysteriis, et fidei species, atque spei res succedent, tunc clarius certiusque scientes intuebitur nihil creatum aut serviens in te, Trinitas una. Nihil inæquale, nihil gratia æquale, nihil anterius, posteriusve, aut minus; nihil extraneum aut officiale alteri, nihil pervasione aut subreptione insertum, nihil moribus vel voluntate diversum, nihil officio singulare, nec alteri communicabile, nihil confusum: sed totum perfectum, quia totum ex uno, et unum, non tamen solitarium, quoniam summum bonum, et summam sapientiam, et summam benignitatem te (sancte Pater) omnium principium, et veritatem tuam, per quam te intelligimus, nulla ex parte tibi dissimilem, quæ forma est omnium et quæ sola implet, quod appetunt omnia, simulque ipsum utriusque donum, quo beata sunt, quæcumque beata sunt in te, et cum te colimus et adoramus; unam scilicet et incommutabilem Trinitatem.

XXII. Cum enim tertio repetitur, quod unum est, non numerus coærvatur, sed unum illud esse asseritur. Gignens, genitus, et procedens, tres qui-

dem personæ, sed una substantia; sicut ignis, candor, calor, tria nomina, sed res una: sicut memoria, intellectus, voluntas, quæ separabiliter demonstrantur, et inseparabiliter operantur. Si hoc in creaturis invenitur, quid de te Creatore intelligendum est? Natura quippe summæ divinitatis tuæ immobilis est omni modo et immutabilis. Personæ vero mobiles sunt secundum relationem, non juxta proprietatem; et ideo in relatione personarum Trinitas, in naturæ vero substantia unitas. Unitas siquidem propter inseparabilem Deitatis essentiæ, Trinitas autem propter diversitatem nominum. Non enim nomina tantum, sed etiam nominum proprietates, hoc est, personas vel, ut Græci exprimunt, ὑποστάσεις, id est, subsistentias confitemur, hæc tamen dicimus de te, Deus noster, ut potest intelligentia humana capere. Cæterum quis in hac vita positus vel cristallino pectore sufficiat penetrare tui ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius et Spiritus sanctus tres personæ estis, et una natura; quomodo tu Pater diceris ingentis, Filius genitus, Spiritus vero sanctus, nec genitus, nec ingentis, sed procedens dicitur; quomodo Filius de te, Pater, natus est, Spiritus sanctus de te procedit et Filio; quomodo Filius nascendo non procedit, Spiritus sanctus procedendo non nascitur; quomodo Filius non de se, sed de te est, nec tamen tui est posterior, de quo est; quomodo Spiritus sanctus de te procedit et Filio, nec tamen a vobis præceditur, a quibus procedit; quomodo tria unum estis, et unam tria; quomodo invicem relative tria estis, essentialiter unum; quomodo trinus et unus Deus, non localiter sed ubique es, et non particulatim ubique, sed ubique totus, ubique præsens, sine situ, loco et motu.

XXIII. Quis ista, rogo, consideret? quis hæc comprehendat quantalibet probitate vel scientia præditus? Hoc tamen in spe promissionis repositum est, quia videbimus te, Domine; et tanto unusquisque perspicacius, quanto hic vixerit purius; quia mundicordes, teste Scriptura, videbunt Deum (*Matth. v. 8*). Aperte namque videbitur, cuncta mentis jam deteresa caligine, quomodo Filius, qui oriendo est, tibi, Pater, de quo oritur, subsequens non est; et quomodo Spiritus amborum, qui per processionem producitur, a vobis profereatibus non præitur; quomodo et unum divisibiliter tria, et tria indivisibiliter unum estis. Visa enim claritas, ac in patefactam nobis tuæ majestatis speciem purum amantis mentis intuitum rapiens sublevabit. Sed ipsa claritas natura est, et ipsa natura claritas est. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficietur, quando coæternam tibi sapientiam, quam modo per ora doctorum sumimus in ipso fonte biberimus. Omnia autem sacramenta, et cuncta nobis tunc patebunt arcana. Non doctorum verbis, non ibi ullis indigebimus mysteriis. Facie ad faciem videbimus te, sed inde, nisi fallor, unde angeli te vident. Quid nos tunc latere poterit, quando tu Deus noster, vita viventium, causa

caesarum, forma formarum, forma formosissima, **392** forma informata, te nobis clara visione insinuabis? Non enim indignum tibi videtur, cum te formam vocamus. Nam tua essentia et species dici potest et forma. Non frustra tam speciosissimum quam formosissimum in laude tua ponitur. Sed forma quæ materia caret et motu, tempore et loco, atque ideo unum est, et est id, quod est. Reliqua vero non sunt, id quod sunt. Hæc sola verissime dicere potest: *Ego sum qui sum* (*Exod. III, 14*). Hæc tanta et talis est, ut de ejus pulchritudinis visione nil in hac vita usurpare sibi mens humana audeat, quod solum electis tuis præmium in subsequenti remuneratione reservas.

XXIV. Cum ergo ad te pervenerimus, fontem vitæ, et æternum lumen, et dulcissimam speciem, ex visione tua erit nobis delectabiliter impressa sitis, simulque satietas. Sed longe aberit a siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia et sitientes satiabimur, et satiati sitiemus. Tu denique æterna nobis vita, gaudium et corona eris, tua beata visio erit nostri laboris præmium, ut post mortalitatis hujus tenebras accessa tuæ gloriæ luce gaudeamus. Videbimus itaque tuæ incommutabilitatem essentiali, ut per hanc et nos efficiamur incommutabiles; sed non sicut vides te. In nobis enim quidquid erimus, poterimus nosse: in te autem, qui comprehendi non potes, quod es, quidquid illud est, quando possumus nosse? Et si poterimus, nondum possumus: et tamen cum poterimus, nunquid sic te nosse valebimus, sicut te nosti Deus? Ipsa quoque rationalis et electa creatura, non æqualiter visione tui potietur. Unusquisque enim pro mercede laboris sui. Sed plene sufficiet quod singulis dabitur intueri: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine! Beati qui habitant in domo tua* (*Psal. xxx, 20; xxxiii, 5*)! Felices qui jam pelagus hujus mortalitatis transierunt, et ad portum perpetuæ securitatis pervenire meruerunt. Infelices nos, qui adhuc in salo hujus vitæ circumstantibus agitamus procellis, et inter pericula multa variosque casus incerti navem laborantes trahimus. Domine, da nobis te rectore, te duce, inter Scyllam et Charybdim sic iter tenere per medium, ut integra nave et salvis mercibus pervenire possimus ad te tutissimum portum.

XXV. Felix anima, quæ terreno resoluta carcere liberâ cælum petit, quæ beatis admista spiritibus majestati tuæ assistit, quæ te incircumscriptum lumen cernit, quæ nullo motu vel mortis vel hostis afficitur, quæ incorruptionis perpetuæ munere lætatur. O vita vitalis, dulcis et amabilis, ubi non est hostis impugnans, ubi nulla peccati illecebra, sed summa et certa securitas, et secunda tranquillitas, et tranquilla jucunditas, et jucunda felicitas, et felix æternitas, et æterna beatitudo, et beata tui sine fine visio atque laudatio Deus. Ut hæc succedat, et mortale hoc induatur immortalitate, utinam desinat et quam cito finiatur vita ista, quæ mors dicenda est, non vita; vita dubia, cæca et ærumnosa; quam

humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aera morbidant, escæ inflant, jejunia macerant, joci solvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ jactant, paupertas dejicit, juvenus extollit, senectus incurvat; infirmitas frangit, mœror deprimit, et post hæc omnia mors interimit, universis gaudiis finem imponens, ita ut cum esse desierint, nec fuisse putentur. Jam jamque adveniat, Domine, adveniat, obsecro, regnum illud carens morte, vacans fine, cui nulla tempora succedant per ævum, ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, ubi sunt illi hyundici angelorum chori, et societas supernorum civium; ubi dulcis solemnitas a peregrinationis hujus labore redeuntium, ubi providi prophetarum chori, et judex numerus apostolorum, atque innumerabilem martyrum victor exercitus, simulque confessorum constantia præmii sui percæptione consolata: ubi fideles viri, quos a virilitatis suæ robore voluptas hujus sæculi emollire non potuit, et sancte pariter mulieres, quæ cum sæculo sexum vicerrunt: ubi pueri, qui dum essent in carne, annos suos moribus trascenderunt; atque senes, quos ætas debiles reddidit, et virtus operis non reliquit.

XXVI. Ad horum omnium sanctam frequentiam, et tuæ inspiciendæ pulchritudinis mansuram sine fine lætitiâ fac me, Deus meus, toto corde tendere, viriliter currere, feliciter pervenire. Interim dum in isto maneo corpore, in his semper meditationibus mentem meam bonorum insinuator exerce. Munda, rogo, cordis intuitum, acue mentis intellectum, accende cœlesti igne animum, ut te solum cogitem, te solum amem, te solum habeam in corde et in ore, qui es futurum nobis sine fine præmium. Et ut pondus mortalitatis meæ lævius feram, da lumen in corde, da verbum in ore. Aperi sanctarum Scripturarum secreta et profunda mysteriorum regni tui: da ex amore tui lacrymas, da fidei virtutumque pennas, quibus indutus sursum ad te volitem, et perosus terram, cælum petam. Hanc fidem de te, per te, in te confiteor, o beata et benedicta et gloriosa Trinitas! o vera et summa et sempiterna unitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus! Deus, Dominus, paracletus, charitas, gratia, communicatio. Verum lumen, verum lumen ex lumine, vera illuminatio. Vivens vita, vita a vivente, vivificator viventium. Fons, flumen, irrigatio. Unus a se, unus ab ambobus. Ab uno omnia, per unum omnia, in uno omnia; id est, a se Pater, ab altero Filius, ab utroque Spiritus sanctus, a Patre et Filio. Ων a se, ων ab altero, ων ab utroque: omne autem ων semper in tribus, et omne ων æqualiter in singulis. Verax genitor, veritas genitus, veritas et procedens. Una virtus, æqualis majestas, par gloria, una eademque essentia.

XXVII. Deus trine et une, Deus omnipotens, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (*Jac. I, 17*), et ideo apud te cursus temporis

alternatione diei noctisque nequaquam variatur. Deus lux vera, quæ sine accessu ea, quæ eligis, illustras, et sine recessu ea, quæ respicis, deseris, et ideo in te nullus defectus mutabilitatis venit. Deus qui in semetipso manendo immutabilis, sic in se transeuntia condidisti, ut apud te nequaquam transire possint: et ideo in conspectu tuo tempus non defluit, quod apud nos foris decurrit. Deus in cujus æternitate fixa manent ea quæ non fixa exterius **393** sæculorum volumine emanant: et ideo æternitas tua dies est una, quæ nec fine clauditur, nec initio aperitur. Deus, qui sine mutabilitate simul cuncta respicis, sine distentione comprehendis; et bona, quæ juvas, et mala, quæ iudicas, et quæ juvas remuneras, et quæ iudicans damnas; in his, quæ diverso disponis ordine, diversus non es. Deus, qui opera tua extra circumdas, et intra repleas, supra tegis, et infra fers: et licet sis superior per potentiam, inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem; tamen superior et inferior es sine loco, amplius sine latitudine, subtilis sine extenuatione: et ideo per molem corporis nusquam es, sed per incircumscriptam substantiam et immensitatem incommutabilis naturæ nusquam dees. Sed quia longe distas, Creator, a creatura, cogitare quis valet, qualiter sis in loco, qui non caperis loco? Omnino enim in loco esse non potes, quoniam ubique es, sed non in loco. Ipse tibi locus illocalis crederis esse, Spiritus circumscriptus [F., incircumscriptus]. Unde difficile invenitur ubi sis, sed multo difficilius ubi non sis. Quis sine te subsistere vel esse potest? Et tamen tecum non omnes possunt esse. Omnia enim a te sunt, et per te subsistunt.

XXVIII. Deus vera et infinita beatitudo, a quo, et per quem, et in quo beata sunt omnia, quæcunque vere beata sunt. Deus vera et summa vita, a quo, et per quem, et in quo vivunt omnia, quæcunque vere summeque vivunt omnia. Deus bonum et pulchrum, a quo, per quem, et in quo bona et pulchra sunt omnia, quæcunque vere bona et pulchra sunt. Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil. Deus sub quo totum, cum quo totum, in quo totum. Deus a quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cuius fides nos excitat, spes erigit, charitas jungit. Deus qui petere jubes, et invenire facis, et pulsantibus aperis. Deus a quo averti cadere est, in quem converti resurgere est, in quo manere consistere est. Deus quem nescire mori est, nosse vivere est, spernere perire est, cui servire regnare est. Deus cuius pietatis ope et bene servit subjectus, et bene dominatur prælatus, et ideo sine te neuter eorum recto incedit ordine. Deus invisibilis et immense, ineffabilis et æternæ, incomprehensibilis et incorporeæ, immortalis et perpetuæ, incommutabilis et incircumscriptæ, mirabilis et benedictæ, cui esso et vivere, sapere et intelligere, scire et posse, pulchrescere et clarere unum et idem est, qui simplex est et diviti non potes.

XXIX. Tu es Deus meus vivus et verus, Dominus

A meus pius, Rex meus magnus. Te unum Deum colo, unum omnium naturarum principium, a quo universitas et inchoatur, et perficitur, et continetur: unum Deum, a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus: principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur: unum quo auctore conditi sumus; et similitudinem per quam ad unitatem reformamur, et pacem qua unitati adhæremus: unum Deum, quo Creatore vivimus, per quem reformati sapienter vivimus, quem diligentes et quo fruentes beate vivimus. Te laudo, benedico atque adoro, tuæque clementiæ et bonitati gratias refero pro universis tuis donis ac datis, et pro omnibus beneficiis misericordiæ tuæ, quæ animæ corporique meo largiris, et semper largitus es a puero, et a cunabulis meis, propter te et nomen tuum sanctum. Unde expertus didici, quia tu Deus noster, Deus es infinitæ misericordiæ, et pietatis immensæ, qui servos tuos inter adversa et prospera mirabiliter dirigis atque custodis. Sicque moderaris vitam eorum in utraque parte, ut adversa prosperis, et prospera succedant adversis. *Confiteantur ergo tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi (Psal. cXLIV, 10)*: et ut confitendo respiscant, non cessent a laudibus tuis ipsi etiam peccatores. Quorum unus ego, licet in peccatis pronior, corde tamen desideranti tuas decanto laudes: si non ea, qua debeo dignitate, facio, qua valeo facultate. Respice, quæso, sereno vultu ad hoc meæ exiguitatis obsequium, et propitiabili dignatione accipe tantillum sacrificium confessionis fidei meæ, ut ad te redeat quod a te venit. Non respiciens tantum ad id quod devotus offero, quantum ad ea quæ devotissime dicere volui et volo. Quidquid enim dedecet, vel te offendit, abhorret anima mea. Utinam possem talia, qualia illi hymnidici angelorum chori! O quam libenter me in laudibus tuis totum effunderem, et luculenter in medio Ecclesiæ carmen tuæ gloriæ infatigabilis perorarem! Sed quia ut illi nequeo, nunquid prorsus tacebo: væ, Domine, tacentibus de te, qui ora mutorum resolvis, et linguas infantium facis disertas (Sap. x, 21)! Verum quia parvulis licet laudes tuas vel balbutire, suscipe sacrificium, precor, de manu linguæ meæ, de cordis amore.

D XXX. Sed ignosce, rogo, Domine, indignissimo et infelici, tecum de te diutius colloquenti servo. Ignosce pie, quia non temeritate præsumptionis, sed aviditate tui desiderii huic desflatiuncula operam dedi, ut breve et manuale verbum mecum de te semper haberem, ex cujus lectione quoties tepello, in tuum reaccendar amorem. Sumus enim in medio laqueorum positi, et ideo facile a cælesti frigescentes desiderio. Unde indigenus assiduo monumento, quo expergefacti, ad te nostrum verum summumque bonum, cum defluimus, recurramus. Multæ denique sunt contemplationes, quibus anima devota tibi exerciatur et proficit, sed nulla earum ita me oblectat, et mens mea intendit, sicut illa quæ de tua agitur

proprietas. Ideo necessarium duxi hunc mihi solum decernere [*F.*, decerpere] sermunculum, ubi de omnipotentia maiestatis tuæ, sicut corde credo ad justitiam, ita ore confiteor ad salutem, te Deum Patrem ingenitum, te Filium unigenitum, te Spiritum sanctum paraclitum, sanctam et individuum Trinitatem, unum Deum, in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate summum, in sapientia inestimabilem, in consiliis terribilem, in iudiciis justum, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum, erga delinquentes patientissimum, erga poenitentes piū. Semper idem ipsum æternum

ac sempiternum, immortalem atque incommutabilem, quem nec spatia dilatant, nec brevis locorum angustat, nec receptacula ulla coarctant, nec voluntas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœstia perturbant, nec læta demulcent; cui nec obliuio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt: cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec casus finem dabit, sed ante sæcula, et in sæculis, et per sæcula in æternum vivis, et est tibi perennis laus, et æterna gloria, summa potestas, et singularis honor, perpetuum regnum, et sine fine imperium per infinita, et indefessa et immortalia sæcula sæculorum. Amen.

PARS II.

DE VERBO INCARNATO.

I. Superiori quidem sermunculo Confessionis fidei mee, omnipotens Trinitas, Deus unus, cordis mei inspector et scrutator, confessus sum omnipotentiam maiestatis tuæ, et maiestatem omnipotentis tuæ: nunc autem qualiter humano generi in fine sæculorum subvenire dignatus es, puro corde et catholico ore confiteor. Tu enim, omnipotens Pater solus, nusquam legeris missus. De Unigenito autem tuo ita scribit Apostolus: *Cum venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege* [*Gal. iv, 4*]. Cum autem ait: misit Deus Filium suum factum ex muliere, satis ostendit quod in hunc mundum missus advenit, cum de Maria semper virgine natus, verus et perfectus homo in terris apparuit. Quid igitur est quod de illo Evangelista ait: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est* [*Joan. i, 10*]? Illuc ergo missus est per humanitatem, ubi semper fuit per divinitatem. Quam scilicet missionem opas esse sancte Trinitatis corde credo ad justitiam, et ore confiteor ad salutem. Cæterum quia voluit Filius hominis fieri, neutram tamen credimus in alteram substantiam commutari, Trinitatis mysterio quartam non addi personam, uniri, non confundi Verbi divini hominisque substantiam, ut in Deum, quod ex nobis susceptum fuerat, perveniret, et illud, quod nunquam non fuerat, idem semper, quod fuerat, permaneret. Ipse enim, qui factus non est, domum sibi mirabili modo, non explicabili fecit; tempore, non consilio novam, in illo deinceps permanentem, nec ullo tempore finicendam. Iste mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, sed homo sine peccato solus manifestavit nomen tuum hominibus: his potissimum, quos tu ei dedisti de mundo, et annuntiavit eis omnia, et tanto verius quanto cæteris efficacius novit. Hi enim sunt qui constituti sunt principes super omnem terram, quorum tuba prædicationis ad totius mundi aures pervenit. Isti namque sicut ab initio viderunt, et ministri fuerunt sermonis, tradiderunt nobis per successiones Patrum, multi regni tui mysteria, nunquam ante

comperta; quæ experunt prius enarrari per Dominum, te nimirum verba illorum credibilia faciente signis, et portentis, et variis virtutibus, mirisque sancti Spiritus distributionibus secundum tuam voluntatem.

II. Hæc sano causa est, qua freti, sine ulla suscipimus ambiguitate, quidquid mater Ecclesia universalis et apostolica docet; usque adeo, ut pro tantorum documentorum ejus assertionem, certa firmati fide per gratiam tuam, omni tormentorum genere mori non timeamus, scientes pro certo vitam gloriosam nobis restare post mortem. Hæc siquidem corroborati securitate canimus, psallimus et scribimus alacres avidique, nunc verbo ex verbo, nunc sensu ex sensu, secundum apostolicam traditionem mirabile salutis nostræ opus, id est, illud pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria [*I Tim. iii, 6*]. Sed hæc dum cogito, mirari mecum non cesso illam Judæorum impietatem, qui manum mittere in Christum Dominum, non timerunt verbis cælestibus intonantem, tantisque miraculis coruscantem. O corda saxa duriora, et brutis feris stultiora! ubi, rogo, erat sensus et ratio miserorum, quando cælestem videbant medicum, infinitam languentium turbam gratis sanare, id est, dæmones excutere, cæcos reluminare, leprosos curare, paralyticos restringere, cadavera vitæ restituere, et hæc multaque alia solius verbi potestate sine mora agere? Quid cogitabant in cordibus cæci, cum ipsa quoque elementa famulari ei cernerent, adeo ut ingressus mare ventis imperaret, procellas compesceret, ostendens se evidentibus signis tum esse Filium, Deus Pater, et illum, qui a te olim per vates salutis nostræ multis modis promissus est. Tandem gentis perfidæ invidia, diris consiliis diutius agitata, Christum dari sibi in crucem multis extorsit clamoribus. Prædixerat et ipse illos hæc ita acturos: parum si non et prophetæ retro, et tamen affixus

cruci, Spiritum cum verbo sponte dimisit, prævento A carnificis officio.

III. Eodem vero momento dies media delitescens sole in noctem mutata est. Tunc Judæi cruce detractum sepulcroque positum, magna etiam militaris custodiæ diligentia circumsederunt, ne, quia prædixerat se tertia resurrecturum die, discipuli clam amoliti corpus suspectos fallerent. Verum ad tertiam lucem concussa repente terra, et mole revoluta, quæ obstruxerat monumentum, et custodia pavore fugata, nullis apparentibus discipulis, nihil in loco, ubi positus est, repertum est, præter exuvias sepulturæ. Nihilominus tamen primores Judæorum ab incœpta non cessantes perfidia, loquentes vera pecuniis corrumperunt, ut eum a discipulis subreptum securius jactarent. Justo judicio tuo, Domine, ut sacrum testatur vaticinium: et prius multati sunt intelligentia oculorum, auriumque fruge, et postea, sicut videmus, projecti sunt a propria sede, et nunc dispersi, palabundi, et cœli solique sui extorres vagantur per orbem sine lege, sine rege, sine sacerdote, et sine oblatione. Quibus etiam nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur. Merito talia patiuntur, qui Dominum gloriæ livore potius crucifixerunt. Igitur Christus vere resurgens, sed non solus, noluit **395** se in vulgus educere, fortasse ne impii errore liberarentur, sed, quod credibilis est, ut fides non mediocri præmio destinata difficultate constaret, cum discipulis quadraginta dies egit, testibus scilicet præordinatis, docens eos quæ docerent. Dehinc cunctis expletis, coram suis in monte circumfusa nube in cœlum ascendit. Quem sicut ascendentem, ita venturum angelica attestazione præstolamur. Duo enim prædicti sunt adventus: primus quidem, qui jam expunctus est, in humilitate conditionis humanæ; secundus autem, qui concludendo sæculo imminet, in sublimitate divinæ potestatis, quando decurso hujus ætatis tempore, judicare venerit justos in vitam æternam, impios et peccatores, qui thesaurizaverunt sibi iram in die iræ, in supplicium æternum; suscitatis omnibus ab initio defunctis, et reformatis, atque recensitis ad utriusque meriti expunctionem.

IV. Ubi ne peccata mea multa, quæ nunc latent, appareant coram angelis, et omnibus sanctis, da mihi, Domine, rogo, locum, spatium, et fructus dignæ pœnitentiæ. Da cor contritum et humiliatum; da gratiam lacrymarum, da lumen in corde, da vires in corpore, ut quæ agenda sunt, videam, et ad ea implenda, quæ dederis videre, fortiter convalescam. Miserere mei, Domine, miserere, ne perdas me, queso, cum peccatis, vitiis, culpis et negligentis meis. Da mihi propter nomen tuum, tu qui justificas impios, et vivificas mortuos, et multos peccatores, et non sunt; rogo, da gratiam tuam, et emenda vitam meam: meliora actus meos, compone moris: tolle de me quod tibi displicet, et mihi nocet, et tribue pro bonitate tua, quod nosti tibi placere posse et mihi prodesse. Fac me, precor, clemens, per gra-

tiam tuam, talem, tu cui omnia sunt possibilis, et nihil difficile; ut placere valeam coram oculis tuis in veritate. Tuam pie non abhorreo medicinam; sum enim valde infirmus. Ordine quo placet, melero multis languoribus meis, et excoque scoriam peccatorum meorum ad purum, priusquam abeam, modis quibus tibi videtur. Sed rogavi tuam, Domine, misericordiam, et rogare non cesso, quia hoc nimis desidero. Mollifica cor meum durum et lapideum tua mirabili et potenti unctione. Mollifica, precor, et fac me per ignem compunctionis, hostiam vivam quotidie coram te fieri. Respice me, Domine, et miserere mei: da mihi effectum petitionis et desiderii mei: da capiti meo aquam immensam, et oculis meis infunde verum fontem lacrymarum jugiter emanantem, ut pro vulneribus animæ meæ indesinenter diebus ac noctibus defleam, donec tempus est acceptabile, donec dies sunt salutis, donec vacat flere mala quæ feci, et quotidie facio; ut per pœnitentiæ labores vita æterna perfruar cum bonis, et ultima portione, saltem cum illo venerabili latrone, qui per unum verbum effectus est hæres paradisi in ipso mortis articulo, propter tuam multam misericordiam et bonitatem.

V. Audi, pie, audi preces servi tui, reminiscere miserationum tuarum, quibus mirabiliter subventum est humano generi per bonitatem tuam. Quomodo non amasti, Pastor bone, qui proprio Filio tuo non pepercisti, sed pro nobis impiis eum tradidisti? Subditus ille tibi usque ad mortem crucis, unus ille inter mortuos liber, potestatem habens ponendi animam suam, et iterum sumendi eam. Pro nobis tibi victor et victima, et ideo victor quia victima. Pro nobis tibi sacerdos et sacrificium, et ideo sacerdos, quia sacrificium. Merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos per eum, qui sedet ad dexteram tuam, et interpellat pro nobis. Desperare utique potuissem, nisi Verbum tuum caro fieret, et habitaret in nobis. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus tibi per mortem Filii tui, quanto magis nunc salvi facti ab ira per ipsum? gratias tibi ago, indulgentissime Pater, pro sancta incarnatione, passione, morte, resurrectione, et in cœlum ascensione Domini nostri Jesu Christi Filii tui. Benedico nomen tuum totis præcordiis, pro illa sacratissima sanguinis effusione, qua sumus redempti; implorans ineffabilem bonitatem tuam, ne permittas nos ingratos [esse] tantis beneficiis et indignos tam multis miserationibus. Sumus enim tui operis pars non vilis, quos tanto tibi placuit redimere pretio. Quis digna admiratione penetrare queat immensum pelagus illius summi consilii, quo susceptus homo ille dominicus unitus est cum Deo, et assumptus in Deum, non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Mediator quippe Dei et hominum Christus Jesus, Dominus noster, Deus omnipotens, nequaquam alter est in humanitate, alter in divinitate, sed in utraque natura unus idemque Deus homo, homo Deus. Nec igitur purus homo conceptus est, nec

postea, ut Deus esset, accepit, sed ipse Filius tuus, A manente incommutabili essentia, quæ illi tecum et cum Spiritu sancto est coæterna, assumpsit carnem pro nostra salute, in qua æternus ante sæcula possit ostendi. Unde quamvis aliud sit ex te, aliud ex matre, non tamen alius et alius, ut duo, quod absit, Filii dicantur: sed ipse æternus ex te Deus Pater, ipse temporalis ex matre virgine: ipse qui fecit, ipse qui factus est, manens ex utroque in utraque natura unus, nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum geminatus distinctione.

VI. Quis sufficiat mirabile opus tantæ misericordiæ ipso mentis intuitu considerare? Quis non miretur? Quis non revereatur? Quæ vox vel lingua valeat debitas rependere laudes? O facilis et immensa pietas! O mira semperque miranda divinæ propitiatio-^B nis benignitas! Miror, stupeo; sed lætor, et multas gratias ago. Iræ et perditionis filii fuimus, et ecce in filios Dei adoptati sumus. *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi* (Rom. viii, 7), ait Apostolus: Caput Ecclesiæ Christus, Christi corpus Ecclesia; Christi ergo membra sumus; unde hoc nobis, et qui nos ad hæc? felix anima, quæ tantæ dignitatem gloriæ honestate vitæ et morum obtinere meruit, divino auxilio vallata in omnibus. Deus ineffabilis et incircumscriptæ naturæ, institutor omnium rerum, et Domini nostri Jeau Christi Pater, qui eundem dilectum Filium de sinu tuo misisti ad publicum nostrum, suscipere nostram vitam, ut nobis daret suam, essetque perfectus Deus ex te Patre, et perfectus homo ex^C matre: totus Deus, et totus homo, 396 unus idemque Christus, æternus et temporalis, immortalis et moriturus, Creator et creatus, fortis et infirmus, nutritor et nutritus, pastor et ovis, temporaliter mortuus, tecum in æternum vivens, suis dilectoribus vitæ municipatum promittens dedit, et nobis dixit: *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan. xv, 16).

VII. Obsecro itaque, Domine, et te nimis piæ rogo in nomine ejusdem Filii tui dilectissimi, ut des mihi cum eodem Filio tuo te in omnibus benedicere et glorificare: quia quorum una est substantia, unum est et datum. Des etiam mihi per illum, et cum illo peccatorum omnium veniam, et mandatorum tuorum custodiam, dilectionem tuam et fraternum amorem. Contra diabolum fortia humilitatis arma, et erga fratres charitatem perfectam. Temperantiam cibi, potus, atque somni, et totius libidinis et vani desiderii continentiam, auditum castum, et simplicem visum. Puritatem cordis et munditiam corporis. Cogitationem mundam, et oris cordisque custodiam; ut nec cor intus iniquitatem concipiat, nec lingua foras parturiat: ut nec falsa loquar, nec vera taceam, nec salutifera abscondam, nec mortifera proferam. Precor etiam ut des mihi assiduitatem orandi, vires jejunandi, frequentiam legendi, ut præcepta tua infatigabiliter legam, et inexplebiliter diligam, et efficaciter compleam, et quidquid in me pravum depre-^D hendero, per gratiam tuam corrigam; quod rectum

teneam, quod deforme componam, quod pulchrum excolam, quod sanum servem, quod infirmum corroborarem, et omne, quod tibi placet, custodiam perseveranter. Des insuper mihi despiciere temporalia, et totis viribus æterna diligere, ut mortuum mihi de-^B tem mundum, nec gaudens, nec lugens de temporalibus, ut nec metuam aliquid temporale, nec diligam. Nec blandis corrumpar, nec adversis concutiar. Rogo tuam, sancte Pater, clementiam, in nomine ipsius Filii tui, circumcide in me omnia vitia cordis et corporis, et da mihi augmentum perfectionemque virtutum. Illumina sensum et animam meam, ut illud a te petam, quod te delectet audire. Doce me, quid cogitare, quid agere, quid loqui, quid tacere debeam. Da mihi prudentiam, fortitudinem, justitiam, et tem-^B perantiam. Da discretionem in omnibus, discernendi inter dexteram et sinistram. Da etiam sensum vigilium, et providum intellectum, ut possim inter bona malaque discernere. Aufer a corde meo alienationis sensum, cura in me stuporem mentis, exstirpa de visceribus meis consilia iniquitatis, eradica a lingua mea detrahendi consuetudinem, mentiendi facilitatem, loquendi scurrilitatem, et omnes actus vanitatis meæ arte medicinæ tuæ sana.

VIII. Da mihi semper profectum in purgatissimis moribus, tene me virtute omnipotentis tuæ, et non sinas me voluntate proprii arbitrii evagari. Juxta tuam providentiam dispone omnem vitam meam in tua voluntate. Animam hanc peccatricem, pro qua Christus mortuus est, non permittas perire. ^C *Frenum* tuum in maxillis meis pone, et tanquam mansuetam animal trahe me post te. Tu enim cuncta quæ mihi expediunt, nosti. Non diabolo, non mihi, non mundo, non alii alicui liceat tua dona subvertere, quia totum fragile est quidquid tibi nititur obviare. Fecisti enim mecum a puero misericordiam multam. Perfice quod cœpisti. Da mihi semper et ubique contra hostem crudelissimum, piæ tuæ defensionis auxilium, ut sicut fragilitatem meam ille invitus non cessat impetere, ita tuis cogatur viribus confusus abscedere. Præsta ut sim parvulus in oculis meis, ut coram te inveniam gratiam. Da et adauge mihi semper fidem firmam, spem inconcussam, charitatem perfectam, humilitatem profundam, patientiam invictissimam, corporis animæque castitatem perpetuam. Da cordis^D contritionem, et fontem lacrymarum, da simplicitatem, innocentiam et puritatem cordis, stabilitatem, constantiam et integritatem mentis. Da vires invictas, ut victor mei in cunctis existam. Dominetur carni ratio, et rationi gratia tua, ut non vivam bestialiter, raptus impetu carnis, sed sit conversatio mea honesta et rationalis. Fac me providum ad omnia et discretum in cunctis. Tribue mihi nulli occasionem scandalii præbere, simplicitatem et veritatem diligere, et instanter ea, quæ pacis et charitatis sunt, sequi. Longe fac a me omnem hypocrisim, omnemque simulationem, et fac me tibi in veritate servire.

IX. Concede mihi, quæso, bono animo propter te majorum subdi imperiis, et alacri corde ad obedi-

tiam, ad compassionem, ad concordiam sine mora **A** concurrere. Excita torporem meum stimulis tuis, et fac me strenue perseverare in præceptis et laudibus tuis nocte ac die. Da mihi scientiam humilem quæ ædificat, et linguam eruditam et eloquentem, ut et bonos valeam ad meliora exhortari, et malos ad tuæ rectitudinis lineam revocare. Infunde, rogo, cordi meo per Filium tuum, et da mihi cum eo spiritum sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, et reple me sancto timore et amore tuo. Da irriguum superius et irriguum inferius. Dona mihi benedictionem de rore cœli, et pinguedine terre. Da ut anima mea ardeat igne amoris tui. Fac me mundo penitus exstingui. Concede mihi cor contritum et humiliatum habere coram te. Fac me per gratiam tuam peccata mea omnia flere, antequam moriar. Da mihi tota anima et totis viribus meis exquirere faciem tuam semper. Infunde dilectionem tuam pectori meo, et scribe dulcem memoriam tui in tabulis cordis mei. Illustra me luce cœlestis prudentiæ. Imaginem tuam in me non sinas obscurari, quæ si te præstante defendatur, semper egregia est. Adsit mihi, queso, beatorum angelorum pia et sãla custodia ubique et semper, et præsta, ut apud te pro me misero, omnium sanctorum agmina intercedant, ut eorum precibus et meritis, pro tua pietate dignus efficiar promissionibus Filii tui. Concede mihi fragillimo, beatorum monachorum patrum meorum imitari vestigia. Da mihi eorum mansuetudinem, modestiam, et tolerantiam, benignitatem, paupertatem, et longanimitatem, cordis contritionem, et fontem lacrymarum, cibi potusque abstinentiam, cordis laborumque munditiam, spirituale gaudium, et perfectum mundi contemptum. **397** Maxime, Domine, charitatem a te efflagito, humilitatem inquiri, patientiam postulo, individuas comites fidei meæ; simul et veram animæ corporisque pudicitiam, sicut illis dedisti.

X. Precor te per Filium tuum, respice me et miserere mei: exaudi orationem meam, et da mihi gratiam tuam propter multitudinem bonitatis tuæ, quæ mecum jugiter perseverans, doceat me incedere coram te secundum voluntatem tuam omnibus diebus vitæ meæ. Hanc peto, da mihi eam, quæ me cum amicis pacificum, et cum inimicis reddat tranquillum, quæ me a verbo aspero mitiget, et ab otioso sermone compescat, quæ me semper Deum vel quæ Dei sunt, cogitare compellat, et oculos ab isto vano sæculo avertat: quæ mihi omni hora ante conspectum mortem ingerat, et hic gaudere prohibeat; quæ trabem ac molem peccatorum meorum considerare me et plangere faciat, et non aliorum delicta velut festucam levissimam perscrutari dimittat: postremo quæ omnia mundi pro nihilo habere, et te solum totis sitire visceribus Deum nostrum, usque in finem doceat me, atque potens efficiat; et sicut piissima misericordia tua dedisti mihi voluntatem veniendo ad te per illam, sic donare digneris sapientiam et intellectum, virtutem et possibilitatem corporis et animæ ad tibi semper devotissime in omnibus serviendum, per eandem benignam magistrantque gratiam tuam, sine qua nec cogitare, nec loqui, nec agere aliquid boni valemus. Et quia tuus ipse Unigenitus dixit: *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (Joan. vi, 44). Et: *Nemo venit ad Patrem nisi per me* (Joan. xiv, 6). Obsecro, sancte Pater, et suppliciter rogo, Deus meus, trabe me tu ad ipsum, et ipse me perducat ad te, illuc ubi ille est in dextera tua sedens, ubi est sempiterna vita, et sempiternæ beatæ æternæ securitas, et segura tranquillitas, felix æternitas, æterna felicitas: ubi est amor perfectus, et nullus timor, ubi est dies æternus, et unus omnium Spiritus: ubi tu cum illo, et ille tecum in communionē sancti Spiritus æternaliter ac sempiternaliter vivis et regnas Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PARS III.

ITERUM DE DEO TRINO ET UNO, DE CHRISTO, AC DE ALIIS PLERISQUE ECCLESIASTICIS DOGMATIBUS.

I. Ad justitiam corde credo, et ad salutem ore **D** confiteor sanctam et individuum Trinitatem, virtutem unam, et indiscretam majestatem. Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, cœli terræque factorem, visibilium et invisibilium conditorem, in personis trinum, in substantia unum. Verum quidem Patrem summæ bonitatis et totius Deitatis principium, incircumscriptæ et ingenite majestatis Deum, ex nullo ducentem initium, sed omnibus initium dantem, summum bonum, et omnia valde bona creantem, non corporali progenie neque extrinsecus, non necessitate neque voluntate, sed natura Filium generantem. Verum autem Filium ex Patre sine initio in-

effabiliter natum, et Verum Deum unigenitum, et verum Dei Verbum, non factum, non creatum. non adoptivum, sed genitum et unius cum Patre substantiæ. Atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate possit esse inferior. Tantumque esse confitemur illum, qui est genitus, quantus est ille, qui genuit. Non autem quia dicimus genitum a Patre Filium, divini illi et ineffabili generationi aliquod tempus adscribimus, sed nec Patrem dicimus aliquando cœpisse, nec Filium. Non enim aliter confiteri possumus æternum Patrem, nisi consteamur etiam coæternum Filium. Ex Filio enim Pater dicitur, et qui semper Pater, semper habuit Filium. Verum

• Pelagius. Vide Append. ad Opp. S. Augustini.

quoque Spiritum sanctum, verum Deum, non factum, non creatum, nec genitum, neque Ingenitum, sed ex Patre simul et Filio inenarrabiliter procedentem, et in Patre Filioque substantialiter permanentem. Atque ita per omnia Deo Patri et Filio æqualem, coæternum et consubstantialem, ut neque voluntate, nec potestate, non substantia neque æternitate differre possit ab eis, vel præcedi, a quibus procedit. Æternum igitur Patrem sine nativitate, æternum vero Filium cum nativitate, æternum autem Spiritum sanctum cum processione sine nativitate. Totum Patrem in Filio et Spiritu sancto, totum Filium in Patre et Spiritu sancto, totum Spiritum sanctum in Patre et Filio manentem, sanctam videlicet et indivisam Trinitatem, unum Deum omnipotentem, una potestate, unoque regno, una maiestate unaque æternitate ex tunc, et semper ubique regnantem.

II. ^a Nullus igitur est in hac Trinitate gradus, nihil quod inferius, superius dici possit, sed totam Deitatem dicimus sui perfectione æqualem, ut exceptis vocabulis quæ proprietatem personarum indicant, quidquid de una persona dicitur, de tribus dignissime possit intelligi. Unde condemnantes Arium, unam eandemque dicimus esse Trinitatis substantiam, et unum in tribus personis fatemur Deum. Nec non et impietatem Sabellii declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus, non ipsum sibi Patrem, non ipsum sibi Filium, non ipsum sibi Spiritum sanctum esse dicentes, sed aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti personam. Non enim nomina tantum, sed etiam nominum proprietates, hoc est, personas, ut Græci expriment, *ὑποστάσεις*, id est substantias [subsistentias] consistemur. Nec Pater personam Filii, aut Spiritus sancti aliquando excludit. Nec rursus Filius aut Spiritus sanctus Patris nomen, personamque recepit: sed Pater semper Pater est, et Filius semper Filius est, et Spiritus sanctus semper Spiritus sanctus est. ^b Et ideo Filius certissime non idem est in persona qui Pater, sed secundum divinitatem idem est quod Pater. Non enim dicimus Patrem esse de Filio, sicut Filium de Patre. Pater quidem a nullo, Filius vero a Patre, et ideo Filius dicitur Deus de Deo, lumen de lumine; non tamen duo lumina, vel duo Dii, sed unus Deus, unum lumen. Rursus idem est Pater, quod Filius, sed non idem [*F. deest* qui Filius], quia personæ Patris convenit aptissime referri ad Filium. Spiritus vero sanctus absque dubio idem est quod Pater et Filius, sed non idem [*F. deest* qui Pater et Filius], quia sicut Pater Filii Pater est, et Filius Patris Filius est, ita quoque Spiritus sanctus, qui est tertia in sancta Trinitate persona, non nisi Patris et Filii Spiritus est: ac per hoc Pater et Filius unum sunt, quia quidquid habet Pater, procul dubio habet et Filius. Non enim res una duorum substantialis posset ab ambobus procedere, et

^a Pelagius.

A simul utrique inesse, nisi unum essent Pater et Filius, a quibus æqualiter procedit Spiritus sanctus.

III. Enim vero Spiritus sanctus est Patris et Filii vere unitas, et sanctitas, et charitas, quia quod ille solus relative dicitur, hoc isti naturaliter ambo sunt. Legitur enim *Spiritus est Deus* (Joan. xiv, 24). Hinc liquido patet sanctam Trinitatem, quæ unus verus Deus est, naturaliter et secundum essentiam Spiritum esse. Ergo Pater Deus et Spiritus et sanctus est; Deus Dei Filius et Spiritus est, et sanctus est; Spiritus vero sanctus non magis Spiritus est, quam Pater et Filius. Singulus itaque horum Spiritus, et simul omnes unus Spiritus, sicut unus Deus. De Patre quidem, quia Deus est, Apostolus probat dicens: *Unus Deus et Pater omnium, ex quo omnia* (Ephes. iv, 6; I Cor. viii, 6). De Filio autem quia Deus est, evangelistarum præcipuus testatur dicens: *Et Deus erat verbum* (Joan. i, 1). De Spiritu vero sancto, quia Deus est, iterum Paulus sic loquitur probans: *Divisiones operationum, idem vero Deus* (I Cor. xii, 6). Ecce Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, et tamen non est triplex numerus Deitatis in sancta Trinitate credendus, ut fidelium quisquam tres dicere Deos audeat, sicut ipse in quodam de se Deus testatur loco, dicens: *Ego sum Deus et non est aliud præter me* (Deut. xxxii, 39). Cum enim tertio aliquid repetitur, non numerus coacervatur, sed proprie unum illum esse asseritur. Et ideo Pater, et Filius, et Spiritus sanctus substantia unum sunt, personis autem ac nominibus distinguuntur. Natura quippe summæ divinitatis immobilis est omnimodo, et immutabilis. Personæ vero mobiles secundum relationem, non autem juxta proprietatem. In relatione itaque personarum Trinitas, in naturæ vero substantia unitas; sed unitas propter inseparabilem Deitatis essentiam, Trinitas autem propter personarum diversitatem, in quibus singulis quædam est proprietas, quæ ab uno ad alium transferri non potest. Est enim gignens, et genitus, et procedens, tres quidem personæ, sed una substantia, una virtus et una omnipotentia.

IV. Illicusque confessus sum quod sentio, locutus sum, quod credo in summa divinitate, in qua Patrem et Filium et Spiritum sanctum, trinum unamque Deum, non corpus, aut in corpore positum, aut ex diversis speciebus admixtum, vel membrorum compaginibus effigiatum, sed unius simplicis, incorporeæ, invisibilis, et incircumscripte naturæ, corde credo, ore confiteor. ^b Nihil enim creatam aut serviens in Trinitate est credendum, ut vult Dionysius fons Arii; nihil inæquale, ut Eunomius; nihil gratia æquale, ut Ethius [Aetius]; nihil anterior posteriusque, aut minus, ut Arius, nihil extraneum aut officiale alteri ut Maceionius; nihil persuasione [Al., pervasione] aut subreptione insertum, ut Manichæus; nihil corporeum, ut Melito et Tertullianus, nihil corporaliter effigiatum, ut ait Anthropomor-

^b Gemadius de Eccl. Dogmat., cap. 14.

phus; nihil sibi invisibile, ut Origenes; nihil creaturis visibile, ut Fortunatus; nihil moribus et voluntate diversum, ut Marcion; nihil ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum, ut Plato et Tertullianus; nihil officio singulare nec alteri communicabile, ut Origenes; nihil confusum, ut Sabellius: sed totum perfectum, quia totum ex uno et unum, non tamen solitarium, ut præsumit Silvanus et Praxeas, Pentapolitana damnabilis est doctrina. »

V. Hactenus quidem de una Trinitate. De gratia autem, qua sumus redempti, hinc, quod credo, confiteri secundum traditionem matris Ecclesiæ incipiam. Siquidem de mediatore Dei et hominum, vero perfectoque homine, Christo Jesu Domino Deo et salvatore nostro nihilominus recta credere, et vera sentire, ad æternam procul dubio pertinet salutem. Quanquam igitur credentes confiteamur Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum, Patrem scilicet omnipotentem, sempiternum ingenitum; Filium vero ex ejusdem Patris substantia vel natura genitum ante omne omnino vel temporis vel cujusque initium rei, omnipotentem, æqualem, consempiternum, et consubstantialem Genitori; Spiritum quoque sanctum omnipotentem, utrique, Patri scilicet ac Filio æqualem, consempiternum, atque consubstantialem, hoc est, tres personas, sive subsistentias unius essentiæ sive naturæ, unius virtutis, operationis, beatitudinis, atque potestatis, ut trina sit Unitas, et una sit Trinitas, juxta vocis Dominicæ veritatem. diceatis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 14). In nomine, inquit, non in nominibus, ut et unum Deum per indistinctum divinæ substantiæ nomen ostenderet, et personarum discretionem suis demonstratam proprietatibus edoceret; quia dum tribus unum Deitatis nomen est, æqualitas ostenditur personarum, nihil extraneum, nihil accidens in eis permittit intelligi, ita ut et unusquisque eorum verus perfectusque sit Deus, videlicet ut ex plenitudine divinitatis nihil minus in singulis, nihil amplius intelligatur in tribus.

VI. Cum veritas ita se habeat, et mater Ecclesia credat, confiteatur, et doceat, omni remota ambiguitate, et unum Deum esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Patrem eo, quod habeat Filium, Filium eo quod habeat Patrem, Spiritum sanctum eo quod sit ex Patre et Filio. Pater ergo principium Deitatis, qui, sicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater: a quo Filius natus, a quo Spiritus sanctus non natus, quia non est Filius; neque ingenitus, quia non est Pater; nec factus, quia non est ex nihilo, sed ex Patre Deo Filioque Deus procedens. Pater æternus, eo quod æternum habeat Filium, cujus æternus sit Pater. Filius æternus, eo quod sit Patri coæternus. [Spiritus sanctus æternus, eo quod sit Patri et Filio coæternus.] Non autem confusa in unam personam

^a Gennadius, de Eccl. dogm., cap. 1.

^b Gennad., ibid., cap. 2.

A Trinitas, neque separata, aut diversa in natura divinitas: sed alter in persona Pater, alter in persona Filius, alter in persona Spiritus sanctus, unus natura in sancta Trinitate Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. ^b Cum hoc ita sit, non tamen Pater carnem assumpsit, neque Spiritus sanctus, sed Filius tantum; ut qui erat in divinitate Dei Filius, ipse fieret in homine hominis Filius, ne Filii nomen ad alterum nomen transiret, qui non erat nativitate Filius Dei. Dei ergo Filius hominis factus est filius, natus secundum veritatem naturæ: ex Deo Dei Filius, natus secundum veritatem naturæ; ex homine hominis Filius, ut veritas geniti, non adoptione, non appellatione, sed in utraque nativitate, Filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus et verus homo, unus Filius. Non enim duos Christos, neque duos Filios, sed Deum et hominem unum Filium confitemur. Quem propterea et unigenitum dicimus manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit. Non confusis naturis neque immistis, sicut quidam hæretici [Genn., sicut Thimotiani] volunt, sed societate unitis.

VII. Deus ergo hominem assumpsit, homo in Deum transivit, non naturæ versibilitate [Genn. add., sicut Apollinaristæ dicunt], sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam, assumendo hominem, nec homo in divinam, glorificatus in Deo [Genn., in Deum]: quia mutatio vel versibilitas naturæ, et confusionem, et diminutionem, et abolitionem substantiæ facit. Natus est ergo Dei Filius ex homine non per hominem, id est non ex viri coitu, sicut Hebion dicit, sed ex Virgine, carnem ex Virginis corpore trahens, et non de cælo secum afferens, sicut Marcion [Genn. add., Origenes] et Eutyches affirmant: neque in phantasia, id est, absque carne, sicut Valentinus, neque putativa imagine, sed corpus verum: neque sic verum corpus, ut tamen non sit caro ex carne, sicut Marcianus, sed verus Deus ex divinitate, et verus homo ex carne unus Filius: In divinitate Verbum Patris et Deus, in homine anima et caro. Anima non absque sensu et ratione, ut Apollinaris, neque caro absque anima ut Anomæus [Genn., ut Eunomius], sed et anima cum ratione sua, et caro cum sensibus suis, per quos sensus veros in passione, et ante passionem, carnis suæ dolores sustinuit. ^c Neque sic est natus ex Virgine, ut deitatis initium nascendo homo acciperet, quasi antequam nasceretur ex Virgine, Deus non fuerit, sicut quidam hæreticorum [Genn., sicut Artemon et Berillus et Marcellus] docuerunt, sed æternus Deus, et homo ex Virgine natus est. ^d Omousius ergo, id est, *coessentialis* in divinitate Patri Filius, omousius Patri et Filio Spiritus sanctus, omousius Deo et homini Filius. Manens Deus in homine suo in gloria Patris [videtur et desideratur videri ab Angelis, et adoratur ab omni creatura (Gennad., Unus desiderabilis videri ab an-

^c Gennad., ibid., cap. 5.

^d Gennad., ibid., cap. 5.

gelis; sicut Pater et Spiritus sanctus adoratur ab angelis et ab omni creatura). Non homo propter Deum, vel Christus cum Deo, ut Nestorius blasphemavit, sed homo in Deo, et in homine Deus.

VIII. Hujus namque Domini nostri Jesu Christi mater beata Maria procul dubio et virgo genuit, et post partum virgo permansit. Nec blasphemiae Helvidii acquiescendum, qui ait: *Virgo ante partum, non virgo post partum*. Sed integra fide credendum, integritatem tantæ virginitatis semper mansisse inviolatam. Sic eum virgo permanens genuit, ut virgo concepit. Dignum quippe fuit, et valde dignum; ut hæc sola femina, et virgo ante partum, et virgo in partu, et virgo post partum esset, quæ incarnatum Verbum Dei peperit, id est, verum Deum et verum hominem. Propter quod eandem beatam virginem Θεοτόκον, id est, Dei genitricem confitemur. Natus est ex ea unus atque idem Jesus Christus verus Filius Dei, et idem ipse verus Filius hominis. Consubstantialis æqualisque Patri secundum deitatem, sed inde minor Patre, unde nobis consubstantialis, quia per omnia nobis similis absque peccato. Quamvis igitur Pater non sit natus de virgine, neque Spiritus sanctus, sed solus Filius, nativitatem tamen Filii istam et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus operati sunt ex virgine, nec non et passionem et resurrectionem ejus, et reliqua cuncta quæ ad ejus pertinent humanitatem.

IX. Videamus ergo si forte in creatura inveniamus aliquid, ubi probemus aliqua tria et separabiliter demonstrari, et inseparabiliter operari. *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellectu conspiciuntur* (Rom. 1, 20). Licet longe distent a summis ima, ab incommutabilibus commutabilia, a creantibus creata, a divinis humana, tamen in ipsa creatura ima et mutabili,veniuntur aliqua quæ possunt et separabiliter demonstrari et inseparabiliter operari, sicut sunt memoria, intellectus et voluntas. Memoria enim retinemus quod audimus, intellectu agnoscimus quod tenemus, voluntate proferimus quod agnoscimus: sed quamvis hæc tria separabiliter nominentur, tamen nomen unius ex his tribus tria operantur. Non potest dici sola memoria, nisi operante voluntate, intellectu et memoria. Non potest dici solus intellectus, nisi operante memoria, voluntate et intellectu. Non potest dici sola voluntas, nisi operante memoria, intellectu et voluntate. Unum horum nominum tria fecerunt, sed tamen hoc unum, quod tria fecerunt, non ad tria pertinet, sed ad unum. Tria fecerunt nomen memoriæ, sed hoc non pertinet nisi ad solam memoriã. Tria fecerunt nomen intellectus, sed non pertinet nisi ad solum intellectum. Tria fecerunt nomen voluntatis, sed non pertinet nisi ad solam voluntatem. Ita Trinitas fecit carnem Christi, sed non pertinet nisi ad solum Christum. Tria fecerunt de cœlo columbam, sed non pertinet nisi ad solum Spiritum sanctum. Tria fecerunt de cœlo vocem, sed non pertinet nisi ad solum Patrem vox

illa. Si igitur in nobis invenimus tria separabiliter demonstrata, inseparabiliter operata, et eorum trium unumquodque nomen a tribus factum, quod tamen non ad tria, sed ad trium horum unum aliquod pertineret, credamus Patrem, Filium et Spiritum sanctum per signa quædam visibilia, et per species quasdam assumptæ creaturæ posse et separabiliter demonstrari, et inseparabiliter operari. In nobis enim, quod est, possumus nosse; in Deo autem, qui nos fecit, quod est, quidquid est, quanto possumus nosse? Et si poterimus, nondum possumus, et tamen cum poterimus, nunquid sic nosse Deum valebimus, quomodo se novit Deus? Credamus jam ibi, quod non possumus videre, nec hic ad plenum comprehendere. Sol enim cum unus sit, habet calorem, habet et splendorem, sed calore siccatur, splendore illustratur. Si in rebus creatis hæc et multa aliaveniuntur, ex quibus, verbi gratia, divina consultius valeant aliquatenus animadverti, stultum est de Creatore ambigere, quia creaturas tales facere valuit.

X. Inveniuntur quoque in creaturis cœva, inveniuntur et æqualia, sed non utraque simul. In Deo enim sunt simul utraque, unus Deus et Pater omnium, principale nomen divinitatis per se quod creditur, et quod dicitur Pater, Deus sine principio, sine tempore, de seipso genuit Filium, et ex virtute sua protulit Spiritum sanctum. Ideo Filius ex Patre, non ex se, sed Patris. Pater Deus, et Filius Deus, sed non idem Pater, qui Filius in persona, sed idem, quod Filius in natura. Spiritus sanctus non Patri ingenuus, sed Spiritus ingenui Patris. Filius genitus non Spiritus Filius, sed ipse est Filius, super quem a Patre missus est Spiritus sanctus. Itaque cum ingenuus Pater sit, cujus est Spiritus, incaute Spiritus sanctus dicitur a quibusdam ingenuus. Spiritus sanctus Deus ex Patre et Filio, non ex se, ne duo ingenui, aut duo Patres a fidelibus æstimentur. Filius Patris, sine initio genitus ex Patre, non potest alium genitum habere consuetem, ut credatur unigenitus, et duo geniti non dicantur. Pater enim unus ingenuus, Filius unus est genitus, Spiritus sanctus a Patre Filioque procedens, et utriusque cœternus, unus est Spiritus. Quoniam unum opus, et unita in Patre et Filio et Spiritu sancto voluntatis operatio est. Pater ingenuus, Filius genitus, Spiritus sanctus procedens. Sed ille nascitur, hic procedit, sicut in Evangelio beati Joannis legitur: *Spiritus qui a Patre procedit, ipse vobis annuntiabit omnia* (Joan. xv, 26; xiv, 26). Itaque Spiritus sanctus nec Patris esse ingenuus, nec Filii genitus existimetur. A Filio enim accepit. Nullus ergo a semetipso accipit, nisi Pater. Per Filium mittitur Spiritus, qui a Patre procedit. Alius est enim qui procedit, sed non est aliud quod procedit quam id unde procedit. Si persona, queritur, Deus est, quia et Deus est quidquid in Deo aut ex Deo est: ac per hoc verax fidei confessio, et in personis excludit unionem, et in personarum distinctione obtinet unitatem.

XI. Ergo Pater Deus ex se ipso ineffabiliter sine initio genuit Filium, sicut jam multipliciter dictum est, et protulit ex virtute sua Spiritum sanctum. Filium videlicet, per quem crearet omnia. Spiritum, per quem vivificaret universa; omnia autem quæ facta sunt, Filius ex Patre genitus condidit. Universa vero quæ condita sunt, ex Patre Filioque procedens Spiritus sanctus animavit. Sed et vivificat Filius, et creat Spiritus sanctus, quia sicut credimus, beatissimam Trinitatem unius esse Deitatis, unius ejusdemque virtutis atque substantiæ; ita unius operationis, ne inter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum sentiat ulla diversitas, nisi quod ille Pater est, et hic Filius est, et ille Spiritus sanctus. Trinitas enim in subsistentibus personis, unitas vero in natura. Et ideo unus est Deus, quem ita in sancta Trinitate dividimus, ut in homine uno dicimus haberi ingenium, memoriam et intellectum. Nam ingenio invenimus quod didicimus, memoria retinemus quod docemur, intellectu advertimus quidquid nobis vel videre contigerit vel audire. Quid modo faciemus? Nunquid non tria ista una sapientia in homine possidet? Si ergo homo in una sapientia trium possidet nomen, quomodo non Deus omnipotens in una divinitate sua Trinitatis obtinet majestatem? Si igitur transitorium verbum oris nostri, cum loquimur, pervenit ad omnes totum, et ad singulos totum, omnes habent, et omnes totum: procedit ad singulos audientium, et non recedit ab eo qui loquitur; habent cæteri, et ipse nihil perdidit; creatura est qui loquitur, creaturæ qui audiunt, et tantum miraculum fit de verbo hominis in corde, ore, et voce, in auribus et sensu; quis est tam stultus, qui diffiteri malit, cum audit, quia Deus ubique est, et ubique totus?

XII. In hac enim vita ad talia mysteria fides plurimum valet, quia, sicut scriptum est, *Justus ex fide vivit, et fides est sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium* (Hebr. x, 28): ac in his quæ videntur, fides non dicenda est, sed cognitio. Quantum autem ad id quod ortum est, æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Duo illa sursum sunt, æternitas et veritas: duo ista deorsum, quod ortum est, et fides. Ut ergo ab imis ad summa revocemur, atque id, quod ortum est, recipiat æternitatem, per fidem veniendum est ad veritatem. Ut autem per fidem ad speciem tendere nos doceret, venit mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, cum sit ipse Christus sapientia Dei, per quem creata sunt omnia. Cumque nullæ mentes rationales, sive angelorum sive hominum, nisi participatione ipsius sapientes fiant, cui per Spiritum sanctum, per quem charitas in cordibus nostris diffunditur, inhæremus, quæ Trinitas unus Deus est, consultum est divina providentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus et occidentibus occupata tenebatur, ut eadem ipsa Dei sapientia, ad unitatem personæ suæ homine

• Pelagius.

A assumpto, in quo temporaliter nasceretur, viveret, et moreretur, atque resurgeret, congrua saluti nostræ dicendo et faciendo, patiundo et sustinendo, fieret deorsum hominibus exemplum redeundi, qui sursum est angelis exemplum manendi. Ac per hoc, cum rebus æternis contemplantium veritas perfruat, rebus autem ortis fides credentium debeatur, purgatur homo per rerum temporalium fidem, ut æternarum percipiat veritatem.

XIII. Ad hæc autem docenda, quis alius tam idoneus? Dominus noster Jesus Christus in eo quod virtus et sapientia Dei est, de Patre ante tempora natus est, imo semper natus, quia nec cœpit nasci, nec desinit. Non autem possumus dicere, semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero ut æternus designari valeat et perfectus, et semper dicamus et natus, quatinus et natus ad perfectionem pertineat, et semper ad æternitatem, ut quocunque modo illa essentia sine tempore, temporaliter valeat designari sermone. Quamvis hoc ipsum, quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deveniamus, quia quod factum non est, non potest dici perfectum, et tamen infirmitatis nostræ verbis Dominus condescendens ait: *Estote perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est* (Matth. v, 48). In illa itaque nativitate divina ab humano genere cognosci non poterat, proinde in humilitate venit, ut videretur: videri voluit, ut imitaretur. Quæ carnis nativitas despecta visa est sapientibus mundi. Contempserunt namque infirma humanitatis ejus, Deo hæc indigna judicantes, cui tanto magis homo debitor fuit, quanto pro illo Deus etiam indigna suscepit. *Quia enim non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* (I Cor. i, 21). Ac si diceret; cum Deum, qui est sapientia, nequaquam per sapientiam suam mundus inveniret, placuit ut Deum hominem factum per humanitatis stulta cognosceret, quatenus ejus sapientia ad nostra stulta descenderet, et lucem supernæ prudentiæ luto suæ carnis illuminata nostra cæcitas videret. Natus igitur ex Patre sine tempore, ex matre nasci dignatus est in tempore, ut per hoc, quod ortum suum inter initium finemque concluderet, humanæ mentis oculis, ortum, qui nec initio sumitur, nec fine angustatur, aperiret. Ortus quippe divinitatis ejus ante et post non habet, cui dum semper esse est per æternitatem, dum omne, quod labitur, circumscribit; intra semetipsum temporum discursus claudit. Ortus vero humanitatis ejus, quia et cœpit, et desiit, et ante et post habere a tempore accepit.

XIV. « In fine enim sæculorum perfectum naturæ nostræ hominem ex Maria semper virgine suscepit, et Verbum factum est caro, assumendo hominem, non permutando divinitatem, » superveniente in beata Virgine Spiritu sancto, atque obumbrante ei virtute Altissimi. « Non autem, ut quidam sceleratissimi opinantur, sanctum Spiritum dicimus fuisse

pro semine, sed potentia ac virtute Creatoris operatum. » Scriptum est : *Sapientia edificavit sibi domum* (Prov. ix, 1), id est, carnem in utero Virginis creavit, anima rationali animatam. Unde merito quaeritur, cum opera totius Trinitatis sint inseparabilia cur creationem carnis solus operatus esse dicatur Spiritus sanctus? Sed quia sanctificatio fit per Spiritum, et idem Spiritus sic est Deus, ut sit etiam donum Dei, idcirco Spiritus sanctus dicitur carnem Christi in utero Virginis creasse, ut intelligamus eam sanctificatione divinae gratiae per donum Spiritus sancti ita creatam, ut et divinum esset opus, ut in unitate personae unici Filii Dei absque ulla originalis peccati sorde ita sit assumpta, ut ex ipsa conceptione sanctificata, et Dei verbo substantialiter unita, nullum posset deinceps recipere peccatum. Et in tantum sanctificata est, et divina caro facta, ut non solum ipse peccatum habere non posset, verum etiam in aliis peccata purgare efficacissime valeret. Nam caeteri homines ad hoc sanctificantur, ut peccatis careant. Homo autem ille Dominicus ad hoc sanctificatus est, ut peccatum nullo modo in se recipiens, peccatores ex potentia divinitatis justificaret. Natus namque est de Spiritu sancto et ex Maria virgine : sed de Spiritu sancto non sic natus est, tanquam eum habeat Patrem ; de Virgine vero Maria sic natus est, ut eam haberet matrem. De Spiritu sancto, secundum hominem sic natus est, ut non de Spiritu sancto substantiam habeat ; de matre vero natus, ex ejus substantia accepit carnis substantiam, hoc est, de corpore Virginis traxit proprium corpus, ut sicut in divinitate erat consubstantialis Patri, ita in humanitate fieret consubstantialis Matri, ut incomprehensibilis et invisibilis haberet, in quo videretur et comprehenderetur.

XV. « Ideo sic confitemur in Christo unam Filii esse personam, ut dicamus duas perfectas, atque integras esse substantias, id est, Deitatis et humanitatis, quae ex anima continentur et corpore. Atque ut condemnamus Photinum, qui solum et nudum hominem confitetur in Christo, ita anathematizamus Apollinarem, et ejus similes, qui dicunt Dei Filium minus aliquid de humana suscepisse naturam : et vel in carne, vel in anima, vel in sensu assumptum hominem his, propter quos assumptus est, fuisse dissimilem. Quem absque sola peccati macula, quae naturalis non est, nobis confitemur fuisse conformem. Illorum quoque similiter abominanda est blasphemia, qui novo sensu asserere conantur, a tempore susceptae carnis, omnia, quae erant Deitatis, in hominem demigrasse ; et rursum, quae humanitatis erant, in Deum esse transfusa, ut quod nulla haeresis unquam dicere ausa est, videatur hac confusione utraque exinanita substantia, Deitatis scilicet et humanitatis, et a proprio statu in aliud esse mutata ut qui tam Deum imperfectum in Filio, quam hominem confitentur, nec Deum vere

* Pelagius. Haec videntur quibusdam dicta partim adversus Nestorianos, partim adversus Euty-

nec hominem tenere credantur. Nos autem ita dicimus susceptum a Dei Filio passibile nostrum, ut Dei tamen impassibile permaneret. Passus enim Dei Filius non putative, sed vere omnia, quae Scriptura testatur, id est, esuriem, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem, et caetera hujusmodi. Secundum illud passus est, quod pati poterat, id est, non secundum illam substantiam quae assumpsit, sed secundum illam quae assumpta est. Ipse enim Dei Filius secundum Deitatem suam impassibilis ut Pater, invisibilis ut Pater, inconvertibilis ut Pater. Et quamvis persona Filii propria, id est, Dei Verbum, suscepit passibilem hominem, ita tamen ejus habitatione secundum suam substantiam Deitas verbi nihil passa est, ut tota Trinitas, quam impassibilem necesse est confiteri. Mortuus est Dei Filius secundum Scripturas, juxta id, quod mori poterat. Resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris, manente ea natura carnis, in qua natus **402** et passus est, in qua etiam resurrexit. Non enim exinanita est in eo humanitatis substantia, sed glorificata, et in aeternum cum Deitate mansura.

XVI. Accepta ergo a Patre omnium potestate, quae in caelo sunt, et quae in terra, venturus est ad iudicium vivorum ac mortuorum, ut et justos remuneret et puniat peccatores. » Sed sacramenta incarnationis, crucis, mortis, sepulturae, et resurrectionis, et in caelum ascensionis ejus ita sunt inexplicabilia, ut nullius linguae laudibus, sed nec sensu cujusquam possint digne explicari. Hoc tantum convenit in crucis contemplatione nos cogitare, quia ideo Dominus inter caeteras mortos, ligni suspensionem praelegit, ut per hunc aboleret primam ligni transgressionem ; ut sicut in Adam per pomi delectationem facta est dejectio, ita in Christo per ligni asperitatem fieret ejus erectio. De compositione autem ejusdem crucis, ad adificationem pertinentia multa utiliter dicuntur. Illa enim verba Apostoli, ubi ait : *In charitate radicati et fundati : ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae ait latitudo et longitudo, sublimitas et profundum* (Ephes. iii, 17, 18), ad crucis compositionem mirabiliter et veraciter aptantur. Latitudo quidem crucis est in transverso ligno, ubi figuntur manus, et significantur per eam gaudium, atque hilaritas mentis ; sicut per manus, operari. Longitudo vero illud rectum lignum, ubi totum corpus extenditur ; et intelliguntur per eam patientia atque tolerantia, per quam perseveramus in bonis usque in finem. Sublimitas quoque est hoc quod super transversum lignum eminent, cui caput adjungitur ; et significatur per eam expectatio retributionis de sublimi justitia Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Profundum autem est illa pars ligni quae terrae infixam est ; et praefigurat secretum sacramenti et pertinet ad occultam gratiam, ex qua invisibiliter operamur. Igitur cum crucem Christi quis tollit, ut sequatur eum, teneat latitudinem chianos, ideoque post Pelagium illius Confessione adjecta.

charitatis, longitudinem perseverantiæ. Habeat etiam A sublimitatem, ut ea quæ agit et ad Deum referat, et pro Deo faciat, patienter et hilariter expectans quæ promisit Deus diligentibus se. Teneat quoque profundum, ut sciat quia omnia quæ recte agit, per occultam gratiam Deus per illum et in illo agit. Hoc quidem senserunt de verbis apostoli multi doctores alii; sed pater Ambrosius præstantius aliquid intelligere voluit, dicens de Deo, quod opera sua extra circumdat, et intra replet, supra lægit, et infra fert. Nam status crucis significat universitatem potestatis Christi, cujus caput cælum, pedes infernum, dextra et sinistra omnem mundum tenent. At si eam non erectam sed planam, et æquali tenore libratam teneas, quatuor plagas mundi monstrare videtur, quia Christus cuncta gubernat: tanquam eos, quibus B mundus crucifixus est, et ipsi mundo, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari, a Deo elegerit, et vocari, et per crucem omnes posse salvari.

XVII. Natus igitur Christus est de Virgine, ut nos renasceremur ex Ecclesiæ virginis utero. Circumcisus est, ut nos circumcideremur vitiiis carnis et spiritus, in exspoliatione veteris hominis. Representatus est in templo, ut nos per ipsam reconciliaremur Deo. Baptizatus est, ut nostra lavarentur peccata. Tentatus est, ut nos a tentatione diaboli liberaret. Tentus est, ut nos dimitteremur de subjugo dæmoniacæ servitutis. Venundatus est, ut suo nos sanguine redimeret. Ligatus est, ut nos a nodo maledictionis absolveret. Irrisus est, ut nos ab irrisione dæmonum tolleret. Humiliatus est, ut nos exaltaret. C Exaltatus est in cruce, ut nos ad se traheret. Captus est, ut nos a manu diaboli captivos auferret. Exspoliatus est, ut nuditatem mortalitatis nostræ beata immortalitate indueret. Spinis coronatus est, ut spinas et tribulos primæ maledictionis de nobis eveleret. Felle potatus est et aceto, ut nos faceret in terram lacte et melle manantem intrare. Postremo in altari crucis sacrificatus est, ut totius mundi peccata deleret. Mortuus est, ut mortis captivaret imperium. Sepultus est ut sepulcra sanctorum benediceret. Resurrexit, ut mortuis vitam redderet, et spem resurrectionis suis daret. Ascendit ad cælos, ut homini non solum paradysum, quem amiserat, restitueret, sed cælorum quoque januam aperiret. Sedet nunc ad dexteram Patris, ut precibus credentium annuat. Venturus est D judicare vivos ac mortuos, ut bonis bona, et malis mala reddat sine fine. Defecit itaque argumentum diaboli, qui vitulum contra vitulum, hircum contra hircum opposuit, sed agnum immaculatum invenire non potuit. Hinc miser victus jacet, et viso signo victoriæ Christi pallet, tremat et fugit.

XVIII. Sed nemo intra se dicat, et quasi contra Deum conqueratur, quia primi parentes nostri peccaverunt, et admittentes inobedientiæ culpam ceciderunt in mortem: quid culpæ pro hoc reliquis omnibus ascribi debuit, ut pariter cuncti propter unius peccatum tenerentur sub potestate diaboli? Ipse enim solus debuit pati et meritam sentire iram præsum-

PATROL. CI.

ptor. Aut quid necesse fuit Deo hominem fieri, nunquid non aliter potuit nos salvare? Potuit utique ut Deus, ut omnipotens, si non assumeret hominem, redimere nos, sed noluit, quia conveniens erat divinæ justitiæ, ut deceptum et perditum hominem, non fortitudine et omnipotentia, sed consilio et prudentia miseros recuperaret. Filii namque ex servo et ancilla nati, quid aliud esse possunt, quam parentes eorum? Decretum autem est, et divina et humana lege, ut in servitute mancant, qui ex servis nascuntur. Ideo infantes sub originali peccato tenentur, ut nati sunt, nisi baptismi gratia liberentur. Hæc denique causa est, qua diabolus in illa nos parentis primi radice supplantans, sub captivitate sua quasi juste tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus, ei injusta suadenti consensit. Ad vitam enim conditus in libertatem propriæ voluntatis, sponte sua factus est debitor mortis. Delenda ergo talis erat culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum erat sacrificium, sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri? Neque etenim justum fuit ut pro rationali homine, brutorum animalium victimæ cæderentur. Unde ait Apostolus: *Necessa est ergo exemplaria cælestium his mundari, ipsa autem cælestia melioribus hostiis, quam istis* (Hebr. ix, 23). Ergo si bruta animalia propter rationale animal, id est pro homine dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo, qui 403 pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante rationalis hostia mactaretur.

XIX. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat: et oblata pro nobis hostia quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa peccati contagione non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non posset. Ergo ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus: ut vero a peccatis mundaret hominem, homo et sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? Proinde venit propter nos in utero Virginis Filius Dei, ibi pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura non culpa, fecit pro nobis sacrificium corpus suum, exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, que et humanitate mori, et justitia mundare potuisset. Hunc ergo, cum post baptismum vidit antiquus hostis, mox tentationibus impetiit, et per diversos aditus ad interiora ejus molitus irreperc, victus est, atque ipsa inexpugnabilis mentis ejus integritate prostratus. Sed quia ad interiora non valuit, ad ejus se exteriora convertit, ut quia mentis virtute victus est, cum, quem decipere tentatione non valuit, carnis saltem videretur morte superare, atque permissus est in illud, quod ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed ubi potuit aliquid facere, ibi ex omni parte devictus est: et unde accepit exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior potestas ejus, qua nos tenebat, occisa est. Ipse namque interius victus est, dum quasi vicit exterius: et qui nos jure debitores morti tenuit, jure in nobis jus mortis amisit;

quia per satellites suos ejus carnem perimendam appetiit, in quo nihil ex culpæ debito invenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem solvit indebitam, ut nobis mors debita non noceret. Quamvis igitur simplici naturæ divinitatis non sit aliud esse, et ipsa sapientia, quæ divinitatis essentia est, tamen quantum ad faciem spectat, non virtute sed ratione diabolum superavit, quia ipse antiquus hostis per excessum præsumptionis suæ cum etiam perdidit, quem iniquæ persuasionis lege possedit: et dum audacter eum, in quo nihil sibi compererat, appetiit, jure illum, quem quasi juste tenebat, amisit. Prudentia itaque et consilio, non potestate et violentia victus est, quia dum ad tentandum solvitur, ab homine possidendo relegatur, ut inde cum, qui sub ipso erat, perderet, unde cum illo, qui super ipsum est, congregari præsumpsisset. Constat ergo, quia homo peccator per hominem Deum, in quo nulli peccati macula poterat esse, liberatus est. Et ideo omnipotens Deus, qui justus est, et cujus omnia judicia justa sunt, nihil contra suam justitiam fecit, dum hominem persuasum per hominem a potestate diaboli liberavit. Ita enim ordo nostræ salutis exigit, ut ars artem falleret, et qui decepit, deciperetur.

XX. His ita præmissis tanquam quibusdam testibus repræsentatis in assertionem fidei meæ, sicut clamo clamore magno coram Deo in toto corde meo, ita styli, orisque officio in auribus Ecclesiæ libet dicere, libet exclamare: sic coram Deo credimus, sic coram hominibus confitemur: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem* (Rom. x, 10), ait Apostolus. Credo Deum, credo Deo, credo in Deum. Hoc corde tenco, hoc ore confiteor, hoc scripto testor atque confirmo. Deum credo, quia video creaturam, et intelligo Creatorem. Ipse enim fecit nos, et non ipsi nos. Deo credo, quia de sacræ assertionis Scripturæ, quam ipse sanctificavit, et misit in mundum, nihil omnino dubito, et de sanctis ejus promissionibus, quæ in spe tenentur, in aliquo non diffido, atque sacra ejus mysteria, quæ me latent, non tanquam fastidiosus aspersionem, sed devotus veneror, exspectans humiliter vel hic aliquatenus vel plene in futuro ea mihi revelari. In Deum credo, ut pote creatura in Creatorem, servus in Dominum, homo in Deum, quia ipse soli solus debet et adorari, qui naturaliter Deus est, et omnipotens est, qui fecit incondita, et facta gubernat. Scriptum quippe est: *Dominum Deum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv, 10). Et angelus ad Joannem: *Vide, inquit, ne feceris, Deum adora* (Apoc. xix, 10). Neque enim beatis spiritibus, neque sanctis hominibus cultura hæc, et servitus, atque honor iste debentur, nisi uni Domino Deo. Quælibet Deum de Deo credam, superiora verba satis abundeque demonstrant: nunc qualiter in Deum credam, ore catholico dicere cupio. Scriptum est: *Credidi propter quod locutus sum: et nos credimus propter quod et loquimur* (II Cor. iv, 13). Credo in Deum omnipotentem, Deum ingentem, qui ortus a nullo

est, et a nullo cœpit; Deum invisibilem, quem nullus carnis oculis videre sufficit; Deum incomprehensibilem, qui omnia comprehendit; Deum immutabilem, qui non mutatur temporibus, nec senescit ætate, sed semper idem est, qui non in tempore cœpit vivere, sed semper vivens nullum patitur successorem; Deum bonum et justum cœli et terræ creatorem. Hunc confiteor Deum, sed eundem confiteor Patrem, Patrem Filii. Nemo enim pater est sine filio. Pater ergo per filium est, habens utique filium, cujus sit pater. Patrem dico viventis verbi, virtutis ac sapientiæ propriæ, quod ineffabiliter ante omnia sæcula, imo absque initio ex se genuit, Spiritus Spiritum, Deus Deum, in quo sunt condita universa, et quæ in cœlis, et quæ in terra, visibilia et invisibilia, sicut docet Paulus et consignat Joannes. *Omnia, inquit, per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. i, 3). Hunc igitur unum Deum Patrem omnipotentem confiteor: in hunc credo, hunc labiis et corde, et omni, qua valco, virtute colo et laudo, benedico atque adoro.

XXI. Credo et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines et propter nostram salutem carnem humanæ naturæ, veramque animam suscepit, conceptus de Spiritu sancto, et natus ex Maria virgine. In qua scilicet carne passum et sepultum, et resurrexisse a mortuis et credo et fateor: et in eadem carne, qua jacuit in sepulchro, post resurrectionem apparuisse discipulis, et decuisse eos, quæ docenda erant: atque coram eis, aliisque multis ascendisse in cœlum, et sedere nunc ad dexteram Patris, id est, in æterna regnare beatitudine, unde exspectamus venturum ad judicium vivorum et mortuorum. Hic est Christus Jesus Dominus noster, Deus et homo, factor et factus. Video fidei oculis factorem. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum, et Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt* (Joan. i, 1). Et video factum, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Ibid., v. 14). Hunc credo et confiteor verum Deum, et perfectum hominem, ex duabus naturis existere, et in utrisque consistere in unitate personæ. In hunc Creatorem, et Redemptorem nostrum, qui, cum non essemus, fecit nos, et cum perditu fuisset, suo nos redemit sanguine, credo huic genua flecto, cervicem inclino; hunc colo, laudo, atque adoro, de fide non ficta, et conscientia pura. Hunc amo et ex toto corde desidero: huic soli placere cupio: hujus fieri membrum per fidem rectam et opera bona totis præcordiis opto et precor, si ipse dignetur. Verum cum fateor me et in Patrem credere, et in Filium, facta interpositione, non divido, quod absit, substantiam, sed distinguo personas, quia alia est persona Patris, et alia Filii. Una tamen est atque indifferens credulitas mentis

mæe, licet separatim dicam, credo et credo; quia A indivisa et inseparabilis est Patris et Filii Deitas. Idecirco quamvis solus sit missus Christus, non tamen solus operatus est mundi salutem. Missio enim ejus est personalis, operatio vero substantialis: et sicut jam supra dictum est, quod personale est, non communicat alteri personæ; quod vero substantiale est, indifferens et commune est totius Trinitatis. Hoc autem vocabulum, quod Christus dicitur, non habetur commune cum Patre et Spiritu sancto, sed solius est speciale cum Filio, et hoc propter carnem. Unctus enim interpretatur, sed in assumpta carne, non in assumptis Verbi divinitate. Sed tamen quia carnis et Verbi una est persona, Christus est etiam secundum carnem, Christus secundum animam, Christus secundum divinitatem. Sicut dicimus Christum descendisse ad inferos, Christum jacuisse in sepulcro: et ait Apostolus: *Non tentemus Christum, sicut quidam eorum (I Cor. x, 19)*. Quando per Moysen educti sunt, quo tempore nondum erat Christus nisi secundum sempiternam Deitatem. (Eos igitur, qui dicunt, erat quando non erat, et priusquam nasceretur non erat: et quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia dicunt esse, aut convertibilem et commutabilem Dei Filium, anathematizo et penitus respuo. Hos namque condemnat catholica et apostolica Ecclesia, a sua segregans societate.)

XXII. Credo in Spiritum sanctum similiter ut in Patrem et Filium, quia Deus est Spiritus sanctus ut Pater et Filius. In nullum alium credere nos oportet, nisi in Deum. Sicut enim non potest aliud esse generans, et aliud genitus, sed hoc est genitus quod generans Deus; sic aliud non potest esse procedens Spiritus, et aliud ipse, a quo procedit. Sed hoc quod ipse est, hoc etiam ab eo procedit, id est, Deus de Deo nascitur, de Deo Deus procedit. Et ideo non alia, non diversa, sed una eademque fide credo et in Spiritum sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas; qui in columbæ specie descendit super Dominum Jesum Christum; qui in igne discipulis apparuit, tribuens eis charismatum dona et omnium linguarum scientiam. Qui vivificat omnia, qui scrutatur mysteria solus, et profunda Dei: qui tempore baptismi animas credentium et corpora sanctificat. Ille unus quidem est, sed multiplex in operationibus. Ipse dividit gratiarum dona singulis prout vult: sine quo cor stupidum est et stultum; sine cujus virtute nulla creatura potest ad æternitatem venire: qui et universas cœlorum potestates sua Majestate sanctificat. Mirabilis doctor, et potens artifex, qui in faciendo nullam moram agit, qui corda mollificat, et producit pœnitentibus lacrymas, qui peccatorum dat remissionem, in quem, si quis blasphemaverit, non habet remissionem, juxta Domini dictum. Hic Spiritus sanctus charitas dicitur; sicut unicum Dei Verbum sapientia nominatur, quamvis Pater et Filius

et Spiritus sanctus sapientia et charitas dici possint. Vere iste est charitas et sanctitas et unitas Patris et Filii, et ideo proprie nuncupatur vocabulo charitatis. In hunc sanctum Spiritum Deum verum credo, hunc laudo, benedico, colo, et adoro, verum lumen et sanctificationem animarum, qui est pignus hereditatis nostræ: qui illuminet semper mentes nostras, et ducat nos in omnem veritatem, et faciat cœlestibus inhærere, atque præparet dignam mansionem in cordibus nostris Deo, sicut promisit Dominus Jesus Christus Redemptor noster de ipso sancto Paraclito.

XXIII. Ex toto igitur corde meo et dulcissimo amore, quo relecta est anima mea super integritate fidei, per gratiam Dei credo, procul pulsis cunctis errorum tenebris, et semper credere me fateor.

B Credo certe in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum Jesum Christum Filium ejus Deum omnipotentem, et in unum sanctum Paraclitum, donum, et Spiritum amborum, Deum omnipotentem. In hanc sanctam et individuum Trinitatem, quæ est virtus una et indiscreta Majestas, efficaciter et desideranter credo. Hanc labiis confiteor, hanc omni, qua valeo, virtute colo et laudo, magnifico, invoco, benedico, oro atque adoro. Huic servo fidem, huic me tota devotione committo, vivo, et vero et omnipotenti Deo. Cum enim dico Deum, nomen confiteor essentiæ, quia nomen est essentiæ, totius videlicet Trinitatis naturæ, non unius tantum personæ. Cum autem adjungo, vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum sanctum, specialem denuntio personam singulorum. Nam cum Deo loquimur, illa nomina, quæ ad substantiam ejus pertinent, æqualia sunt et communia Patri et Filio et Spiritui sancto. Illa vero, quæ personas designant, relativa dicuntur, et proprietates indicant tantum personarum. Hanc præterea veram et catholicam esse confiteor fidem. Hæc est mea, pro qua mori paratus sum. Hanc fidei regulam a Domino Apostoli acceperunt, ut in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti credentes baptizarent. Per hanc fidem, qui eramus filii mortis et diaboli, effecti sumus filii Dei, lucis et resurrectionis. Per hanc oripimur de potestate tenebrarum, et transferimur in regnum Filii charitatis Dei. In hujus fidei professione 405 et virtute, de die in diem proficere opto, petens a Domino cum ipsis apostolis: *Adauge mihi fidem (Luc. xvii, 5)*. Hanc Christianam fidem Novi ac Veteris Testamenti pandit auctoritas: et quamvis nomen ipsum Christi vetus intra se continuerit instrumentum, eumque semper designaverit adfuturum, quem credimus per partum virginis jam venisse, tamen in orbem terrarum ab ipsis nostri Salvatoris mirabili manasse probatur advento.

XXIV. Hæc autem religio nostra, quæ vocatur Christiana atque catholica, his fundamentis, Christo, ut credimus, revelante, principaliter nititur, asserens ex æterno divinam Patris et Filii et Spiritus sancti existisse substantiam. Patrem a nullo, Filium a Patre, Spiritum sanctum a Patre et Filio procedentem. Qui sit tamen modus processionis istiusmodi, ita non

possimus evidenter dicere, sicut generationem Filii non potest humanus animus aestimare. Hæc autem ut credantur, vetus ac nova informat instructio, de qua velut arce religionis nostræ multi diversa et humaniter, atque, ut ita dicam, carnaliter sentientes, adversa locuti sunt. Unde nonnulli eorum nec Vetus recipiunt Testamentum, neque in integro Novum. Christiana fides utrumque recipit, credens Patris et Filii et Spiritus sancti unam naturam et tres personas, sed unum Deum et unum principium: in Christo Domino nostro Jesu, qui est verus Deus, et perfectus homo duas substantias et unam personam. Ergo divina ex æterno natura, et in æternum sine aliqua mutabilitate perdurans, sibi tantum conscia voluntate, sponte mundum voluit fabricare, eumque cum omnino non esset, fecit, ut esset: nec de sua substantia protulit, ne divinus natura crederetur, sed primum angelicam naturam et informem materiam creasse perhibetur, sicut scriptum est in libro Job: *Ipsæ est principium viarum Dei (Job. xl, 14)*, ut non esset otiosa Dei bonitas, sed haberet, in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet. Nec enim putandum est, ut hæc aliunde molitus esset, nec tanquam exstitisset aliquid, quod ejus voluntatem existentia propriæ naturæ juvaret; atque esset, et quod neque ab ipso factum esset, et tamen esset, quod absit ab intellectu fidelium, et Deus avertat.

XXV. Ex his igitur quæ creata fuerant, id est, ex illa informi materia hic visibilis mundus, cum omnibus, quæ in eo sunt, et factus creditur et ornatus, sed verbo cælos produxit, et cuncta creavit, ita ut cæli cælestia, et terræ terrena componeret, dispensans cuique quod suum erat. Verum tales creati sunt angeli, ut si vellent, in beatitudine persisterent. Si autem nollet etiam labi potuissent. Unde et Satan cum sequacibus legionibus cecidit: sed virtutes angelicæ, quæ in divino amore fixæ perstiterunt, lapsis superbientibus angelis hoc in munere retributionis acceperunt, ut cadere omnino nec vellent, nec possint, habentes a Deo virtutem incommutabilitatis. Diabolus itaque non ita factus est, ut diabolus esset, quia Deus malum non fecit, sed cum esset a Deo factus angelus bonus, per vitium superbiæ a se ipso factus est diabolus. Qui cum suis complicitibus per istum vagatur aerem, insidians salutem fidelium. Internas tantum cogitationes animæ, quibusdam forinsecus deprehendere indicis, præsertim ex ipsis conspersionibus animarum, quæ in moribus singulorum inveniuntur, non autem scire eum puto. Solus enim Deus secreta cordis novit. Malas cogitationes quidem non semper ex ejus instinctu excitari, sed interdum ex nostri arbitrii motu nasci; bonas autem semper a Deo dicimus, diabolus enim suggestor malorum est, non impulsor: substantialiter vero eum illabi animæ non credimus, sed applicatione et oppressione uniri. Solus namque creator natura subsistens, incorporeus, capabilis est suæ facturæ. Fuit ergo refuga ille aliquando in contuitu Creatoris gloria et honore circumdatus, sed mox ut elatus, patuit ruinæ, non re-

stituendus ulterius in illam angelicam dignitatem, ut Origenes delirat; sed præcipitandus cum toto suo corpore post Judicium in ignem perpetuum, ut ibi in æternum male vivens moriatur sine fine. Absque sola igitur Trinitate, quam solam unum principium fateor, et credo, omne quod in cælis, terra, marique est, agitur, vel movetur, creaturam esse dico. Malum ergo vel malitiam a Deo non esse creata, sed a diabolo inventa credo. Omnium creaturarum sive spiritualium sive corporalium bonam consteator substantiam et mali nullam esse naturam. Ex auctore mali, concurret malitia in cæteros. Unde nihil est natura immutabile, nisi solus Deus, qui non potest aliud quid esse nisi bonus, qui universitatis conditor nihil non bonum fecit. Bona est ergo caro nostra, ut pote a bono et solo Deo condita, et non est mala, nec mali causa, nec ex bono maloque compacta, sed cum sit creatione bona, arbitrio animæ efficitur vel bona, vel mala; ipsa est, quæ stabit ante tribunal Christi.

XXVI. Credo sanctam Ecclesiam, apostolicam atque universalem, et orthodoxam, quæ nos hæc sanam docuit doctrinam. Non in illam credo tanquam in Deum, sed eam in Deo, et Deum in ea esse consteator; non quasi ipsa contineat Deum, sed potius ipsa continetur a Deo. Hæc domus Dei, hæc sponsa Christi. Hanc dico sanctorum omnium congregationem. In hac continentur omnes justis, et qui sunt, et qui fuerunt, et qui erunt. Adhuc dico amplius. Etiam omnes beatorum spirituum ordines in hac una confœderantur Ecclesia, Apostolo nos docente: *Quia in Christo reconciliata sunt omnia, non solum, quæ in terra sunt, verum etiam quæ in cælis sunt (Coloss. 1, 20)*. Hæc omnia sacra unitas, dicitur civitas Dei. Hic locus est, in quo conflatur aurum. Hanc unam Ecclesiam catholicam et sursum et deorsum ubique diffusam in unam colligendam beatitudinem credo, id est, totam simul in cælo regnaturam cum Christo, qui caput est ipsius Ecclesiæ, quia ipsa est corpus ejus. Hujus namque corporis factus sum per gratiam Dei membrum, licet parvulum et infirmum. Hujus consortium et fide et opere firmiter retinere usque in finem, et opto nimis et a Deo postulo, qui dator est omnium honorum. Ergo in hac una Ecclesia sancta matre nostra catholica, quæ in toto orbe laudat Deum, me sanctorum communionem consecuturum esse credo, non in meis meritis, sed in Christi sanguine et hujus matris Ecclesiæ precibus meritisque confidens. Sunt **406** et aliæ pseudo-ecclesiæ dæmoniacis deceptæ doctrinis non sequentes Christum, quarum et scelera et nomina pudet me ac piget inter sacra verba confessionis fidei meæ referre. Nihil mihi cum illis commune, cunctis eis anathema dico; non mihi contingat cum illis vel pacificum aliquando habere sermonem. Si locus et tempus poposcerit persequi illas et pro scire et posse, quod mihi Deus dabit et dat, sicut hostes Christi impugnare nunquam desinam. Divisæ enim sunt a corpore Christi. Illæ quidem errorum nocte tenebrosæ ultra et infra, quam ut oporteat, trahuntur a diabolo,

magistro eorum. Mater vero Ecclesia medium tenet, quod veræ virtutis proprium est.

XXVII. Hæc quidem mater Ecclesia, quæ dicitur catholica, per orbem in una eademque fide diffusa, tribus modis probatur existere. Quidquid in ea tenetur, aut auctoritas est Scripturarum, aut traditio universalis, aut certe propria et particularis instructio, sed auctoritate tota constringitur, universali traditione majorum nihilominus tota; privatis vero constitutionibus et propriis informationibus unaquæque vel pro locorum varietate, vel prout cuique bene visum est, subsistit et regitur. Consuetudinis quippe sunt diversæ, sed una eademque est in ea fidei orthodoxæ integritas. Intra hanc sanctam Ecclesiam, ubi unus Deus rite colitur, et una est fides.

« Unum tenens confiteor baptismum, quam iisdem sacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in majoribus, esse celebrandum dico, » atque dicens confirmo. Illos quidem tantummodo baptizatos assero, qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, juxta regulam a Domino positam tincti sunt. In qua regeneratione remissionem omnium peccatorum, et originalium et actualium dari, et animas simulque corpora baptizatorum sanctificari per Spiritum sanctum credo: quem accipimus ex tunc pignus hæreditatis nostræ, et per quem diffunditur charitas Dei in cordibus nostris. Deus sacrat aquam, et baptizat, qui talia tunc in nobis operatur, licet humana mysteria foris videantur. Baptizatos autem, si post acceptam baptismi gratiam lapsi fuerint, rebaptizari debere, nequaquam dicimus, ne invocatio vel confessio sanctæ Trinitatis annulletur; sed salvari eos posse credimus per poenitentiam, quæ multis modis agitur in matre Ecclesia, quæ domus Dei est, extra quam nullam credere fas est remissionem, nullam justitiam: quoniam extra illam positus, et sacramenta ecclesiastica, et quidquid boni agi potest, non proveniunt ad salutem, sed potius ad perniciem. Extra hanc enim mori diversis crucibus carnis quis potest, sed Deo acceptus esse non potest. Hæc quippe est locus, in quo conflatur aurum.

XXVIII. Hoc etiam secundum fidem catholicam teneo, quod omnes veraciter baptizati Deo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere. Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse non solum non credo, sed etiam si sunt, qui tantum mali credere velint, cum omni detestatione anathema illis dico. Deus enim et bonus, et pius, et omnipotens est. Ergo si mali sumus, non illius, sed nostra est culpa, et diaboli, cujus nefandis consiliis acquiescimus. Sed illam præterea veram dico poenitentiam, quæ admissa deflet, et poenitenda, neque illa, neque eis similia, pro quibus poenitentiam gerit, deinceps admittit. Pauci inveniuntur, qui taliter studeant poenitere. Non autem dubito bene poenitentes ad illorum perventuros consortium, qui vi-

tam suam Domino protegente ab omni capitali crimine immunem servarunt. Dico etiam plus, quod illis excellentiores fieri possunt in gloria. Hæc est quidem de sanis; de infirmis vero hoc sentio, sperans de justissima pietate Dei, quod si quis eorum in ultimo vitæ spiritu admissorum poeniteat, et peccata sua publica satisfactione lamentationis, coram cunctis, qui ibi adstant, prodat, poenitentia ejus recipitur procul dubio ab illo qui *cor contritum et humiliatum non spernit* (Psal. L. 19), et *mortem non vult peccatorum* (Ezech. III, 11), etiam [F., etiamsi] continuo vita exceditur; propositum enim Dei, quo decrevit salvare quod perierat, stat immobile. Cæterum si quem movet quod scriptum est, quia Deus nullum crimen vel peccatum [F. deest inultum] abire patitur: si homo non punit, Deus certe punit. Res pondemus quia est purgatorius ignis, ubi mundari poterunt, et sic purgati jungentur illis qui ad dexteram ponendi erunt. Qualitas et quantitas poenarum pro poenitentia, quæ agenda fuerat in vita, in Dei est arbitrio, qui profluentes lacrymas contriti cordis suscipit. Ergo bene agentibus baptismatis iter esse salutis: nullum autem catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere æternam dicimus; excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur. Sanguine enim, vel igne, vel poenis aliis baptizantur confessores.

XXIX. Credo carnis resurrectionem, non animæ, quæ licet a sua vita, quæ Deus est, deseratur, hoc est ejus mori, potest enim bene ab hac morte per poenitentiam resurgere, tamen substantialiter vivit, et non moritur unquam, et ideo substantiæ suæ non eget resurrectione. In sola itaque carne credo me resurgere, in quo procul dubio moriturus sum. Resurget certe caro, sed ita immortalis atque spiritalis, ut deinceps mori non possit. Erit ejusdem naturæ, sed alterius qualitatis, quia *seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (I Cor. XV, 44). ^b Omnium hominum sicut et meam confiteor resurrectionem, sed unam et semel, simul omnes resurgemus. Non primam justorum et secundam impiorum, sed unam omnium. ^c Non aliud novum corpus pro carne hac resurrecturum, sed hanc ipsam nullo omnino ei vel membro amputato, vel aliqua corporis parte defecta. ^d « Tam justorum, quam injustorum caro incorruptibilis resurget, ut vel poenas sufferre possit pro peccatis, vel in gloria æterna manere pro meritis. » Utriusque sexus formam non mutandam credo, sed virum in forma viri, et feminam in forma feminæ resurgere. Conditio cessabit, non species naturalis, sicut scriptum est: *Neque nubent, neque nubentur* (Matth. XXII, 30). Non enim vera esset resurrectio, si id quod cecidit, non resurgeret. ^e Quod autem **407** dicimus in symbolo, in adventu Domini vivos ac mortuos judicandos, non justos ac peccatores, ut quidam volunt; sed vivos eos, qui in carne inveniendi sunt, significari magis reor: qui ad hoc

^a Ex Pelagii Confessione.

^b Gen., de Eccl. Dogm., cap. 6.

morituri creduntur, ut suscitati continuo cum ante mortuis iudicentur ^a. » Fœerunt quidam catholici, qui eos, anima in corpore manente, immutandos ad incorruptionem, et hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem deponant immutatione, non morte, crediderunt; nos autem credimus omnes, qui in carne vivunt, procul dubio morituros. Nulli enim hominum, a prima usque ad hanc, qua vivimus, ætatem, concessum est non mori. Enoch et Heliæ differtur mors, sed non aufertur. Sic et illis dicimus evenire, ut mors in Adam data, omnibus ejus filiis dominetur. Omnes ergo mori, omnesque resurgere credo, ita ut dicam nos in eadem, qua sumus, veritate membrorum esse reparandos, qualesque semel post resurrectionem fuerimus effecti, in perpetuum permansuros. Sed putrescente in terra corpore, animam aut in loco lucis aut caliginis reservari interim non dubito, eamque protinus in corpus resuscitatum redire, ut simul perfruamur vel pœna vel gloria. ^b Post resurrectionem autem et iudicium in pios homines quasi pœnis purgatos miseratione iudicis, et sanctorum precibus, æternæ gloriæ sociari, ut stulti putant, absit, ut dicam, sed credo veritati dicenti: *Ibant impii in supplicium æternum* (*Matth. xxv, 46*).

XXX. Intellectualcs naturas, quæ carne carent, immortales esse dicimus. ^c Animas a Deo dari creolo, quas ab ipso factas non dubito, anathematizans eos qui animam quasi partem Dei, divinæ dicunt esse substantiæ. » Deus enim impassibilis est, anima vero diversis subjacet passionibus, sicut quotidianus rerum exitus docet. ^d Eorum quoque condemno errorem, qui eas ante peccasse, vel in cœlis conversatas fuisse dicunt, quam in corpora mitterentur. » Si autem quæritur, unde sit facta, vel quando, vel quomodo, nescire me fateor. Nec tamen de creatura aliqua factam esse dico, ne eam viliozem faciam cæteris creaturis, quibus domina constituta est, sed corpus tantum per conjugii copulam seminari fateor. Creationem vero animæ solum Creatorem omnium, qui factor ejus et dator est, nosse. Cujus potentiæ non necessaria est materia, ex qua, quod voluerit, operetur, sed ipsa voluntas materia est eorum quæ fieri aut esse mandaverit. ^e Neque duas animas in uno esse homine credo, unam animalem, qua animetur corpus, et alteram spiritualem, quæ rationem ministret, sicut qui jam voluerunt; sed unam eandemque animam in substantia hominis esse dico, quæ et corpus sua societate vivificet et semetipsam sua ratione disponat. » Hæc et spiritus, et animus, et mens, et ratio, et intellectus, et memoria, et sensus, cum tamen una sit, dicitur. Quanquam quæstio super animæ origine nimis sit perplexa

^a Gennad. ibid., cap. 8 : « Quod autem . . . non solum justos et peccatores significari, sicut Dioclorus putat, sed et vivos eos, qui in carne invenendi sunt credimus, qui adhuc morituri creduntur; vel immutandi sunt, ut alii volunt, ut suscitati, vel reformati cum ante mortuis iudicentur. »

^b Gennad., cap. 9, cum differentia.

atque obscura, quæ a nemine legitur absoluta, sicut oportet, tamen eam ad imaginem Dei creatam, libere consisti possumus : imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inveniri. Sufficit in Ecclesia credere, animam et a Deo creari, et ab ipso dari. Sed quis alius corpus in utero matris format, et ita per membra componit? Hoc autem beatus Job satis exponit, qui dicit: *Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum coagulasti, pelle et carnibus* (*Job. x, 10*), et cætera. ^f Solum hominem dicimus habere animam substantivam, quæ et exula corpore vivit, et sensus suos atque ingenia post mortem vivacius tenet. ^g Animalium vero animæ non sunt substantivæ, quia cum carne moriuntur, et ideo nec ratione reguntur, ut quidam putaverunt, sed ad omnia naturæ incitamento ducuntur. » Duabus igitur substantiis constat homo, alter mundus in brevi, habens animam et corpus. Corpus quidem suos habet sensus, sed non eos sine anima movet, quia vita corporis est anima, vita animæ Deus.

XXXI. Anima vero ratione viget, habens in se libertatem arbitrii ad eligendum quod vult. Sed liberum arbitrium vitiatum est per offensam prævaricationis Adæ, et adeo infirmatum, ut nequeat reparari nisi per Christi gratiam. Natura siquidem humana, etiamsi in illa integritate, in qua est condita, permaneret, nullo modo seipsam, Creatore suo non adjuvante, servaret. Quomodo ergo sine Deo potest recuperare quod perdidit? Illa enim prævaricatio et Adæ, et omnis ejus propaginis, liberum arbitrium infirmavit, atque dejecit. Non solum mortem corporis, quæ pœna peccati est, sed etiam peccatum, quod est mors animæ, per unum hominem in omne genus humanum transisse credo et fateor, sicut dicit Apostolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors: et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes homines peccaverunt* (*Rom. v, 12*). Propter hanc regulam fidei, etiam parvulos, qui nihil peccatorum in se committere potuerunt, ideo baptizari in remissionem peccatorum cum matre Ecclesia credo atque perhibeo, ut regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt. Unde non otioso contemplari intuitu volo, quod fontem vitæ prius non adeunt baptizandi, cujuscumque sint ætatis, quam exorcismis, et exsufflationibus clericorum spiritus immundus ab eis pellatur. Tunc vero apparet quomodo prius alligatur fortis, et deinde vasa ejus in partem victoris, qui captivam ducit captivitatem, direpta transferuntur.

^h Sic igitur liberum consistetur arbitrium, ut ðcam, nos semper indigere Dei auxilio [*Pelagius*, ut dicamus non semper Dei indigere auxilio]: et tam illos errare, qui cum *Manichæo* dicunt homi-

^c Pelagius.

^d Pelagius.

^e Gennad., cap. 15.

^f Gennad., cap. 16.

^g Idem, cap. 17.

^h Pelagius.

nem peccatum vitare non posse, quam illos, qui cum *Joviniano* asserunt hominem non posse peccare. Uterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos vero dicimus hominem semper et peccare, et non peccare posse; ut semper nos liberi confiteamur esse arbitrii. In quo tamen Deum ita operari credo, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis sit ex eo, qui summe bonus est, sine quo nihil boni possumus. Nemo enim nisi per Christum libero bene utitur arbitrio. Nemo per semetipsum bonus est, nisi participatione sui ille donet, qui solus est bonus.

408 XXXII. Firmissime credendum est, in prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse. Et ideo quamvis ex recta fide Deum profiteamur auctorem non solum omnium honorum affectuum, atque operum, omniumque studiorum et virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur; et ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri; et per eum quicquid est bonum et desiderari incipiatur et fieri, sed etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui justificat impium, et ad baptismum pervenimus, fieri per ejus non dubitemus inspirationem, qua voluntas nostra ab infidelitate mutatur ad fidem: non tamen liberum auferimus arbitrium, sed tanta Dei ope et gratia liberari asserimus, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sapiens et providum fiat. Si enim libertas non esset arbitrii, neque leges et poenæ essent, neque monita Scripturarum, et prædicamenta sanctorum fierent. Et rursus, nisi gratia Dei in cordibus hominum, atque in ipso libero arbitrio omne, quod bonum est, operaretur, quid opus foret preces ad Deum? Nonne per sacerdotes Domini in omni Ecclesia catholica, die Parasceves per totum mundum postulatur a Deo, coorantibus populis, sicut traditum est ab ipsis apostolis, ut infidelibus daretur fides? ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat? ut hæretici et schismatici ad matrem Ecclesiam per fidem et caritatem redeant? pro fidelibus autem non solum illo die, sed et omni tempore oratur Deus, ut ipse nos a malo liberet et conservet in bono. Verissime itaque credendum est, quod Deus in nobis sine nobis, quod bonum est, incipit, sed nobiscum in nobis illud operari vult; requirens a nobis promptam voluntatem, et fervens studium, atque quotidianos labores, ut et nos simus cooperatores gratiæ Dei. Laborantibus enim dare vult præmia sua: sed tanta est ejus bonitas, ut nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Ad illum namque recurendum est, si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, qui sanare potest languores nostros.

XXXIII. Sed non est tacendum, quod si voluntas prompta est, et studium fervet, si labor et vires vigent, Domini misericordia hæc omnia fiunt. Satis stultus est et superbus, qui per naturæ vigorem ali-

quid, quod ad veram salutem pertinet, fieri posse absque Deo, confirmat vel cogitat. Omnia sanctorum merita, et cuncta studia, et opera bona, cogitatus et verba, ad Dei gloriam laudemque referenda esse perhibeo, dicens cum Apostolo pro singulis sanctis: *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. xv, 10). Nemo aliunde ei placere valet nisi ex eo quod ipse donaverit. Gratiam tamen ejus omnes habere possunt, qui exercere volunt, quod credunt. Nos qui filii matris Ecclesiæ sumus, pro certo credimus, quia Adam, nisi peccasset, non moreretur, sed sine morte corporis, cum suis omnibus filiis ad gloriam cælestis regni transferretur. Ideo quia non stetit juxta Domini præceptum, non ascendit supra se tanquam obediens, sed cecidit subtus se ut inobediens, et traxit secum omnem posteritatem suam in mortem, et in has multas miseriâs, quas et mente et corpore quotidie patimur. Redemptio Christi, et baptismus et reliqua sacramenta, quæ tenentur in Ecclesia, non ad præsens, sed ad futurum sæculum pertinent, et idcirco non liberant nos ab hac poena peccati. Dum enim sumus in corpore, ingemiscimus intra nos, duramque ferimus servitutem; sed certam spem habemus, transferri nos in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sanguis enim Christi reseravit nobis januam vitæ æternæ. Ante ascensionem Domini omnes sanctorum animæ in inferno, quamvis in tranquillitatis sinu, tenebantur. Post ascensionem ejus exeuntes de corpore, ad Christum vadunt, et cum eo sunt in gloria, quia chirographum illud a Domino jam deletum est, et nos liberati sumus de servili conditione.

XXXIV. Non enim per bonum naturæ, quod prius in Adam datum fuerat, sed gratia Dei salvi facti sunt per fidem etiam Patres Veteris Testamenti. Quæ gratia facit, ut christiani simus, et accepta fide facit nos declinare a malo, et agere bonum; quia *omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est* (Jac. 1, 17). Medicinalia quædam Christus tribuit sacramenta, ut agnosceremus aliud nobis deberi per naturæ meritum, aliud per gratiæ donum, ut natura nihil aliud nisi poenæ summitteret, gratia vero, quæ nullis meritis attributa est (quia nec gratia diceretur, si meritis tribueretur), totum, quod salutis est, afferret. Nullus sanctus et justus in mortali corpore vivens caret peccato, et ideo pro certo illa verba dominicæ orationis credo, ubi dicimus: *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. vi, 12), veraciter dici in hac vita ab omnibus sanctis, quia in veritate habent, quod plangant, nec tamen ex hoc desinunt esse justis, cum affectu teneant sanctitatem. Liberantur enim a lege peccati, et justificantur gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Nemo certe naturæ viribus, sed propositi adjumento per gratiam Dei acquirit sanctitatem. Unde vix miseris, qui de sua præsumunt justitia, et justitiæ Dei non sunt subjecti. Signa fieri etiam a malis in Domini nomine posse, ipsa veritate docente, discimus: sed absque signorum virtute sanctum et justum aliquis

hominem Dei fieri posse non dubito, si temperatis et placidis moribus agat.

* Bonas dico nuptias, quæ auctore Deo concessæ sunt causa filiorum : exsecrans eos, et vel qui primas cum Manichæo, aut secundas cum Cataphrygis damnant. Sed his meliorem esse continentiam assero, si causa vacandi Deo eligatur, spretis cunctis deliciis. Humilem vero virginitatem, et plenam laboribus pro Domino castitatem corporis et animæ magnifico atque utrique illi bono præpono, ut pote egregium germen.

XXXV. ^b Creaturam Dei omnem, quæ ad usus ciborum a Creatore concessa est, bonam esse confiteor, sicut et facta est. Et his ad tempus abstinere non pro superstitione religionis, neque abominatione creaturæ Dei, sed pro continentia carnis, utile esse perhibeo. Atque his cum libererit uti, et cum delectaverit abstinere, in hominis potestate consistere dico. Moderari enim usum eorum pro necessitate ⁴⁰⁹ et tempore proprie christianorum est, maxime illorum qui virginitatis bono delectantur, ut facilius vincant et naturam corporis integritate. et pugnam castimonie pace.

Pœnitentiam plena fide suscipio, atque honoro.

Facultates cum dispositione pauperibus erogari bonum esse confirmo, sed melius in semel donari, ut sic possit cum Christo egere.

Sanctorum corpora et præcipue martyrum reliquias honorandas, et basilicas eorum nominibus appellatas, fidei devotione frequentandas, ac si membra et loca Christi, testor et laudo.

Mundum istum, licet multa quasi confusa et inordinata esse videntur in eo, non tamen temerariis motibus agi, sed divina providentia regi confiteor. Nihil enim sit in terra sine causa. Soli recti corde intelligunt rectorem in omnibus Deum. De minimis etiam rebus audio dictum a Domino, *unus passerum non cadit in terra sine Patre vestro* (Math. x, 29).

Unum principium credo, et unum summum bonum, a quo omnia bona procedunt, anathematizans illos, vel qui duo principia sibi ignota introducunt, ut Cerdo, et Marcion : vel qui contraria ut Manichæus, vel qui tria ut Theodotus, vel qui multa ut Valentinus.

* Exsecror eorum quoque blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum : et mandata Dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse servari.

^d Illos etiam respuo et condemno, qui Dei Filium necessitate carnis mentitum esse dicunt, et eum propter assumptum hominem non omnia facere potuisse, quæ voluit. Eorum quoque hæreses abominor, qui nullam in futuro meritorum esse distantiam asserunt, nosque eas ibi habituros esse virtutes, quas hic negleximus.

XXXVI. * Novum et Vetus Testamentum reci-

* Concordant sequentia quoad sensum, non verba cum Gennad., capp. 30, 31, 32.

^b Gennad., cap. 22, aliis verbis.

pio in eo librorum numero, quem sanctæ catholicæ Ecclesiæ tradit auctoritas. Historiæ fidem non evacuans credo universa gesta esse, quæ scripta sunt, sed juxta doctrinam apostolicam sensum spiritualem in eis intelligere opto. Omnis enim divina auctoritas his modis constare videtur, ut aut *historialis* modus sit, qui nihil aliud nisi res gestas annuntiet, aut *allegoricus*, ut non illic possit ordo consistere historiæ; aut certe ex utrisque compositus, ut secundum historiæ et secundum allegoriam manere videatur. Nonnunquam et *moralis* sensus de divinis trahitur scripturis, qui cum sit optimum genus docendi, ad emendationem vitæ compositionemque morum valde proficit. Hæc autem humiliter accedentibus et pie intelligentibus, atque veraci corde tenentibus satis abundeque relucent. Hæc doctrina cœlestis et præsentem vitam bonis informat operibus, et post finem vitæ æternam pollicetur gloriam. Præterea tractatus illos, et sermones, simulque commentarios omnes, quos a catholicissimis nominatisque auctoribus novimus elaboratos, gratanter lego, et Spiritum sanctum in eis loquentem attonitus aure cordis percipio, atque ex illorum mira scientia, mea insipientia quanta sit, evidentius deprehendo. Nec non et decreta pontificum, et concilia illa, quæ Romana Ecclesia suscipit, et laudat (quia universalis Ecclesiæ documentum et tutamen sunt) ego veneror, et pro scire et posse meo illa contra hostes eorum defendo. Unde ego maritum duarum post baptismum matronarum, clericum non ordinandum dico; neque illum, qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit; nec illum, qui viduam, vel repudiatam, vel meretricem in matrimonium sumpsit; neque illum, qui per ambitionem ad imitationem Simonis Magi pecuniam offert. O infelicia tempora nostra, quæ nec Deum timent, nec vim sacrorum canonum reverentur! Nullus modo sacrilegus vel criminosus, ne ad sacri ordinis officium accedat, inhibetur. Si marito duarum interdicitur clericatus, qua fronte ille, qui furore libidinis per diversi generis inquinamenta raptatus est, vel diaconus, vel presbyter, vel episcopus fieri audeat? Si usurarius non est ordinandus, et ille, qui membrum sui corporis pro qualicunque truncaverit causa. est removendus juxta decreta conciliorum, quid agendum est de simoniaco et totius turpitudinis viro? Heu miser ego! qualia tempora mihi contigit videre! Decentius nunc tractantur res usui corporis necessariæ, quam sacrosancta mysteria; juste illud dici nobis potest: *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus* (Joan. vi, 26).

XXXVII. Has igitur, quas diximus, suscipientes cum omni puritate sanctas Scripturas, peregrinis atque ignotis de Scripturarum continentia fabulis non facile accommodamus assensum. Doctrina illa, quæ tantum in secreto sibi placet, et in publicum

* Pelagius.

^d Pelagius.

* Pelagius.

erubescit exire, absit ut aurium nostrarum intret **A** cavernas. Hanc talem non solum fugimus, verum etiam anathema illi dicimus; cunctos hæreticos sensus nec audire, nec videre volentes. Omnem doctrinam, quæ ecclesiastico canoni non convenit, neque consentit, non solum non suscipimus, sed et veluti alienam a fidei veritate damnamus.

Ignorantiam quidem meam confiteri non erubesco. In divinis libris, præcipue Veteris Testamenti, plura me latent; pauca valde sunt, quæ mihi patere arbitrator. Beatus Moyses, cui Deus et mundi originem et humani generis conditionem voluit innotescere, de his præsertim, quæ a Deo ex nihilo facta sunt, breviter nimis obscureque locutus est. Unde factum est, ut multi multa diversa exponerent. Quibus sane ex parte lectis non mihi satis elucet, fateor, quid **B** a Deo primitus fuerit factum. Ideo diffinitè non dico, sicut de reliquis nunc usque, quæ ad ecclesiastica dogmata pertinent, sed et majorum nostrorum sensus et sententias pono. Sunt namque, qui credunt, informem materiam primam factam fuisse, et postea angelicam naturam. Quorum unus, ut reor, ætate et sapientia vir magnus, incunctanter ita scriptum reliquit: « In principio creavit Deus cælum, et terram, et aquam ex nihilo, et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, et aqua terram absconderet, facti sunt angeli et omnes cœlestes virtutes ». Utinam Moyses hoc ita haberet sine ambiguitate descriptum, de cuius assertionem nemo dubitare permetteretur. Sed mecum vehementer admiror, cur ille tantus vir, cum manifesta loqui **C** potuit, ut puto, præ cunctis hominibus, **410** de tam excelsis rebus ita maluit tacere. Hujus videlicet diffinitionis Pater Gregorius in quodam loco meminit, quam tamen non affirmando posuit, sic dicens: « Prima enim in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur. Quod si ita est, dum terra esset invisibilis et incomposita, dum tenebræ essent super abyssum, venturum diem subsequentis sæculi per lucem sapientiæ existendo prævenerunt ». »

XXXVIII. Sunt autem et alii qui angelicam naturam, quæ dignior est et eminentior creatura, arbitrantur in ordine conditionis primam. Quorum intellectui suffragari videtur illud, quod a Domino dictum est de Lucifero: *Ipse est principium viarum Dei* (*Job. xl, 14*). Quid enim vias Dei nisi ejus actiones accipimus, de quibus per prophetam dicitur: *Non enim sunt viæ meæ, sicut viæ vestræ* (*Isa., lv, 8*). Et principium viarum dicitur Behemoth, quia in natura rerum hunc creando per substantiam conditor primum fecit. Ipse namque primatum inter angelos tenuit cum quibus simul conditus fuerat, sicut dicit Propheta: *Cedri non fuerunt altiores illo* (*Ezech. xxxi, 8*). Qui idcirco peccans sine venia damnatus est, quia magnus sine comparatione fuerat creatus. Et rursus idem, qui supra: *Tu signaculum similitudinis* (*Ezech. xxxiii, 12*). Quid enim boni non ha-

^a Gennadius in ecclesiasticis Dogmatibus, cap. 10.

buit, si signaculum Dei similitudinis fuit? « Notandum quoque est, ut ait Pater Gregorius ^c, quod dum viarum Dei principium Behemoth dicitur, vesanum dogma Arii aperta ratione dissipatur. Facturam quippe Dei Filium fatetur. Et ecce Behemoth in factura rerum primus creatus ostenditur. Superest ergo, ut Arius aut [non] factum Filium prædicet, aut eum post Behemoth conditum stultus putet. » Angelos in principio esse conditos forsitan et illud, quod beato Job dicitur, demonstrat: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ, et paulo post, cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei* (*Job. xxxviii, 4, 7*).

XXXIX. Inveniuntur præterea non spernendæ scientiæ viri, qui neutrum eorum præferunt, sed utraque simul a Deo creata esse dicunt, ita ut unumquodque eorum dici possit initium. Quæ ratio esse probabilior videtur, illis hoc modo diffinitibus: Ante omnem hujus sæculi diem creavit Deus superiorem et spiritualementem cum suis accolis mundum, et informem totius hujus mundi materiam, juxta hoc quod scriptum est: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul* (*Eccli. xviii, 1*). Hoc namque per Moysen dicitur juxta historiam: *In principio fecit Deus cælum et terram* (*Gen. i, 1*). Nam ideo Moyses tam breviter fecit mentionem superioris mundi, quia de mundo hoc, in quo homo factus est, scribere decrevit, sufficere credens, si omnem creaturæ spiritualis et invisibilis statum, atque ornatum uno cœli nomine, quod in principio factum dixit, comprehenderet: corporalem vero visibilem atque corruptibilem creaturam latius ex ordine describeret; hoc est, tacitis eis, quæ altiora quæsitum, et fortiora scrutatum sunt, illa potius, quæ a Deo omnino præcepta sive promissa sunt, cogitanda proponeret. Unde etiam consulte de casu prævaricatoris angeli et sociorum ejus penitus reticuit, quia hoc nimirum ad statum illius invisibilis et spiritualis creaturæ pertinere arbitratus est. In principio cum cœlo factam dicit solam terram, cum quatuor constet esse elementa: et hoc cur, nisi quia ad alia, quæ magis necessaria erant, properabat? Neque enim aquas, nisi a Deo factas simul cum cœlo et terra credere fas est. Quod si ipse non palam dicit, palam tamen significat, cum has a Deo illustratas, atque ad jussum ejus ordinatas insinuat. Sed et reliqua duo, id est, ignis et aer, quamvis non dicantur, certum est tamen ea in illis, terra videlicet et aqua, quibus indita sunt, ab eo comprehendi. Ignem namque terræ interioribus insitum calidi aquarum fontes produunt. Qui etiam invenitur in ferro et lapidibus, quæ terræ viscere jam tunc condita latebant. Aer vero in ipsa terra permixtus esse cognoscitur ex eo quod, cum humectata fuerit et temperiem solis acceperit, mox vapores exhalat largissimos. Igitur quale sit cœlum, quod in principio cum terra factum est, ipse insinuat, cum dicit: *Terra autem erat inanis et va-*

^b Gregorius, lib. xxvii Mor., cap. 14.

^c Greg. ibid., cap. 24.

cua (Gen. 1, 2). Ut quid enim hæc de terra præter-
 misso cælo intulit, nisi quia nihil tale de cælo intel-
 ligi voluit? Ipsum est enim cælum superius, quod ab
 omni mundi hujus volubili statu secretum, gloria di-
 vine præsentiae manet semper quietum, in quo per-
 fecte omnia disposita semper fuerunt. Nam de nostro
 cælo, in quo posita sunt luminaria huic sæculo neces-
 saria, in sequentibus, quomodo vel quando sit factum,
 ipse legislator declarat. Non ergo credendum est,
 ut superius illud cælum, quod est mortalium om-
 nium conspectibus inaccessible, inane creatum sit
 et vacuum, ut terra, quæ talis tunc erat, qualis ad-
 huc sub imo maris profundo ex parte remanet.
 Quippe cujus universam superficiem in tantam tege-
 bant altitudinem aquæ, ut ad illos locos usque per-
 tingerent, ubi nunc usque supra firmamentum ex
 parte resident; sed [cum] suis incolis mox creatum,
 hoc est, beatissimis Angelorum agminibus impletum
 est: quos in principio cum cælo esse conditos et
 terra, ac mox conditionem suam, simul et totius
 creaturæ primordialis, ad laudem conditoris retu-
 lisse testatur ipse conditor, qui loquens ad Job dixit:
Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ (Job.
 xxxviii, 4); et post paulo: *cum me laudarent omnes
 filii Dei* (Ibid., v. 5). Merito itaque cælum cæli non
 inane vel vacuum esse factum memoratur: sed nec
 tenebris in eo, vel abyso locus remanere ullus per-
 hibetur, quod Dominus Deus semper ab ipso exordio
 illuminat, ipse, qui est lux vera, lucemque habitat
 inaccessibilem; cujus beatissima visione mox creati
 in cælis cælorum angeli jam perfrui cœperant, in
 quo mox perfecte omnia disposita Spiritus sanctus
 illustrabat, non ut in inferioribus ad perfectum de-
 ducere intendebat, sicut scriptum est: *Spiritus Do-
 mini ferebatur super aquas* (Gen. 1, 2); sua videlicet
 virtute, habens in propria potestate, veluti Creator,
 quando eas in locum secerneret unum, ut terra ap-
 pareret. *Superferri* enim dicitur, non positione loci
 sed nutu præcellere disponendis creaturis: in simili-
 tudinem scilicet fabri, cujus voluntas his, quæ fabri-
 candæ sunt, rebus solet superferri. Illius quoque su-
 perioris et invisibilis creaturæ sanctus Basilius in
 libro Hexæmeron secundo ita **¶** meminit dicens:
 « Arbitramur enim, si fuit quidpiam ante institu-
 tionem sensibilis hujus et corruptibilis mundi, pro-
 fecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorum
 nec omnium cælestium militiæ, vel quid est nomina-
 tum aut incompellabile, aut aliqua rationabilis vir-
 tus vel ministrator spiritus degere posset in tenc-
 bris, sed in luce et lætitia decentem sibi habitum
 possidebat ^a. » Bene ergo dictum est: *In principio
 Deus fecit cælum et terram* (Gen. 1, 1). Ut aperte
 detur intelligi, quia utrumque simul ab eo factum
 est, quamvis utrumque simul ab homine dici non
 possit. Dicit enim psalmographus: *Initio tu, Do-
 mine, terram fundasti* (Psal. ci, 26). Moyses au-
 tem: *In principio fecit Deus cælum*. Unde liquido
 colligitur, quia factura utriusque pariter expleta

est; et hoc tanta velocitate divinæ virtutis, ut nec-
 dam primum mundi nascentis momentum esset
 transcendens.

XL. His ita auditis, absit ut sinistrum aliquid
 mihi suspicari liceat de verbis doctorum, tanta de
 summis rebus loquentium. Licet Moyses, cum quo
 Deus locutus est, hæc pene intacta reliquerit. Video
 enim Deo promissum esse impletum, qui dicit: *Qui
 credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*
 (Joan. vii, 38). Unde modernos laudo doctores, et
 eorum scripta libenter lectito, qui dum antiquorum
 dicta revolvunt, ex multorum lectione radicem veri-
 tatis rimando inveniunt. Quanto enim sunt juniores,
 tanto perspicaciores, et eo magis florent ingenio, quo
 de pluribus fontibus hauserunt. Igitur ex his tribus,
 quæ posuimus, quid verius sit, ego non indago, ne-
 que diffinio, cum sim parvissimi homulus ingenii,
 sed Spiritui sancto relinquo, juxta illud: *Si quis
 residuum est, igne comburetis* (Exod. xii, 10). Deus
 namque est ignis invisibilis et incorporeus, qui no-
 bis omnia in illa luce veræ scientiæ revelabit abs-
 condita. Non solum autem de creaturarum causis,
 sed etiam (quod præstantius est) de ipso creatore illic
 nobis palam annuntiabitur. Conditor enim noster,
 cum jam nobis per speciem ostendetur, tunc docto-
 rum verba subtrahentur. Ipsa vivificatrix virtus,
 quæ spiritus format angelorum, quomodo Deus præ-
 sit electis spiritibus, insinuabit. Quomodo aliquid
 nos poterit latere, cum Deus causa causarum, vita
 viventium, et ratio rationabilium semetipsum nobis
 clara visione manifestabit, jam penitus detersa men-
 tis nostræ caligine? Hoc autem est quod Veritas
 dicit: *Venit hora, cum jam non in proverbis loquar
 vobis, sed palam annuntiabit vobis* (Joan. xvi, 25).
 Palam quippe de Patre se annuntiare asserit, qui
 per patefactam suæ majestatis speciem, et quomodo
 ipse gignenti impar non sit, et quomodo utrorumque
 spiritus utrique coæternus procedat, ostendit. Aperte
 namque tunc videbimus, quomodo hoc, quod oriendo
 est, ei, de quo oritur, subsequens non est; quomodo
 is, qui per processionem producit, a proferenti-
 bus non præitur. Aperte tunc videbimus, quomodo
 et unum divisibiliter tria sint, et indivisibiliter tria
 unum. Lingua tunc narrantis Dei est, visa clari-
 tas sublevantis. Unde eos, qui Deum dicunt, in
 illa quoque beatitudinis regione in claritate quidem
 sua conspici, sed in natura minime videri posse,
 minor inquisitionis subtilitas fefellit. Isti tales nec
 angelos suspicantur videre Deum. Neque enim illi
 simplici et incommutabili essentiæ aliud est clari-
 tas, aliud natura, sed ipsa natura sua claritas, ipsa
 claritas natura est, sicut Veritas promittit: *Manife-
 stabo me illi* (Joan. xiv, 21). Ac si patenter dicat:
 Qui in vestra me cernitis, restat ut in mea me na-
 tura videatis.

XLI. Ergo cum ad ipsum fontem vitæ venerimus,
 erit nobis delectabiliter impressa sitis atque satietas:
 sed longe abest a siti necessitas, longe a satieta-

^a Basilius, Hom. 2 in Hexæmeron, paulo post medium. Tom. I Oper., pag. 17

fastidium, quia et sitientes satiabuntur, et satiati sitiemus. Videbimus igitur Deum, ipseque erit præmium laboris nostri, ut post mortalitatis hujus tenebras, accessa ejus luce gaudeamus. Nec tamen ita, sicut videt ipse, quia eo ipso pondere circumscribimur, quo creatura sumus. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando cœternam Dei sapientiam, quam modo per ora doctorum sumimus, in ipso suo fonte bibimus. In ipsis ergo invisibilibus a Deo conditis, quæ comprehendere non possunt, discere valemus, creatorem omnium quanta humilitate veneremur, ut in hac vita usurpare sibi de Dei omnipotentis specie mens humana nil audeat, quod solum electis suis præmium in subsequenti remuneratione servat. Hæc est procul dubio vita illa, quæ dicitur æterna, quam credimus, speramus, exspectamus, et ad quam pervenire desideramus, quia dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino. In divinis ergo promissionibus nihil terrenum vel transitorium præstolamur, non nuptiarum copulam, non quod ad cibum vel potum pertinet, non regnum Christi in terra futurum, non aliud aliquid caducum et huic vano sæculo commune, sicut multi hæreticorum docuerunt, sed regnum cœlorum in promissione tenemus: quia post resurrectionem, plenissimam recipientes beatitudinem, æquales angelis effecti, cum Deo in cœlis regnaturi sumus sine fine. Revera vivent cum Christo in cœlo, qui vixerunt secundum Dei præcepta et justitias in hoc mundo. Iste enim rex, virginis filius, erit nobis jngis contemplatio, ac per hoc ipse nostra delectatio, cibus, laus perpetua, et exsultatio sine fine mansura. Videbimus eum sicuti est, sed tantaduntaxat contemplatione, quanta a creatura ad creaturam fieri potest. Tunc Deus erit omnia in omnibus. Tunc illa superna civitas ex angelis et hominibus una efficietur, habens sempiternum beatitudinis præmium, solum conditoris conjunctionem, atque eis inenarrabilem visionem. Hæc est æterna et beata vita illa, quam credit et patienter exspectat mater Ecclesia, quæ hic adhuc per fidem ambulat. Hic fructus totius fidei et bonæ conversationis. Hæc spes, propter quam nascimur, credimus et renascimur. Propter hanc sancti Dei tantos labores passi sunt. Hujus amore martyres inter tormenta constantes, mortem cum gaudio susceperunt. Hujus vitæ respectus longanimis reddit Dei servos.

XLII. Hanc vitam nec gentilis habebit, nec Judæus incredulus possidebit, sed nec vitii nec criminibus serviens Christianus, quia solis est fidelibus

• Transitio ad partem seq.

A et caste picque viventibus præparata. Sed æternam mortem, quæ erit diabolo et angelis ejus, ipsi corpus ipsius effecti per malam operationem, habebunt. Sed si sunt, qui velint intelligere illam immortalitatem et perpetuam incommutabilitatem esse hanc vitam æternam, quam credimus, ego licet contendere nolim, me tamen magis delectat sentire, Deum esse hanc vitam, ex cujus contemplatione, et societate provenire nobis, quidquid boni erimus, dubium non est. Illa enim semper vivendi felicitas, summa sine dubio infelicitas esset, si visionis divinæ gloria careret. Sola itaque Dei manifesta visio illi erit nobis præmium totius beatitudinis. Inde plena securitas, et secunda tranquillitas, et tranquilla jucunditas, et jucunda felicitas, et felix æternitas, et æterna incommutabilitas, ut alterius nec velimus, nec possimus aliud esse quam boni, quam felices. Sicut igitur unam Trinitatem, unam fidem, unum baptisma, unam Ecclesiam matrem, et unam carnis resurrectionem credo et confiteor, ita et esse unam vitam sanctorum: quia illa ineffabilis Trinitas, virtus una, et indiscreta majestas, videnda erit ab omnibus sanctis. Sed dico præmia pro labore diversa, quia alii plus, alii minus videbunt Deum. Unusquisque tanto magis intuebitur eum, quanto hic purius vixerit, vel amplius certaverit. Sed per charitatem, quæ illic, perfecta erit, sancti omnes cuncta simul bona possidebunt. Dicimus et e contrario diversa pro modo delictorum supplicia. Unus est enim gehennæ ignis, sed miseros in se positos diverse cruciabit, alios quidem plus, alios autem minus: unumquemque vero juxta meritum, quod sibi in pœnis debetur. Quid ergo mirum, si unum Deum diversi diverse videbunt, unusquisque sanctorum secundum mercedem proprii laboris. Plene tamen sufficet, quod unusquisque habebit, nec amplius poterit vel cupiet desiderare. Ille unus denarius, qui cunctis in vinea laborantibus dari jussus est, hanc unam sanctorum significat vitam, quam unius Dei visionem dicimus, sanctis omnibus pro meritis dandam.

• Ad hanc nimirum securam et sempiternam vitam inter reliqua sacramenta Ecclesiæ, illud maxime pertinet cœleste vivificumque mysterium, quod Dominus noster Jesus Christus instituit, et ipse offerri præcepit in memoriam sui pro salute nostra. Imo ipsum sacramentum dici posse arbitror vitam æternam, quæ scilicet hic incipitur, illic perficitur. Hic enim manducamus Deum, illic facie ad faciem videbimus eum. De quo sane mysterio, quæ mea sit fides, tacere non debeo

PARS IV.

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI, AC DE PROPRIIS DELICTIS.

I. Cætera quidem superius posui juxta rectam ecclesiastici dogmatis regulam. Nunc vero in extrema

corum parte, quid de hoc sentiam, confiteri opto, ut istud opusculum confessionis fidei meæ hæc classis

terminetur. Sed quis ego, vel quantus, ut de tam A miri, ineffabilisque mysterii profunditate loquar. Sufficit enim mihi, si fidem, quam corde teneo, verbis aliquatenus exprimere valeo, ut ipsa confessio animæ meæ proveniat ad salutem. Magis venerandum est et pavendum, quam discutiendum. Nemo certe comprehendere sufficit, nemo inde digne aliquid loquitur. Fide capiendum est, non ratione quærendum, aut inveniendum. Beatus tamen Gregorius, idoneus tanti sacramenti interpres, in quodam loco aliquid de illo, tanquam de re ineffabili, pene ineffabiliter loquitur: « Quis enim fidelium, inquit, habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summa imis sociari, terram cœlestibus jungi, unum quid ex visibilibus atque invisibilibus fieri? » Ergo licet ab homine offeratur, amen sacramentum hoc res divina est. Et si res divina est, imo quia ita est, absit ut aliquid ibi aliter, nisi divine et spiritualiter intelligatur. Ideo quamvis corporeis oculis ibi ad altare Domini videam sacerdotem, panem et vinum offerentem, tamen intuitu fidei, et puro lumine cordis inspicio illum summum sacerdotem, verumque pontificem Dominum Jesum Christum, offerentem seipsum, de cujus carne et sanguine et nascimur, et potamur, atque abluti et satiati, et sanctificati, unius summæque divinitatis participes efficimur.

II. Ipse est certe sacerdos, ipse sacrificium, et idcirco hæc salutaris victima nunquam et nusquam minuitur vel augetur, deterioratur vel mutatur, sive justus, sive criminis sacerdos foris ad altare accedat, sed semper et ubique sacramentum hoc idem idemque manet. Christi enim virtute et verbis panis ille et calix ab initio consecratus est. Christi virtute et verbis consecratur semper, et consecrabitur. Ipse in suis sacerdotibus quotidie loquitur. Illius sermo est, qui cœlestia sacramenta sanctificat. Sacerdotes funguntur officio, sed Christus maiestate divinæ potestatis operatur. Ipse est enim ille verus Melchisedech, qui sancta sacrificia, quæ ille in mysterio tunc præfiguravit, per oblationem sui corporis sui que sanguinis adimplet, et semper ab ipso initio, quo instituit, adimplevit. Ipse ea Spiritus paraclæti virtute, et cœlesti benedictione sanctum corpus et sanguinem suum esse perficit. In hac igitur sacrosancta oblatione corporis et sanguinis Dominici, communis servitus exhibetur Deo, tam a sacerdotibus, quam a cuncta familia domus Dei. Hæc autem est servitus Dei, quæ nulli alii debetur, nec sanctis angelis, nec sanctis animabus, nisi uni Deo vivo et vero. Unde isti in cœlestibus sedibus constituti, nolunt nos sibi sacrificare, sed Deo soli, cujus et ipsi et nos sumus creatura. Cum ipsis enim sumus una civitas Dei, cujus pars in nobis peregrinatur, pars in illis opitulatur. Hanc partem, supernos videlicet cives, huic interesse mysterio non dubito, ut per angelica ministeria et suppli-

^a Greg. libr. iv Dialog., cap. 58.

cationes, tanquam de sublimi altare, divinæ maiestatis conspectibus offeratur. Si enim est in domo illa sempiternæ sacrificium laudis et sacerdos sempiternus, est et sacerdos sempiternus, est et altare sempiternum in cœlis, non corporeum, sed rationale et intelligibile, ad quod oblatio ista defertur. Unde in ipsa immolationis hora cum astantibus sibi ministris cœlestibus Christus, ut proposita consecret, **413** adesse credendus est. De qua re Pater Ambrosius: « Non dubites, inquit, assistere angelum, quando Christus assistit, Christus immolatur ^b. » Hæc est enim vera oblatio, in qua Filius offertur, Pater reconciliatur. Hæc est vera et æterna hostia, quia vera et æterna ei est virtus, vera et æterna per eam perficitur salus. Hæc est salutaris victima, plena rationis, plena mysterii, quæ spirituali ratione celebratur, fidei puritate exhibetur. Ut enim corda fidelium flierent cœlestia, rationabili oblatione mundari debuerunt.

III. Per hoc namque mysterium Christo participantibus, unum omnes sumus in illo; non est masculus neque femina, non servus neque liber. Hanc unitatem in communicatione huius sacramenti maxime accipimus, quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnesque de uno pane participamus. Tanta enim est Ecclesiæ in Christo unitas, ut quomodo una fides, et unum baptisma, et unum altare, ita unus ubique sit panis corporis Christi, et unus calix sanguinis ejus. Illud certe quod legitur: *Christus per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo* (Heb. ix, 14), et illud: *Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam in odorem suavitatis Deo* (Ephes. v, 2), Patri, nobis hoc in sacramento corporis et sanguinis Filii Dei quotidie instauratur. Hoc corpus, et hic sanguis, non in specie et in sarmentis colligitur, sed certa consecratione mysticus fit nobis; non nascitur, cum panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis ejus, ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur. Totum ergo quod in hac oblatione agitur, mysterium est, quod simplicis fidei puritate capi debet, non rationis subtilitate comprehendi potest. Aliud enim videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spirituales, divinum scilicet. Altare Christus implet, et præparat se cibum. Mactatur non occiditur, manducatur non minuitur, reficit non deficit, manducatus vivit, qui resurrexit a mortuis. O res mira et ineffabilis! O mysterium fidei! Omnes manducant ex eo, sed unusquisque totum manducat. Dividitur per partes, sed totus in partibus. Manducatus ab omni populo, sanus et integer manet. Totus in cœlo, totus in cordibus fidelium, vita manducatur, peccata purgat, mors vivificat, infirma corroborat, sana conservat.

IV. Hæc namque singulariter victima ab interitu æterno animam salvat, quæ illam nobis mortem unigeniti per mysterium reparat, qui licet surgens a mortuis, in se ipso immortaliter atque incorruptibili-

^b Ambrosius in cap. i, Lucae, n. 28

ter vivat, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ A oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salute partitur, ejus sanguis a fidelibus bibitur. Sed quomodo hoc fiat quis comprehendere potest, vel absolvere profunda mysteria hujus sacrificii, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. Sicut enim sacramentum sanctæ Trinitatis, ita et mysterium Dominicæ passionis et mortis, quod hac oblatione frequentatur, æqualiter necessarium ad salutem, æqualiter in conscientia pura est sumendum ac retinendum. Nemo quidem fidelium dubitare debet de tanti mysterii veritate, quæ tam multis testimoniis probata est, et nonnunquam divina revelatione aliquibus manifestata est. Ego autem omnium fidelium minimus, nihil de illo (gratias Deo) in aliquo dubito, sed ex toto meo corde credo, et certa oris relatione confiteor, ipsum divinæ et vivificæ virtutis sacramentum, veram Christi carnem esse, ex qua pascimur, et verum ejus sanguinem, ex quo potamur. Hæc namque hostia corpus et sanguis est, ut beatus Petrus ait : *Incontaminati agni et immaculati Christi (I Petr. I, 19)*. Panis enim ille, panis et vitæ æternæ; et calix ille, calix salutis perpetuæ. Ex his sane divinis mysteriis mundamur, et sanctificamur, et unius divinitatis participes efficimur, quia Deus in nobis, et nos in Deo manemus. Audio quid de his ipsa Veritas loquitur, et sine dubio credo ei, quæ mentiri non potest. Respondit enim litigantibus Judæis, panem concordiæ ignorantibus atque dicentibus : *Quomodo potest nobis hic carnem suam dare ad manducandum (Joan. VI, 53 seq.)?* Quibus per se ipsam dixit : *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Caro enim mea vere cibus est, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo : sicut me misit vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, ipse vivit propter me. Hic est panis, qui de cælo descendit. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

V. Adverte jam tandem, o pravissimarum gentium perversa doctrina, et noli surda aure et incircumciso D corde præterire, quod dicitur : *Qui manducat me, suam nimirum et non aliam carnem demonstrat. Si enim hoc non esset, nequaquam mysterium illud tam mirabile, et ineffabile, atque incomprehensibile dici posset. Qui Deum credit omnipotentem, credit utique eam facile posse de re aliqua, quod vult, facere. Si hoc esset ita, comprehendi sensu et verbis dici certe potuisset. Verum quia longe aliter se habet veritas tanti mysterii, quam tu hæretico deceptus spiritu arbitraris, recte dicitur mysterium fidei. Non enim humano intellectu comprehendi et subtili ratione perpendi valet, sed simplicis fidei devotissima puritate capi. Unde Dominus de hoc sacramento quibusdam discipulis non credentibus loquens, ait : *Verba, quæ**

*locutus sum vobis, spiritus et vita sunt, sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Ostendit se magnum dixisse mysterium, cum ait : Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Cum autem adjungit : Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt (Joan. VI, 64, 65). Ostendit istud mysterium non esse nisi fidei, et fidelium, qui illa verba fideliter capiunt, et ideo eis spiritus et vita sunt, quia eos spiritualiter intellectu vivificant. Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Melior est fides, quam ratio, quia ad perfectionem plenam non pervenitur nisi per fidem, sicut scriptum est : *Nisi credideritis, non intelligetis (Isa. VII, 9 sec. LXX)*, et alibi : *Justus autem meus ex fide vivit (Heb. X, 38)*. Pauci sunt namque, qui firmare possunt, quod credunt. Unde multi illorum, qui putaverunt se posse, tarpiter ~~414~~ erraverunt, dum relinquentes humilitatem fidei, ratione supra se ascendere præsumperunt. Cum certum sit Christum immortaliter et incorruptibiliter vivere in se ipso, quis est, qui ratione capere valeat, quomodo carnem suam det nobis ad manducandum? Sacrificium enim istud mirabile, Christum non dandum, sed datum, non occidendum sed occisum, non redimendos nos [sed] redemptos, nobis in veritate monstrat; sicut veteris legis victimæ hæc omnia ventura prænuntiabant. Sed qui verum corpus suum, quod suscitavit de sepulcro, potuit, januis clausis, sine corruptione et aliqua sui læsione introducere ad discipulos, potest utique carnem suam dare nobis ad manducandum sine sua læsione et detrimento.*

VI. Iste est, qui non aperto utero virginis ingressus est mundum, qui cum vero corpore supra mare ambulavit, qui pauculas escas transitorias et visibiles sub dentibus edentium augeri fecit. Quid ergo dubitas, cum ipse dicat tibi : *Qui manducat me, et ipse vivit propter me (Joan. VI)?* Deus est qui facit magna et mirabilia, et inscrutabilia, quorum non est numerus. Ne velis, quæso, hoc ratione indagare. Supra te est negotium, nimis excedit vires tuas. Nemo enim potest corporis et sanguinis Christi, pro majestate rei, sacramenta cognoscere. Præbeant fidem mirabilia mirabilibus, incomprehensibilia incomprehensibilibus. Divina operatio, si ratione comprehenditur, non est adeo admirabilis. Desiste quærere. Crede mecum tantum, quia Christus nobis quotidie ministratur. Christus est cibus et potus Ecclesiæ. Caro cibus, sanguis potus. Cujus? Christi. Audi ipsum dicentem : *Hoc est corpus meum (Matth. XXI, 26)*, et : *Ego sum panis vitæ (Joan. VI, 48)*. *Hoc facite in meam commemorationem (Luc. XXII, 19)*. Hoc ergo agendum, hoc frequentandum commendavit Ecclesiæ, quousque veniat in finem sæculi, quando erit sanctorum requies; non adhuc in sacramento, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quando bibitur, quod de Christi latere manavit, sed tamen in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis mysteriis

egeamus. Noli itaque diffidere, neque diffiteri, cum **A** cernis creaturam panis et vini de simplicibus terræ frugibus sumptam. Intuere omnipotentiam Dei et Domini nostri Jesu Christi, qui corpus et sanguinem suum solo nutu efficit sine aliqua mora ex eis. Sed non sine causa agi debes credere, quando vinum aqua mistum offerri vides. De latere enim Christi, qui vitis est vera, quando transfusum est lancea, aqua cum sanguine est egressa. Ille sanguis in remissionem peccatoris fusus est. Aqua illa salutare temperat poculum. Hæc et lavacrum præstat, et potum. Hæc sunt enim sacramenta Ecclesiæ, sine quibus ad veram vitam non intratur, quia nimia pietate et amore timoreque magno agenda sunt, et accipienda. Accede fideliter ad hæc, nihil discutiens, quia mysterium est fidei. Accede pacate, quia sacramentum est unitatis : fide et opere unitus es matri Ecclesiæ. Hoc autem signant panis ex multis granis, et vinum ex multis acinis. Accede cum gratiarum actione, quia mysterium est charitatis.

VII. Illius panis et calicis oblatio mortis Christi est commemoratio et annuntiatio. Quæ non tam verbis quam mysteriis ipsis agitur, per quæ nostris mentibus mors illa pretiosa altius et fortius commendatur. Ideo hoc sacramentum discipulis ultimum tradidit, ut memoriæ tantæ charitatis, qua nos sic amavit, sic salvavit, illorum et nostris mentibus altius imprimeretur. Accede casto et mundo corde. Si cecidisti graviter, si adhuc affectum peccandi habes, age fructus dignos penitentia. Munda prius conscientiam. Gravari poteris, non sublevari, si immundus accedis. Tanta est virtus hujus sacrificii, ut solis justis [non] peccatoribus corpus sit et sanguis Christi. Munda peccata, sine quibus hæc vita peragi non potest. O sacramentum pietatis! Quia Christus præscivit nos peccaturos post illam, qua nos redemit, salvationem, instituitur hoc ineffabile sacramentum, cujus sanctificatione sine intermissione expiaremur. Ideo quibusdam provenit ad remissionem peccatorum, et ad augmentum virtutum : quibusdam ad iudicii pondus et maximam perditionem. Accede reverenter et cum tremore multo, quia non aliud, sed Christus datur ad manducandum. Ne timeas, cum Deum manducas. Ipse præcepit. Cum Christus manducatur, quid aliud, quam vita manducatur? Si manducatur vita, hoc, quod non moritur, procul dubio manducatur. Accede **D** credulus et mundus. Manduca vitam, bibe vitam. Tunc autem hoc erit, id est, vita unicuique erit corpus et sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducatur, spiritualiter bibatur. Illud bibere quid est nisi vivere? Illud manducare, refici est. Sed sic reficeris, ut non deficiat, unde reficeris. Habebis enim vitam, et integra est vita. Suscipe Dominum Jesum tuo mentis hospitio. Ubi corpus ejus, ibi Christus est vere. Hinc quidam tanti mysterii admiratione et amore plenus hos edidit versiculos

O res mira nimis! Quis hujus cernere possit
Latina mysterii, quod Jesus instituit?

Agnus honoranda sacer hic mactatur in ara
Cæditur in partes; partibus omnis inest.
Manditur alma caro, sanguis bibiturque sacratu
Integer ipse tamen vivit, ubique manens.

VIII. Hæc est igitur fides mea et spes, quæ in me dono misericordiæ Dei est. Pro qua maxime paratos nos esse debere, beatus Petrus præcipit, ad respondendum omni poscenti nos rationem. Hæc est certo fides, quam corde teneo, ore profiteor, cum hac vivere me opto, cum ipsa ante tribunal Christi assistere. Per hanc a peccatis meis absolvi me credo. Hæc ut in me, quod bonum est, per humilitatem dilectionemque semper usque in finem operetur, opto vehementer, et Domini misericordiam precor. Hæc fides est baculus defensionis meæ, quo callidos et simulatores in lingua feriam falsidicos, qui nobis per **B** viam hujus sæculi transeuntibus insidiantur. Hoc est scutum meum, quo venenata animalia et pestifera de cavernis erumpentes bestiolas repellere valeam, ac vitare, ne aliquid in me pateat membrum, et de protectione fidei nudum, frænea hostium, quæ ad seviendum destinatur, inveniat. Hic noster libellus, hic **415** fidei meæ thesaurus, quem in catholica Ecclesiæ agro bene culto reperi. Hæc est fides, quam in sinu matris Ecclesiæ me Christi gratia docuit, et hanc mihi a tempore baptismi semper augere dignatus est. Sic coram Deo credimus, sic coram hominibus labiis confitemur, ut et hominibus cognitio sua fidem faciat, et Deo imago sua testimonium reddat. Hæc in statuti legem tu, mi Christe, unica spes, et virtus salutis meæ, protege semper, atque custodi, ne ille **C** durissimus prædo et rex confusionis unquam a corde meo surripiat.

IX. In quo videlicet fidei meæ opusculo, quod pietati tuæ offero, si minus perito aut parum caste positum est aliquid, ne respicias, queso, tantum ad id, quod dixi, tu inspector cordium, quantum ad id, quod dicere volui. Tu scis, Domine, quem nil latet, quam pure et fideliter omnia, quæ ad rectissimam orthodoxæ fidei normam pertinent, et credere coram te, et confiteri coram Ecclesia tua sancta ex toto corde desidero. Hæc quidem, quæ de mea fide digessi, si recte se habent, tibi, cui debentur, gratias reddo. Si enim nihil ex nobis boni est, nihil laudis ex nostris bonis dare nobis debemus. Quod si ex te cuncta sunt bona, qui solus es bonus, tibi certe est omne, quod esse potest, bonum referendum. Si vero aliqua re a fidei regula forte discordant ista, quæ posui, a servis tuis dominis meis paratos sum emendari. Non ita sum amator mei, ut ea quæ dixerim, meliori sententiæ præferre contendam. Nemo est hæreticus, nisi contentione fiat hæreticus. Ast qui, reprehendi non erubescit, neque corrigi dignatur, nequaquam dici potest hæreticus. Sed in rogo, doctorum doctor, Domine, ut si tibi aliquid vel in corde meo vel in dictis de fide mea displicet, tu præcipue emendes, tu doceas, virtus et sapientia Patris. Tu me secundum promissum tuum in omnem ducas veritatem, per Spiritum sanctum tuum, qui docet sine strepitu verborum servos suos. Tu nosti,

pie, quia sicut veritas se habet in oculis tuis, qui falli non possunt in veri rectique intuitu, ita de omnibus et credere et confiteri cupio. Et hoc quoque parum mihi videtur, quia non solum recte credere, sed etiam bene vivere opto. Alterum pendet ex altero, et unum tibi sine alio nequaquam placere potest. O quam pulchra compago, si utraque simul sint. Ego enim quamvis peccator sim, tamen propter illa aurea scuta triginta^a, ærea facere nolo. Ille ærea pro aureis facit, qui reddit tinnitum vocis sine effectu operis, et cum devotus videatur in numero, reus invenitur ex ponderis pretio. Scutum enim fidei forma est, juxta Apostolum (*Ephes. vi, 16*). Unde rogo pietatem tuam, circumcide in me omnia cordis et corporis vitia. Da mihi augmentum, perfectionemque virtutum. Da mihi bene vivere, et multa scire. Fac me per gratiam tuam, semper et in fide stabilem, et in opere efficacem, ut fidem tuam, quam lingua mea loquitur, et manus scripto testatur, vita pius actibus bonisque moribus fateatur, hic et ubique nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

X. Ilucusque omnipotens Deus Trinitas, cordis mei inspector et scrutator, confessus sum omnipotentiam majestatis tuæ, et majestatem omnipotentiam tuæ, essentiam claritatis tuæ, et claritatem essentiam tuæ. Nunc autem qualiter humano generi in fine temporum subvenire dignatus es, sicut corde credo ad justitiam, ita ore coram te confiteor ad salutem; ut signatum super nos lumen vultus tui tibi meæ fidei testimonium reddat. Tu quidem Pater Deus nusquam legeris missus. De Filio autem tuo ita scribit Apostolus: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum* (*Gal. iv, 4*). Cum dicit, *misit*, satis ostendit, quod in hunc mundum missus advenit. Sed quid est, quod de illo præcipuus evangelistarum ait: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est* (*Joan. i, 10*). Illuc ergo missus est per humanitatem, ubi semper fuit per divinitatem. Quam videlicet Filii missionem, mysteriis multis magnisque gravidam, opus esse totius sanctæ Trinitatis et corde credo, et ore confiteor. Dicere igitur quis potest, quomodo et quantum nos amasti, pie Pater, qui pro charitate nostra, etiam proprio Filio non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti illum? Subditus ille tibi usque ad mortem crucis, pro nobis victor et victima datus est, et ideo victor, quia victima. Pro nobis tibi factus est sacerdos sacrificium, et ideo sacerdos, quia sacrificium. Merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos, per eum qui sedet ad dexteram tuam, et interpellat pro nobis. Desperare utique potuissem, nisi Deus Verbum tuum caro fieret et habitaret in nobis; sed desperare jam non audeo, quia cum inimici essemus, reconciliati sumus per mortem ejus tibi, quanto magis nunc salvi facti ab ira per ipsum? In ejus nomine tuam misericordiam rogo, fac me per Spiritum sanctum tuum et in fide stabilem, et in opere perseveranter efficacem, ut fidem tuam, quam lingua

mea loquitur, et manus scripto testatur, etiam moribus vita (donec his fragilibus subsisto membris) in omnibus et per omnia fateatur.

XI. Clementissime et benignissime amator hominum Deus, qui per Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, et cum perditis fuisset culpa nostra, pietate et bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. Gratias ago tibi, et multas gratias refero ex totis præcordiis meis, quia misisti eundem Filium tuum de sinu tuo ad publicum nostrum, salvare nos peccatores, filios tunc iræ et perditionis. Gratias tibi ago pro sancta incarnatione et nativitate ejus, ac gloriosa genitrice ejus domina mea, de qua ipse carnem assumere dignatus est propter nostram salutem. Gratias tibi ago pro omnibus operibus et documentis ejus, quorum exemplo instruimur et informamur ad vitam bonam agendam. Gratias tibi ago pro passione et cruce ejus, pro opprobriis et flagellis ejus, pro sputis et alapis ejus, pro morte et resurrectione ejus, pro ascensione ejus in cælum, et sede majestatis ejus ad dexteram tuam. Gratias tibi ago pro sacratissima effusione pretiosi sanguinis ejus, quo sumus redempti, et pro sacrosancto et vivifico mysterio corporis et sanguinis ejus, quo quotidie in Ecclesia tua sancta pascimur et potamur, abluimur et sanctificamur, et unius summæque divinitatis tuæ participes efficimur. Gratias tibi refero, piissime, pro omnibus misericordiis tuis, quibus mirabiliter nobis perditis subvenire dignatus es per eundem **416** Filium tuum, Salvatorem et recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata, et resurrexit propter vivificationem nostram, et nunc sedet ad dexteram tuam, et interpellat pro nobis: et simul tecum miseretur, quia Deus est ex te Patre, coæternus tibi et consubstantialis; unde potest nos in perpetuum salvare. Sed et secundum id, quod homo est, data est ei a te omnis potestas in cælo et in terra, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus est in gloria tua (*Philip. ii, 10 seq.*), Deus Pater. Benedico ergo nomen tuum sanctum, et glorifico ex toto corde meo, pro illa mirabili et inenarrabili conjunctione divinitatis et humanitatis in unitate personæ, ut non alter Deus, alter homo, sed unus idemque foret Deus et homo, homo et Deus, unus Filius tuus Dominus noster Jesus Christus, ex duabus existens substantiis, et in ambabus semper consistens sine confusione.

XII. O admirabile mysterium! O inenarrabile commercium! O mira semperque miranda divinæ propitiationis benignitas! Servi digni non fuimus, et ecce, filii Dei facti sumus! *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi* (*Rom. viii, 17*). Unde hoc nobis, et quid nos ad hæc? Sed rogo te, clementissime Pater Deus, per ipsum summum sacerdotem, et verum pontificem, qui se tibi obtulit in sacrificium, ponens animam suam pro grege suo, per ipsum te rogo, ne permittas nos esse ingratos tantis beneficiis,

^a Imo trecenta ex III Reg. x, 17, et II Par. ix, 16.

et indignos tam multis miserationibus. Infunde cœlitus cordibus nostris Spiritum tuum sanctum, et fac nos tantum mysterium et intelligere et revereri, sicut oportet et decet. Fac nos celsitudinem tantæ dignitatis plis actibus et bonis moribus adipisci. Da nobis perseverantem in tua voluntate famulatum: et da nobis tandem bona tua, quæ præparasti diligentibus te. Deus ineffabilis, et incircumscriptæ naturæ, Institutor omnium rerum, et Domini nostri Jesu Christi Pater, qui eundem Filium tuum dilectum de sinu tuo misisti ad publicum nostrum, suscipere nostram vitam, ut nobis donaret suam, essetque perfectus Deus ex Patre, et perfectus homo ex matre, totus Deus, et totus homo, unus idemque Christus, æternus et temporalis, immortalis et moriturus, creator et creatus, fortis et infirmus, nutritor et nutritus, pastor et ovis, temporaliter mortuus, sed tecum in æternum vivens, suis dilectoribus vitæ municipatum promittens dedit, et nobis dixit: *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan. xv, 16). Obsecro itaque te, Domine, in nomine ipsius dilecti Filii tui, da mihi sapientiam et intellectum, ut te unum Deum cum eodem Filio tuo, et Spiritu sancto essentialiter sapiam, trinumque personaliter capiam. Quidquid naturale est indisruptum, quod personale est inconfusum: Verbum autem tuum voluisse Filium hominis fieri, neutram tamen in alteram substantiam commutari: Trinitatis mysterio quartam non addi personam: uniri, non confundi Dei hominisque substantiam.

XIII. Da, Domine, per ipsum et cum ipso Filio tuo, quia quorum una est substantia, unum est et datum. Da mihi, rogo, non plus minusque sapere velle, quam sat est, non illudere nescientibus, nec sapientioribus invidere; tua tibi dona referre, mea mihi errata flebiliter increpare; quæ oderis, odire, semper amare toto corde, quæ diligis; ex fide jussa complere opera, sed fidei non præferre. Patientiam habere, non duritiam simulatione patientiæ palliare; fortitudinem temperanter non crudeliter exercere; astutum esse, non fieri fraudulentum; obedientem existere, non præcipientem velle; simplicitati animum, non hebetudini accommodare; nusquam superbis cedere, sed propter te humilibus consentire; innocentem fieri, non amentem; pium existere, non injustum; malum nunquam amare meum, non arroganter arguere alienum; me magis in delictis despicere quam proximum; meorum curam gerere vulnerum, non aliorum nequiter fieri curiosum; nec suspicionibus quemquam judicare, sed rebus; sinceram pacificis servare pacem, nunquam vel fingere malis; non homines odire, sed malum; nec interire velle homines, sed animarum necatores, vitiis resistere, malorum omnium radicem amputare; flagello, cum irrogaveris, non resultare; nec dolere retributionem justitiæ, sed causam offensæ; patientibus compati, bene agentibus collectari; cum stentibus flere, cum gaudentibus gaudere; danda vitæ necessaria, arbitrio tuo

committere; de temporalibus nec gaudere nec lugere; spem in te solo ponere.

XIV. Fac me Deus meus, quæso, semper et in fide stabilem, et in opere efficacem; in bonis perseverantem, non a delictis irrevocabilem. Fac me sine elatione veracem, sine fictione humilem, sine dissolutione hilarem, sine dejectione tristem, sine errore justum, sine impietate rigidum, sine crudelitate districtum, sine hebetudine bonum, sine effusione misericordem, sine jaclantia mitem, sine similitate pacificum, sine insania vigilantem, sine infirmitate junantem, sine pertinacia constantem, sine timore obedientem, sine intemperantia ferventem, sine præcipitatione agentem, sine inquietudine sollicitum, sine procacitate liberum, sine segnitie mansuetum, sine pigritia quietum, sine indignatione taciturnum, sine tenacitate parcum, sine calliditate cautum, sine simulatione sanctum, et sine manifestis vitiis, simulatisque virtutibus suo semper servitio deditum. Fac me providum ad omnia, discretum in cunctis. Da mihi bene vivere, et multa scire, doctum studere fieri, non arrogantem velle videri. Docilem nonnunquam ad scientiam pertinentem, pro tua me facito bonitate. Da intelligendi acumen, discendi facilitatem, retinendi tenacitatem. Tribue linguam eruditam, et verborum facultiam cum tanta et tam profunda humilitate, ut nullus in me pateat locus execrandæ superbiæ. Præsta legis tuæ geminum instrumentum capere, duo præcepta fideliter implere. Legem Evangelii, Evangelia legi et prophetis, nullis controversiis dissidere; sed temporibus congruentia te ministrasse doce.

XV. Da, Domine, affectum actumque tibi placendi consimilem, atque in te perseverandi irrevocabilem destinationem, et nullam cum infidelibus portionem; Deum te verum, omnibus quæ fecisti, nobisque ipsis timendum, colendum, amandumque proponere; omnium quæ fecisti, non te indignuisse, sed etiam futuris semper Dominum existisse; non ad iracundiam murmuratione provocare; tibi, et tuis, in quibus tibi bene placuerit, complacere; et ubi non est timor causa tui nominis, non timere; pulchris in rebus laudandis creatorem bonorum omnium te admirari, et amandis nunquam talibus implicari; universa in præsentibus mutabilia velut peritura despiciere, futuræ beatitudinis perennibus bonis infatigabiliter inhiare; hæc prædestinatis indebita misericordia impertiri, sed incomprehensibili et irreprehensibili justitia, obstinatis non dari; neminem sine fide, qua intra matrem ecclesiam vivimus, posse salvari, sed salvari perditionis filios non debere. Scientia spirituali augeri, non inflari. Velle animam mori salubriter mihi, et vivere tibi; penitentiam pro commissis efficaciter gerere, cum multa cordis contritione et lacrymarum fonte; fugitivos honores et perituras opes nec quærere, nec desiderare, sed utilitatem, extremitatemque semper amare; necessariis famulantium obsequiis et impena a fratribus reverentia nunquam extolli, omnia in charitate faciendâ

perficere, et totum, quod expletur, tibi operatori bonorum omnium Domino, sine quo nil boni facere possumus, reputare.

XVI. Et quoniam post acceptam baptismi gratiam, et post fidem, quam tibi promisi, imo, quod pejus est, post acceptam hanc monachi vestem, multa comisi, corde, ore, et opere, et infinita perpetravi mala per superbiam et concupiscentiam, per iram et impatientiam, per fraudem et desidiam, per tumorem et arrogantiam, supplex imploro misericordiam tuam, Deus Pater, in nomine dilecti Filii tui, propitius esto mihi miserrimo peccatori, nocte et die, horis et momentis multum coram te peccanti, et peccata peccatis innumerabiliter addenti, et in ipsis turpiter mea culpa jacenti. Per ipsum summum sacerdotem, et verum pontificem, qui se tibi hostiam vivam, puram, et immaculatam in ara crucis obtulit pro nobis miseris peccatoribus, Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum; te rogo, benignissime amator hominum Deus, miserere mei, misererimi et indigni servi tui, quia non sum sicut innumerum et multiplicem famuli tui, qui tibi ab ipsis cubulis devotissime servierunt, non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistram. Non sum sicut illi, qui post publica flagitia poenitendo, tibi meruerunt esse devoti. Non sum sicut nonnullæ Christianæ feminæ, viris conjunctæ, tibi tamen servientes pro scire suo cum summa devotione. Non sum etiam sicut multi illorum, qui in oculis hominum tanquam mali et perversi videntur. Heu mihi infelici! Quomodo me elata cervice ambulante, omnes pene divitæ meæ in vanitate consumpti sunt! Quomodo tempus meum præterivi in cogitationibus terrenis, et superfluis! Quid utile in omni vita mea egi! Miser ego! Væ mihi miserrimo, qui falsum nomen monachi fero, nihil dignum hujus nominis et habitus agens.

XVII. Verumtamen, Domine, si quid boni forsitan facio, vel fecero tua gratia largiente, quo fine faciam hæc, quæve districtione a te pensentur, ignoro. Scis enim, quem nil latet, quid mihi acciderit propter peccata mea: quomodo in via, qua ambulabam, absconderunt mihi laqueum inimici mei. Quibus mihi per hominem, ut reor, insidiantibus, proh dolor! amisi locum dilectæ solitudinis, amicam mœroris, quietis, et poenitentis, quem ab ineunte ætate semper dilexi. Idecirco in angustia et mœrore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans iudicium, quia secretum solitæ quietis et opportunitatis ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro, et

A quæro; sed præpedientibus peccatis meis, reperire non valeo. Unde, Deus terribilis in consiliis super filios hominum, tuam sanctam et immensam, supplex et multum tremens, deprecor clementiam, in nomine ejusdem dilecti Filii tui, ut tu, qui neminem vis perire, sed omnes salvos facere, non me derelinquas in manu consilii mei, neque in iudicio arbitrii mei, neque in potestate aut tentatione dæmonum, neque in errante iudicio, aut noxio consilio hominum, sed pro pietate et bonitate tua, juxta tuam benignissimam, quæ in sui dispositione falli non potest, providentiam, dispone hic et ubique, nunc et semper, dies vitæ meæ in beneplacito tuo: et dirige per Spiritum sanctum tuum, cor, linguam, actusque meos jugiter secundum tuam voluntatem in tua misericordia, ut te rectore et te duce, te inspirante et te aljuvante, te incipiente et te perficiente, a quo procedunt, et per quem perficiuntur omnia bona, illa semper studeam cogitare, loqui, et agere, quæ tibi placeant in veritate, et me tandem ad vitam perducant æternam; te miserante, te donante, per eundem Jesum Filium tuum salvatorem et recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter vivificationem nostram.

XVIII. Per ipsum summum sacerdotem, et verum pontificem, qui se tibi obtulit in sacrificium, te rogo, respice me, et miserere mei; exaudi orationem meam, et da mihi gratiam tuam propter multitudinem bonitatis tuæ; et de præteritis malis meis indulgentiam, de præsentibus concede mihi emendationem, de futuris culpis jugiter largire mihi custodiam atque cautelam. Da locum et spatium, et fructus dignos poenitentis; da cor contritum et humiliatum, da gratiam lacrymarum, da lumen in corde, da vires in corpore, da illum ignem, quem misisti veniens in terram, et quem vis ut ardeat. Da ardere charitatis igne, da lucere obedientiæ splendore, da fervere dilectionis amore, da inter pericula interitum non habere, da de periculis feliciter exire, da ad tuam dulcedinem festinare, da ad tuam visionem tranquille venire, da tuæ visionis manifestatione perenniter satiari, da te in sæculorum æternitate sine fine laudare. Jesu Fili David miserere mei, illuminans oculos meos, ut videam, quo ad te perveniam; firmans in te gressus meos, ne transgrediar viam; aperiens os meum, ut possim de te loqui, qui dedisti mihi velle tua, utcumque potuerim, loqui. Et quia dilectio proximi inhæret dilectioni tuæ, da mihi exercere utilitatem ejus, quæ formet salutem illi, et perveniat in laudem et gloriam nominis tui. Amen.

DISPUTATIO PUERORUM

PER INTERROGATIONES ET RESPONSIONES.

418 MONITUM PRÆVIUM.

Quod loco secundo inter dubia beati Alcuini exhibemus opusculum in pervetusto codice ms. Salisburgi. PATROL. CI.

gensi 900 annorum, notato num. 67, deprehendimus. Quoniam vero nullum auctoris nomen ibi præfixum esset, hæsitavimus aliquandiu an illud beato Alcuino,